

Demokratik Polislik ve İnsan Hakları

Yrd.Doç.Dr. Ali KUYAKSİL

Kitapta genelde, demokrasi, insan hakları, hukuk devleti ve polisin yetkileri üzerinde durulmuştur. Çünkü kâinatta en değerli varlık insandır. Diğer varlıklar veya konular değerini insanla olan ilişkilerine göre almaktadır. Dünya'nın gezegen olarak, Mars'tan ve diğer gezegenlerden değerli olması, içinde insanoğlunun yaşamasındandır.

Bu çalışma her ne karar, kolluk görevlilerine, görevlerini yaparken demokratik, hukuki ve insan haklarına saygılı bir bakış açıcı kazandırmayı hedeflemişse de çalışmanın hedef kitlesi içinde genel okuyucu kitlesi de bulunmaktadır. Çünkü demokratik bir ülkede polis vatandaş için vardır. Vatandaş olarak bizler de kendi haklarımızı bilmemiz gerekir ki, haksız müdahalelere hukuk sınırları içerisinde karşı çıkarak hakkımızı arayalım.

Bu eserin başta devletin zor kullanma yetkisi verdiği güvenlik güçlerinin, konuya ilgi duyan akademisyenlerin ve tüm vatandaşlarımızın insan hakları bilgi birikimini artırma, kendi haklarına sahip çıkma ve başkalarının haklarına saygı duyma bilincinin gelişmesine küçük de olsa bir katkısının olması bizleri mutlu edecektir.

HUKUK
YAYINLARI

Selânik Caddesi No:72
06640 Kızılay / ANKARA
Tel: 0312 417 78 35
Fax: 0312 425 06 82

Online Satış İçin

www.orionkitabevi.com.tr
www.kitapbonus.com.tr
www.hukukyayinlari.com.tr

ISBN 978-605-66937-2-4

HUKUK

Yrd.Doç.Dr. Ali KUYAKSİL

Demokratik Polislik ve İnsan Hakları

Demokratik Polislik ve İnsan Hakları

Yrd.Doç.Dr. Ali KUYAKSİL

HUKUK

DEMOKRATİK POLİSLİK VE İNSAN HAKLARI

Yrd. Doç. Dr. Ali Kuyaksil

HUKUK YAYINLARI

ISBN: 978-605-66937-2-4

© Hukuk Yayınları

1. Baskı: Mart 2017

Demokratik Polislik ve İnsan Hakları

Ali Kuyaksil

İç Tasarım: Eksi Kitaplar (www.eksikitaplar.com)

Baskı: Salmat Basım Yayın Ambalaj Sanayi Ltd. Şti.

Adres: Zübeyda Hanım Mah. Sebze Bahçeleri Cad.

Arpacıoğlu İşhanı, No:95/1 İskitler-Altındağ/ ANKARA

Tel:0312 34110 20

Hukuk Yayınları

Selanik Cad. No:72 06640 Kızılay / ANKARA

Tel: 0 312 417 78 35

Faks: 0 312 425 06 82

www.hukukyayinlari.com.tr

hukuk@hukukyayinlari.com.tr

ALİ KUYAKSİL

1966 yılında Mersin'in Anamur ilçesinde doğdu. İlkokulu köyünde, İ.H.Lisesini Erzincan'da bitirdi. İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümünü 1989 yılında, Polis Akademisini 1991 yılında bitirdi. 1992 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Kamu Yönetimi Anabilim dalında Yüksek Lisans yaptı. 2006 yılında İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalında Doktorasını tamamladı.

Emniyet Genel Müdürlüğü kadrosunda 3.Sınıf Emniyet Müdürü rütbesine kadar İstanbul, Elazığ İl Emniyet Müdürlüğü, Zülfü Aşar Polis Okulu ve Gaziantep Polis Okulu kadrolarında çalıştı. 08.01.2010 tarihinden itibaren Gaziantep Polis Meslek Yüksek Okulu, Öğretim Üyesi kadrosuna Yrd. Doç. Dr. olarak atandı. 28.04.2016 tarihinden itibaren Gaziantep Polis Meslek Eğitim Merkezi Müdürlüğünde Öğretim Üyesi olarak görevine devam etmektedir. Kuyaksil'in 30'un üzerinde yayınlanmış makaleleri bulunmaktadır. Ayrıca ulusal ve Uluslararası düzeyde bildirili olarak sempozyumlara katılmıştır.

Avrupa Komisyonunca gerçekleştirilen İnsan Hakları Eğitici Eğitimcilerinin kursuna katılarak, Danimarka'da İnsan Hakları uygulamalarını incelemiştir. 2000 yılında Polis Akademisi, Polis Meslek Yüksek Okullarında okutulacak olan "İnsan Hakları" ders kitabı yazım komisyonunda görev almıştır. Emniyet Genel Müdürlüğünün değişik birimlerde hizmet içi eğitimlerde, "İnsan Hakları" dersi eğitmeni olarak görev almıştır. Ayrıca 2003-2010 yılları arasında Gaziantep Valiliği İnsan Hakları İl Kurulu, İnsan Hakları Eğitimi Komisyonunda görev yapmıştır. Gaziantep Üniversitesi bünyesinde ön lisans düzeyinde "Özel Güvenlik ve Koruma" bölümünün; Yüksek Lisans düzeyinde "Güvenlik Stratejileri ve Yönetimi" ana bilim dalının açılmasında katkısı olmuş ve misafir öğretim üyesi olarak görev almıştır.

Kişisel Gelişimle ilgili olarak, NLP Başlangıç, NLP Pratisyener ve NLP Master Pratisyener sertifikalarına sahiptir.

Evli ve üç çocuk babasıdır.

Kitapları:

- *Türkiye'de Yönetimi Yeniden Düzenleme Çalışmaları 1945-1963*, (Yıldızlar Basın Yayın 1994 / İstanbul)
- *75. Yılda Zülfü Aşar Polis Okulunda Konferanslar*, (Editör: Ali Kuyaksil), (Başkent Klişe Matbaacılık 1999 / Elazığ)
- *İnsan Hakları Bilgileri* (Eylül Kitap ve Yayınevi 2002 / Ankara)
- *İnsan Hakları Kavram, Tarihiçe, Korunması ve Geliştirilmesi* (Ada Kitabevi 2012 / Gaziantep)
- *Türkiye'de Siyaset Biliminin Gelişimi ve Tarık Zafer Tunaya* (Orion Kitabevi 2014 / Ankara)

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	13
GİRİŞ	15
1. DEMOKRASİ NEDİR?	21
1. Demokrasi Nedir?.....	21
1.1. Demokrasinin Tanımı.....	21
1.2. Demokrasinin Temel İlkeleri.....	22
1.3. Özgürlük ve Eşitlik İlkesi.....	24
1.4. Devlet-Sivil Toplum İlişkisi Çerçevesinde Demokrasi.....	26
1.4.1. Devlet.....	26
1.4.2. Sivil Toplum.....	27
1.4.3. Demokrasi ve Sivil Toplum Kuruluşları.....	29
2. İNSAN HAKLARININ TEMEL NİTELİKLERİ	31
2. İnsan Haklarının Temel Nitelikleri.....	31
2.1. İnsan Haklarına Dair Kavramsal Tartışmalar.....	31
2.1.1. İnsan Kavramı.....	31
2.1.2. Hak ve Özgürlük Kavramları.....	33
2.1.3. İnsan Hakları Kavramı.....	35
2.2. Temel Hakların ve Özgürlüklerin Korunması.....	36
2.2.1. Temel Hakların ve Özgürlüklerin Sınırlanması.....	38

2.2.2. <i>Temel Hakların ve Özgürlüklerin Güvencesi</i>	39
2.3. Polisin Koruma Hakkı: "Saygı Gösterme, Koruma, Müdahale Etme..."	41
2.4. Birleşmiş Milletler Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi	43
2.5. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi	48
3. ÖZGÜRLÜK VE GÜVENLİK İLİŞKİSİ	53
3. Özgürlük ve Güvenlik İlişkisi	53
3.1. Özgürlük ve Güvenlik Dengesi	54
3.1.1. <i>Genel Olarak Özgürlük ve Güvenlik Dengesi</i>	54
3.1.2. <i>Terörle Mücadele Stratejilerinin Belirlenmesinde Özgürlük-Güvenlik Dengesi</i>	56
3.2. Gösterici Kimlere Denir?	60
3.3. Kitle Kime Denir?	61
3.4. Toplumsal Düzen, Devlet Güvenliği, Birey veya Toplumsal Grupların Güvenliği Üzerine Tartışmalar	63
4. HUKUK DEVLETİ	67
4. Hukuk Devleti	67
4.1. Hukuk Devletinin Ortaya Çıkışı: Tarihsel Serüveni ve Politik-Ekonomik Dinamikler	67
4.1.1. <i>Mülk Devleti Anlayışı</i>	68
4.1.2. <i>Polis Devleti Anlayışı</i>	69
4.1.3. <i>Hukuk Devleti Anlayışı</i>	71
4.1.4. <i>Hukuk Devletinin Gerekleri</i>	72
4.2. Hukuk-Demokrasi İlişkisi	73
4.2.1. <i>Genel Olarak Hukuk-Demokrasi İlişkisi</i>	73
4.2.2. <i>Türkiye'nin Son Zamanlarında Hukuk-Demokrasi İlişkisi</i>	75
4.3. Hukukun Üstünlüğü ve Demokratik İlkeler	78
5. ŞİDDET VE DEMOKRASİ	81
5. Şiddet ve Demokrasi	81

5.1. Devletin Şiddet Tekeli	81
5.2. Zor Kullanma Gücü	83
5.3. Orantısız Güç Kullanımı	85
5.4. Şiddet ve Demokrasi Arasındaki İlişkinin Kavramlaştırılması	86

6. POLİSİN GÖREVLERİNİ YAPARKEN DAYANDIĞI FELSEFE 89

6. Polisin Görevlerini Yaparken Dayandığı Felsefe	89
6.1. Otoriter Polislik	90
6.2. Toplum Destekli Polislik	92
6.2.1. Kavramın Ortaya Çıkışı	93
6.2.2. Kavramı Tanımlama ve Amaç	94
6.2.3. Toplum Destekli Polislik Anlayışının Faydaları	95
6.2.4. Türkiye’de Toplum Destekli Polislik Uygulamasına Geçiş	96
6.3. Problem Odaklı Polislik	98
6.4. İstihbarat Temelli Polislik	100
6.5. Eşitlik İlkesi ve Ayrımcılık	102
6.5.1. Kanun Önünde Eşitlik (TC 1982/Md.10)	103
6.5.2. Ayrımcılık Yasağı (AİHS/Md.14)	105

7. DEVLETİN ASAYİŞ İLE İLGİLİ YÜKÜMLÜLÜĞÜ 107

7. Devletin Asayiş ile İlgili Yükümlülüğü	107
7.1. Kamu Düzeni	108
7.2. Güvenlik Hakkı ve Düzenin Korunması	109
7.3. Güvenlik Sistemi	111
7.3.1. Ordu	111
7.3.2. İç Güvenlik ve İstihbarat Kurumları	114
7.3.3. Özel Güvenlik Hizmeti Sağlayıcıları	115
7.4. Düzen ve Kargaşa	117
7.5. Kamu Düzeni Yönetimi ile İlgili İnsan Hakları Temel İlkeleri	120

8. POLİSİN YETKİLERİ	123
8. Polisin Yetkileri	123
8.1. Polisin Güç Kullanımı	124
8.1.1. Güç Türleri	125
8.1.2. Güce Başvurulması (Kuvvet Kullanılması)	127
8.2. Ateşli Silah Kullanımı	128
8.2.1. Güç ve Ateşli Silah Kullanılması Durumunda Sorumluluklar	129
8.2.2. Ateşli Silahlar Kullanılmasını Haklı Gösterebilen Ortam ve Koşullar	130
8.2.3. Ateşli Silahlar Kullanılmasına İlişkin Yöntemler (Usuller)	130
8.2.4. Ateşli Silahlar Kullanılmasından Sonra	131
8.3. Orantısız Güç Kullanma	131
8.3.1. Yasaların Uygulanmasından Sorumlu Olanlar İçin Birleşmiş Milletler Davranış Kuralları	132
8.3.2. Müdahalede Ölçü	134
9. TUTUKLAMA VE GÖZALTI	139
9. Tutuklama ve Gözaltı	139
9.1. Tutuklama ve Gözaltı ile İlgili Temel İnsan Hakları İlkeleri	141
9.2. Yasal Bir Tutuklama Nasıl Yapılmalı (Osse, 2015: 154-156)	144
9.2.1. BM. İnsan Hakları Yüksek Komiserliğine Göre Tutuklama Nasıl Olmalı	149
9.3. Yasal Bir Gözaltı Nasıl Yapılmalı	151
9.3.1. BM. İnsan Hakları Yüksek Komiserliğine Göre Yakalama (Gözaltına Alma) Nasıl Olmalı	154
9.4. Mevcut Sistemde Tutuklama ve Gözaltı	156
9.4.1. Tutuklama	156
9.4.2. Gözaltı	158
10. HESAP VEREBİLİRLİK	161
10. Hesap Verebilirlik	161
10.1. Sivil Otoriteye Bağlılık	163

10.2. Polisin Demokratik Denetimi	166
10.2.1. Yasama: Polis Üzerindeki Parlamento Denetimi	166
10.2.2. Halka Hesap Verebilirlik	168
10.3. Polis-Sivil Toplum İlişkisi	170
10.4. Şeffaflık ve Güvenlik İlişkisi	171

11. OPERASYONEL BAĞIMSIZLIK 175

11. Operasyonel Bağımsızlık	175
11.1. Dikey Bakış Açısı: Polis ve Devlet	177
11.2. Yatay Bakış Açısı: Polis ve Halk	180
11.3. Takdir Yetkisi	185
11.3.1. Genel Olarak Kollukta Takdir Yetkisi	185
11.3.2. Türkiye'de Kollukta Takdir Yetkisi Örnekleri	187

12. CEZA SORUŞTURMASI 189

12. Ceza Soruşturması	189
12.1. Ceza Soruşturması ve Şüpheli Sorgusu İle İlgili Temel İnsan Hakları İlkeleri	189
12.2. Ceza Soruşturması Nasıl Yapılmalı	195
12.2.1. Giriş	195
12.2.2. Soruşturmanın Amacı	195
12.2.3. Soruşturmanın Başlaması	197
12.3. Soruşturma Yöntemleri	199
12.3.1. Bilgi Toplama	199
12.3.2. Adli Tıp	201
12.3.3. Suç Mahalli (Olay Yeri)	202

13. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ 205

13. Genel Değerlendirme ve Sonuç	205
----------------------------------	-----

KAYNAKÇA	209
-----------------	------------

15 TEMMUZ 2016 GECESİYLE BAŞLAYAN SÜREÇTE,

Canlarını feda ederek Allah katında ve bizlerin gönlünde en yüksek mevkii kazanan bu memleketimizin aziz şehitlerine,

O gece salaları duyarak, elinden başka bir şey gelmediği için ağlayan, bu ümmet ve ülke için gözyaşı dökken Türkiye’de ve diğer ülkelerdeki güzel insanlara,

Canlarıyla, mallarıyla, dildeki zikir ve dualarıyla, gönülleriyle, kalpleriyle bu milletin birliği ve dirliği için emek veren her sınıf ve meslekten tüm güzel insanlarımıza,

Darbeye karşı çıkan seçilmiş sivil irade ve yönetime sadık askerlerimize, fetö’nün hipnozunda kalarak biyonik robot olmayıp demokratik bir ülkede olması gerektiği gibi görevlerini yapan emniyet mensuplarımıza, cihangir Asya ordularının kahraman askerlerinin torunları olan civanmert halkımıza ve

Milli iradenin seçikle kendisine emanet olarak verdiği, kendisini temsil ve ülkeyi yönetme görevini canları pahasına bırakmayıp devam ettiren mert bir dik duruş sergileyen yöneticilerimize ve milletvekillerimize

İTHAF EDİLMİŞTİR.

ÖNSÖZ

Bu çalışmaya öncelikli olarak, ülkenin iç güvenliğinden sorumlu olan kolluk güçlerinin, insan hakları açısından görevlerinin önemi ve riskleri hakkında bilgilenmelerine ve fikir ufuklarının genişlemesine katkı sağlamak amaçlanmıştır.

İkinci olarak, çalışmada ele alınan konular genelde, demokrasi, insan hakları, hukuk devleti ve polisin yetkileri üzerinde durulmuştur. Çünkü kâinatta en değerli varlık insandır. Diğer varlıklar veya konular değerini insanla olan ilişkilerine göre almaktadır. Dünyanın gezegen olarak, marstan ve diğer gezegenlerden değerli olması, içinde insanoğlunun yaşamasındandır.

Bu çalışma her ne karar, kolluk görevlilerine, görevlerini yaparken demokratik, hukuki ve insan haklarına saygılı bir bakış açıcı kazandırmayı hedeflemişse de çalışmanın hedef kitleleri içinde genel okuyucu da bulunmaktadır. Çünkü demokratik bir ülkede polis vatandaş için vardır. Vatandaş olarak bizler de kendi haklarımızı bilmemiz gerekir ki, haksız müdahalelere hukuk sınırları içerisinde karşı çıkarak haklarımızı arayalım. Yani genel olarak kamun düzeni açısından biz vatandaş olarak sınırlarımızı aşar başka vatandaşların haklarını ihlal eder bir hale gelmişsek, polis için de başka bir görev ve yetki doğmuş demektir. Günümüzde gelişmiş ülkelerde ve Avrupa ülkelerinde, demokratik polislik, po-

lisin sivil gözetimi ve denetimi gibi kavramlar gelişmekte ve uygulamaya konulmaktadır. Bu açıdan da vatandaşların güvenlik ve kolluk güçleri ile ilgili bilgi sahibi olması devlet-vatandaş ilişkilerini güçlendirecek, vatandaşın polise olan güveni artacaktır. Bunun neticesinde vatandaştan polise olan bilgi desteği ve yardımı artacaktır. Böylelikle polis hem önleyici görev hem de adli görevi açısından daha başarılı olacaktır.

Bu çalışmanın hazırlanmasında başta, teşvik ve imkânlar sağlayan Polis Akademisindeki sıralı amir ve hocalarıma teşekkür ederim. İkinci olarak atlatmış olduğum çeşitli sıkıntılar içerisinde beni sabırla karşılayan ve anlayış gösteren eşim Fahriye'ye ve son olarak basımında emeği geçen, Hukuk Yayınları'ndan Veli Kondak Bey'e ve personeline teşekkür ediyorum.

Yrd. Doç.Dr. Ali KUYAKSİL
10 Şubat 2017, Gaziantep

GİRİŞ

İçinde yaşadığımız yüzyıla damgasını vuracak olan insan hakları düşüncesi, başta Birleşmiş Milletler (BM) ve Avrupa Birliği (AB) olmak üzere bütün uluslararası örgüt ve kurumlar ile uluslar arası kamuoyunun en fazla önemsendiği konuların başında gelmektedir. Dünyanın her yerinde az gelişmiş, çok gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ayrımına bakmaksızın rastlanan insan hakları ihlallerinin en aza indirilmesi insanlığın evrensel bir hedefi haline gelmiştir.

Ülkemizde de bu gelişmelerin etkisiyle hemen her yerde ve her fırsatta insan haklarından söz edilir olmuştur. İdari yapılanmalarda, kurum içi, lisan ve lisansüstü eğitimlerde insan hakları konuları devamlı yer almaktadır. Emniyet hizmetleri personelinin eğitimlerinde de Polis Okulları, Polis Meslek Yüksek Okulları ve son olarak da Polis Eğitim Merkezleri eğitim müfredatlarında insan hakları hep yer almıştır. Bilgilendirmenin yanı sıra, ihlallere yol açan tutum ve davranışları önleme; toplumsal yaşamın her alanında insan haklarına saygıyı gerçekleştirme; demokrasiyi bir yaşam biçimine dönüştürme ve toplumsal gelişmenin en önemli unsuru olan *özgür, etkin ve katılımcı bireyler yetiştirme* kuşkusuz, güvenlik güçlerinin eğitimi yanında genel eğitimle vatandaşların eğitimini de kapsamalıdır.

Vatanını ve milletini seven bir insan; insan haklarına sahip çıkar, onu koruyup gözetir, gündelik hayatta uyulması

için çaba gösterir. Zaten insan haklarına saygı Anayasanın ikinci maddesinde yer alan Türkiye Cumhuriyetinin temel niteliklerinden birisidir. Bu bakımdan yüce milletimizin kurmuş olduğu güçlü ve giderek daha da güçlenen devletimizin mensubu bir vatandaş olarak; insan hak ve özgürlüklerine sahip çıkmak ve korumak, başkalarınınkine de saygılı olmak bizim en temel görevimizdir.

Emniyet hizmetleri personeli, milletin kendisine ait ve milletin kendisi tarafından temsilcileri olan meclis aracılığı ile kendilerine verilen yetkiler, insanları temel hak ve hürriyetlerinden mahrum etmek için değildir. Bilakis insanların hak ve özgürlüklerini rahatça kullanabilecekleri bir ortam sağlayıp, kamu düzenini korumak için o yetkiler güvenlik görevlilerine emaneten verilmiştir. Polis, devletin millete uzanan koruma ve yardım elidir. Devletin emrinde ve halkın hizmetinde olan polis, aynı zamanda devlet ile millet arasında bir tanzim ve düzenleme müessesesidir.

Polis Uluslararası Af Örgütü (UAÖ) ve diğer pek çok insan hakları örgütünün eleştirilerine hedef olan temel devlet teşkilatlarından birisidir. Polisin, dünyanın tüm bölgelerinde yaşam, özgürlük ve güvenlik gibi temel haklara saygı göstermeyi ihmal ettiği, göz ardı ettiği ve yerine getirmedigi örneklerle rastlanmaktadır. Bunun tam tersi durumlar ise fazlasıyla doğrudur. Yani polis insanların haklarından tamamen faydalanabilmelerine de olumlu anlamda katkıda bulunmaktadır. Polis suçların işlenmesini önlemekte, insanların hakları için güvenli bir şekilde gösteri yapabilmelerini sağlamakta, yumuşak siyasi geçişleri kolaylaştırmakta, herhangi bir suç işlemiş olan meslektaşlarını soruşturmakta, gerektiğinde üstlerine itiraz etmekte ve gerek siyasi gerekse yasal reformların destekçisi olmaktadır.

Polislik faaliyetleri, sadece insan hakları ile ilgili ihlallerin “*muhtemel faili*” olarak değil, aynı zamanda insan haklarının “*savunucusu*” olarak da rol ve görevlere sahip olarak

da değerlendirilmelidir. Bu açıdan, insan hakları ve polislik faaliyetlerinin ayrıştırılamazlığını dikkate almak gerekir. Diğer yandan, günümüzde doğru polislik faaliyetlerinin ancak insan haklarına uyumlu olanlar olarak değerlendirildiğini de göz önünde bulundurmak durumundayız.

Türkiye’de, uluslararası standartlara yasal düzeyde belli düzeyde uyumluluk olsa dahi, uygulamada karşılaşılan bazı sorunlar, polislik faaliyetlerinin insan haklarıyla uyumsuzluğuna ve ihlale yol açabilmektedir. İnsan hakları savunucuları açısından, sadece polislik faaliyetlerinin uygun hale getirileceği uluslararası insan hakları standartlarını anlamak yeterli değildir. Bunun yanı sıra, Türkiye’nin toplumsal yapısını, jeopolitik durumunu, komşu olduğu devletlerin durumunu göz önünde bulundurarak polislik faaliyetleri ve uygulamadaki zorlukların farkında olarak objektif bir değerlendirmede bulunulmalıdır.

2013 yılında Türkiye dünyada 200’e yakın devlet arasında en hızlı büyüyen 4. ülke olmuştur. Erdoğan ve Mesut Barzani, Diyarbakır’da beraberce miting yapmıştı. Türk-Kürt kardeşliği, Yeni Ortadoğu’nun mimarı olacaktı. Türkiye’nin kanını emen İMF kapı dışarı edilmişti. Büyük yatırımlar fırtınası başlamış, 3. Boğaz Köprüsünün, 3. İstanbul Havalimanı ihalesi yapılmış. İki kıtayı deniz altından birleştiren Marmaray hazır. 100 yıldır uyuyan Türkiye ayağa kalkıyordu. Böyle bir tablo karşısında darbe için küresel koalisyonun hazırlık yaptığı anlaşılıyor. Erdoğan’ın Cumhurbaşkanı olmasının önünü kesme hareketi diktatör kampanyası ile Taksim-gezi olayları üzerinden yeni anayasa heyecanını kırdılar. Ama sokak hareketlerinin güçlü bir dalga oluşturmadığını, AK Partinin yüzde 45-50 bandını sürdürdüğünü gördüler. Son çare olarak “Saray Darbesi”ne karar verdiler. 17-25 Aralık, “Milli İrade”yi teslim almaya yönelik darbe görevini bu sefer orduya değil Gülen Cemaati’nin paralel devlet yapısı

emniyet/yargı cuntasına verdiler. Hükümetin dirayetli duruşu sayesinde bu tehlike de atlatılmış oldu.

17-25 Aralık operasyonları yapanlarının tümünün Fetullah'a bağlı polis ve savcılar olduğu kayıtlarda belliydi. Görevden almalar yetmezdi, yasal düzenlemeyle zorunlu emeklilik getirilerek örgüte bağlı polis müdür ve amirleri emekli edildi. HSYK eliyle de savcı ve hâkimleri. Bunu yaparken kurunun yanında yaş da yandı. Erdoğan sert kaya çıkmıştı. Sonra Cemaat karşı atağa geçti. Ama artık eski gibi istihbarat ve operasyonel gücü olmadığını gördü. Çaresiz olarak, uyuyan ve yıllar sonra harekete geçecek kadrolar uyandırıldı. Yani TSK içindeki güçler devreye sokuldu ve 15 Temmuz kalkışması gerçekleşti. Bu ayaklanma da başta demokrasinin en temel dayanağı olan "Milli İrade"nin temsilcisi olan milletimiz sonra, FETÖ'nün hipnozuna girmemiş vatan, millet ve devlet aşığı askerlerimiz ve polislerimiz tarafından önlenmiştir. Tıpkı Avrupa devletlerini teröre karşı daha etkin bir mücadele etmesi amacıyla ülkemiz de, başta FETÖ, PKK ve DEAŞ gibi örgütlerin ortak saldırılarına karşı koyabilmek için olağanüstü hal uygulamasına gitmiştir. OHAL uygulaması hukuk içerisinde bazı hakların kısıtlanmasıdır. Yani hukuka ve insan haklarına uygun bir uygulamadır. Ülkemiz OHAL uygulaması içerisinde "hukuk devleti" olma vasfını korumakta ve devam ettirmektedir.

Bu çalışma, Birleşmiş Milletler Örgütü ve Avrupa Birliği'nce kabul edilen kültürel gelişmeler ve hukuki müktesebat göz önünde bulundurularak hazırlanılmıştır. Çalışmada ele alınan konuların ana başlıkları aşağıdaki gibidir:

- "Demokrasi Nedir?
- İnsan Haklarının temel nitelikleri
- Özgürlük ve güvenlik ilişkisi?

- Hukuk Devleti
- Şiddet ve Demokrasi
- Polisin görevlerini yaparken dayandığı felsefe
- Devletin asayiş ile ilgili yükümlülüğü
- Polisin yetkileri
- Tutuklama ve gözaltı
- Hesap verebilirlik
- Operasyonel Bağımsızlık
- Ceza Soruşturması”dır.

Bu çalışmanın başta devletin zor kullanma yetkisi verdiği güvenlik güçlerinin, konuya ilgi duyan akademisyenlerin ve tüm vatandaşlarımızın insan hakları bilgi birikimini artırma, kendi haklarına sahip çıkma ve başkalarının haklarına saygı duyma bilincinin gelişmesine küçük de olsa bir katkısının olması bizleri mutlu edecektir.

1. BÖLÜM

DEMOKRASİ NEDİR?

1. DEMOKRASİ NEDİR?

Bu bölüm; demokrasinin tanımı, temel niteliklerine, özgürlük ve eşitlik ilkesi kısaca incelenmiştir. Son olarak, “Devlet-Sivil Toplum İlişkisi Çerçevesinde Demokrasi” incelenmiştir. Bu son konu da kendi içerisinde; devlet, sivil toplum ve demokrasi ve sivil toplum kuruluşları alt başlıklarına ayrılarak incelenmiştir.

1.1. Demokrasinin Tanımı

Yunanca’daki *Demos*: halk ve *Vektaros*: iktidar kelimelerinden oluşarak batı dillerinde halkın iktidarı anlamında yerleşmiştir. Vatandaşların politik kararlara katılma veya hükümeti oluşturan temsilcileri seçme hakkı olduğu yönetim şekli. Çeşitli tanımları olan bu kavram kısaca, “halkın halk için ve halk tarafından yönetilmesi” demektir. Daha geniş bir tanımla, “bir ülkenin vatandaşlarının çoğunluğunun, devlet yönetimine doğrudan veya dolaylı olarak katıldığı yönetim şekli”ni ifade eder (Arda vd., 2003: 128).

Tarihte kullanılış bakımından demokrasinin anlamı çok geniştir ve zamana ve yere göre değişir. Bu farklar göz önünde tutularak yapılan bir değerlendirmede demokrasi uygulamasını üç kategoride toplamak mümkündür (Yıldız, 2003: 111):

1. *Doğrudan Demokrasi*: Halkın egemenlik hak ve yetkilerini bizzat kullanması demektir. Doğrudan demokrasi egemenliğin en gerçek şekli gibi görünse de bu şeklin bugünkü devletlerde uygulanmasına fiilen imkân yoktur. Sadece nüfusu çok az olan İsviçre'ye ait bazı kantonlarda kısmen uygulanmaktadır.
2. *Temsili Demokrasi*: Çağımızda doğrudan demokrasinin uygulanmasının imkânsızlığı dolayısıyla ortaya çıkmış olan bir sistemdir. Egemenlik hak ve yetkilerinin millet adına bir veya birden fazla kurul veya kişiler tarafından kullanılmasıdır. Temsili demokrasinin uygulandığı ülkelerde egemenlik hak ve yetkilerini millet adına kullananlar, prensip itibariyle (parlamento gibi) seçilmiş ve kurul halinde çalışan organlardır.
3. *Yarı Doğrudan Demokrasi*: Temsili demokrasinin bir kısım sakıncalarını önlemek ve halkla temsilciler arasında bir iş birliği meydana getirerek, yurttaşların millet egemenliğinin uygulanmasına daha geniş bir ölçüde katılımını sağlamak gayesini güden bir hükümet şeklidir. Bu hükümet şeklinde halk, temsilcilerini yalnız seçmekle kalmaz; bazı şekil ve şartlar altında bu temsilcilerin faaliyetlerine de katılır. Halkın yönetime katılması üç şekilde ortaya çıkar: Referandum, Halkın Vetosu, Halkın Kanun Teklifi

1.2. Demokrasinin Temel İlkeleri

Batı'da demokrasinin gelişimi uzun bir tarihi süreç içerisinde olmuştur. Bu tarihi süreçten geçerken, demokrasi belirli dönemlerde değişik nitelikler kazanmıştır. Bu nitelikler konusunda farklı kaynaklarda değişik nitelikler belirtilmiştir. Farklı kaynaklardan tespit edebildiğimiz kadarıyla bu nitelikleri şunlardır: Milli Egemenlik, Seçme Seçilme Hakkı, Katılım, Özgürlük, Eşitlik, Çoğulculuk, Çoğunluk, Hoşgörü, Hukuk Devleti, Kuvvetler Ayrılığı. Aşağıda bu nitelikler hak-

kında kısa bilgiler verilecektir. Ancak bu niteliklerin bazıları demokrasi açısından son derece önemlidir. Hukuk Devleti ilkesi verilebilecek en güzel örnektir. Hukuk devleti kavramı ve onun gerekleri ayrı bir başlık altında incelenecektir.

Milli Egemenlik: Yönetme yetkisinin millete ait olması demektir. Demokraside egemenlik halka aittir. Halkın iradesi ve egemenliği, belirledikleri temsilciler aracılığıyla gerçekleşir. Halk temsilcilerini belirli bir süreliğine seçer; temsilciler de halk adına yasalar yapar. Ülke bu yasalara göre yönetilir. Ülkemizde yerel seçimler 5 yılda bir, genel seçimler 4 yılda bir yapılmaktadır. Bunun yanında yeni yasaya göre 2014 yılından itibaren cumhurbaşkanı da 5 yılda bir ve iki defa seçilebilecektir.

Seçme Seçilme Hakkı: Seçme ve seçilme hakkı, demokrasinin sağladığı temel haklardan biridir. Temsilciler seçimle belirlenir. Halk, temsilcilerine kendisi adına yönetme yetkisini belirli bir süre için verir. Demokrasilerde gizli oy kullanma, serbest seçim, açık sayım ilkesi geçerlidir. Ülkemizde 18 yaşını dolduran, akli dengesi yerinde olanlar oy kullanabilir. Askerlik vazifesini yerine getirmekte olan er ve erbaşılar ile askeri öğrenciler ve hükümlüler oy kullanamazlar.

Katılım: Demokrasiler etkin ve aktif yurttaşlara gereksinim duyar. Yurttaşlar seçme ve seçilme haklarıyla yönetime iradesini yansıtır. Bunun yanında sivil toplum kuruluşlarındaki etkinliğiyle hakların takipçisi olur.

Özgürlük: Özgürlük, bireyin, başkalarının haklarına zarar vermeden istediğini yapabilmesidir. Demokrasinin olmadığı yerde özgürlük ve insan hakları, özgürlük ve insan haklarının olmadığı yerde de demokrasi olmaz.

Eşitlik: Eşitlik, hakların kullanılmasında ayırım yapılmamasıdır. Demokraside eşitlik, yasalar önünde eşitlikdir. Yasalar herkese aynı biçimde uygulanır; herhangi bir kişiye, aileye, zümreye ayrıcalık tanınmaz.

Çoğulculuk: Demokraside her görüşe, anlayışa, inanişaya saygı gösterilir. Bu görüş ve anlayışların siyasi partilerle temsil edilmesine fırsat verilir. Seçimlere birden fazla siyasi parti katılır. Böylece farklı görüş ve düşünceler yönetimde kendini ifade etme imkânı bulur.

Çoğunluk: Demokraside çoğunluk ilkesi aranır. Seçimlerde çoğunluğu elde eden parti iktidar olur. Diğer partiler de muhalefeti oluşturur. Demokraside çoğunluğun yanında azınlığın da hakları korunur.

Hoşgörü: Demokrasi hoşgörü rejimidir. İnanç ve düşünce farklılıkları ve farklı bir topluluğa mensup olma, demokrasilerde birbirlerine tahammül etmeyi ve uzlaşmayı öğrenirler.

Hukuk Devleti: Hukuk Devleti, yurttaşlarına hukuk güvenliği sağlayan, yöneticilerinde hukuka bağlı olduğu devlettir. Hukuk Devletinde, yasalar anayasaya uygundur ve yargı bağımsızdır. Devletin yaptığı bütün işler yargı denetimine açıktır. Tüm vatandaşlar kanun önünde eşittir. Demokrasilerde hukukun üstünlüğü ilkesi benimsenir. İktidar hiçbir kimse ya da grubun tekelinde değildir.

Kuvvetler Ayrılığı: Demokrasilerde kuvvetler ayrılığı ilkesi uygulanır. Kuvvetler ayrılığı ilkesi (yasama, yürütme, yargının ayrı organlarda temsil edilmesi) iktidar tekelini kıran bir uygulamalıdır (www.sosyalbilge.com).

1.3. Özgürlük ve Eşitlik İlkesi

Eşitlik, bireyler açısından bir temel haktır. Bu nedenle bireyler, bu ilkeye dayanarak eşit işlem görmeyi veya kendilerinin ayrıma tabi tutulmamasını isteme hakkına sahiptirler. Eşitlik aynı zamanda, devlet organları ve idare makamları açısından uyulması zorunlu olan ve devlet yönetimine ege-men temel bir ilkedir.

Demokraside, özgürlük ve eşitlik esastır.

Özgürlük: Bir devlet, hükümet, halk yada kişinin neyi yapmak, neyi yapmamak istediğine kendi iradesiyle karar vermesi, egemenliğini sonuna kadar kullanmasıdır (Yıldız, 2003: 304). Aynı anlamda hürriyet kelimesi de kullanılmaktadır. Fransız bildirgesinden etkilenerak batı dünyasında kabul görmüş olan hürriyet; başkalarına zarar vermeden her şeyi yapabilmektir. Bütün insanlar hürdür. Herkes, serbestçe düşünür ve düşüncelerini açıklayabilir. Demokrasi insanların özgür bir şekilde düşünebilme ve düşüncelerini özgür bir biçimde açıklayabilmelerini sağlamaktadır. Düşüncelerini özgürce söyleyebilmeleri demek başkalarının özgürce kullandıkları söz hakkına da saygı duymayı gerektirir. *Eşitlik*, hiçbir ayırım olmaksızın herkesin kanun önünde aynı haklara sahip olmasıdır. Hiç kimseye din, dil, ırk, cinsiyet, siyasi düşüncesinden dolayı farklı işlem yapılamaz. Başkalarının düşüncelerine saygı duyarak din, dil ve ırk ayrımı yapmadan kanunca eşit haklara sahip olduklarını ve bu haklara eşit olarak sahip olduğunu kabul etmektir (www.sosyalbilge.com).

Demokrasiyi boydan boya belirleyen ilk ilke ne olacaktır? Özgürlük mü, yoksa eşitlik mi? Burada bir öncelik ve tercih sorunu bulunmaktadır. Çünkü bu iki ilke bir biri ile çelişmektedir. Düşünce tarihi, bu iki ilkeyi birbiriyle çelişmeyecek şekilde bir arada, yan yana bulundurmaya, sentezlemeye çalışan teşebbüslerle doludur. Nitekim "*Liberal demokrasi*" doğrudan bu teşebbüsün en yaygın ve en çok bilinen örneğidir. Demokrasi içinde bulunan "*siyasal eşitlik*" prensibi ile eşitliğe, liberal kelimesi ise doğrudan özgürlüğe gönderme yapmaktadır.

Temel çelişki şudur: İnsanı özgür bıraktığınız zaman, doğal olarak farklı yeteneklere, farklı fırsatlara, hatta farklı ahlakî standartlara sahip insanlar eşitsiz bir topluma yol

açacaktır. İnsanları ister siyasal, ister sosyal anlamda eşit tutmaya kalktığınız zaman ise, bu eşitliği zedeleyecek özgürlüklere bir sınırlama getirmemiz gerekecektir. Demokrasi kuramcılarını, özgürlük idealinin demokrasinin ilk kurucu ilkesi sayanlar ile işe eşitlikle başlayanlar diye ikiye ayırmak mümkündür. Birincileri daha çok liberal düşünürler olarak tanımaktayız. Gerçekten liberalizm daha çok siyasal esaretin ortadan kaldırılması, bireysel girişim ve devlet biçimi ile ilgilenmektedir. Demokrasi ise daha çok refah, eşitlik ve sosyal uyuma vurgu yapmaktadır.

Demokrasi, devlet iktidarının halkın ellerinde olmasına vurgu yaparken, liberal kelimesi bu iktidarın bireysel özgürlüklere zarar vermeyecek şekilde sınırlandırılmasını vurgulamaktadır. Bu iki vurgudan yola çıkarak liberal demokrasiyi, iktidarın belirlenmesinde ve kamu politikalarının oluşturulmasında halkın söz sahibi olduğu; ancak bu hakkın bireysel özgürlüklerin garanti altına alındığı sınırlar içinde kullanılabilirdiği bir siyasal sistem olarak tarif edebiliriz (Türköne, 2003: 199-200).

1.4. Devlet-Sivil Toplum İlişkisi Çerçevesinde Demokrasi

1.4.1. Devlet

Eski Yunanda “devlet” karşılığı olarak “Polis”, Eski Roma’da “Civitas” ve “Republica”, Latince ise, “State”, “Stat”, “Statüs”, “Estat” veya “Etat” gibi deyimler kullanılıyordu. Batı ülkelerinde bugün devlet karşılığı kullanılan “state” kelimesi, Latince “statüs” kelimesinden türetilmiş olup, sözlükte “tutum”, “durum”, “ayakta duruş”, “hal”, “denglilik” ve “devamlılık” anlamlarına gelmektedir (Teziç, 1998: 108).

Ülkemizde kullandığımız “devlet” kelimesi ise, Arapça “d.v.l” kökünden dilimize girmiş olup, sözlükte “hareket ettirmek, döndürmek, dolaştırmak, tedavül ettirmek ve savaşlarda

elden ele dolaşan zafer veya galibiyet” gibi anlamlara gelmektedir. Devlet kelimesi aynı zamanda; *“saltanatın bir aileden öbürüne geçmesi, ikbal, nüfus ve iktidar”* demektir. Devlet kelimesinin çoğulu, *“düvel”* dir (Fındıklı, 2012: 11).

Devlet: Belli bir coğrafya üzerinde bağımsız bir teşkilat kurmuş olan insan topluluğunun oluşturduğu; hukuken bu topluluğu kişileştiren, iç ve dış egemenliğe ve örgütlü zor kullanma tekeline sahip olan kamu tüzel kişiliğidir. Bu tanım devletin nüfus, ülke, egemenlik ve hükümet olmak üzere dört unsurdan oluştuğunu gösterir. Ülke ve nüfus dışında devletler, hukuki unsurları olan egemenlikleri bakımından; egemenliğin kaynağı, sınırları ve yapısına göre sınıflandırılmaya tabi tutulurlar. Bu sınıflandırmalara göre de farklı yapılanma gösterirler. Egemenliğin kaynağı bakımından: Monarşik, Anayasal (Meşruti) ve Cumhuriyet devletleri olarak ayrılır. Egemenliğin sınırları bakımından: Bağımsız ve Yarı Bağımsız devletler olarak ayrılır. Egemenliğin yapısı bakımından: Basit ve toplumsal devletler diye ayrılır. Toplumsal devletler de Konfederasyon ve Federasyon şeklinde ortaya çıkmaktadır (Yıldız, 2003: 118-119).

1.4.2. Sivil Toplum

İngilizce’de *“Non Governmental Organization”* (NGO) kavramının Türkçe’de tam karşılığı bulunmamaktadır. Bu kavram Türkçe olarak; hükümet dışı kuruluşlar, gayr-i resmi kuruluşlar, devlet dışı kuruluşlar, üçüncü sektör, gönüllü kuruluşlar, demokratik kitle örgütleri, kar amacı olmayan kuruluşlar, yurttaş örgütleri, özel gönüllü kuruluşlar, yönetim dışı kuruluşlar, gönüllü kalkınma kuruluşları gibi kavramlarla karşılık verilmeye çalışıldığı görülmektedir. Bunların içinde en yaygın ve kabul göreni *“Sivil Toplum Kuruluşları”* (STK) kavramıdır. Bu kavramla aynı zamanda eskiden kullanılan cemiyetler, kulüpler, demokratik kitle teşkilatları gibi sivil alandaki örgütlemeler de ifade edil-

mektedir. Hükümet dışılık, gayr-i resmîlik, gönüllülük, kalkınma odaklılık, hayırseverlik, kar amaçsızlık, özel gönüllülük, kamu ve özel sektörden farklılık gibi esaslar benzer kuruluşlardan ayırmak için kullanılan temel kriterlerdir (Yıldırım, 2004: 53).

Son yüzyılın önemli bir karakteristiği, çok sayıda çok sayıda ulusal nitelikte hükümet dışı örgütlerin kurulması ve yaygınlaşması yanında global ve bölgesel nitelikli, devletler arası sivil örgütün ortaya çıkması olmuştur. Sivil toplum kavramı çeşitli aşamalardan geçerek bugünkü anlamına ulaşmıştır. Sivil toplum, gönüllü kendi kendini oluşturan, kendi desteklerine sahip, devletten özerk, özel alan ile devlet arasında aracı niteliğinde örgütlü bir sosyal yapılandırma (Sarıbay, 2000: 58). Dolayısıyla devlet iktidarını sınırlandıran fakat devlet iktidarı elde etmeye yönelmeyen bir kurumsal temele dayalıdır.

Bazılarının zannettiği gibi sivil toplum, askeri kesimin karşıtı değil, devlet ve devlet otoritesi dışında, kendi ilke ve kurallarına göre işleyen, ekonomik ve sosyal alanı nitelendirmek için kullanılan kamu bürokrasisinin dışında kendi kendini düzenleyen özerk alanlardır. Bu alan, iletişime, kamu bilincinin gelişmesine ve demokratik katılıma imkân veren bir alandır. Sürdürülebilir demokrasi için devlet ve sivil toplumun birbirinin konumunu koruması şarttır. Giddens'a göre devlet sivil toplumu başından savabilir. Bu durum doğu Avrupa'daki komünist ekonomilerde ve Sovyetler Birliği'nde yaşanmıştır. Bu ülkelerden gelişmiş bir kamu alanı yoktu ve gündelik toplumsal etkinlik büyük ölçüde ev ortamıyla sınırlıydı. Devlet sivil toplum yerine geçemez. Şayet devlet her yerde bulunuyorsa, hiçbir yerde var olmaz (Yıldırım, 2004: 45-50).

Tarihsel bakımdan Osmanlı'da ve genelde İslâm âleminde sivil toplumun olup olmadığı tartışmaları çoğu platformlarda yapılmaktadır. Osmanlı toplumunun monolitik bir

toplum olmadığı, bu toplumda devletin uzantısı olmayan özerk bir toplumsal alanın mevcut olduğu ve vakıf sektörünün gerçekleştirdiği ve finanse ettiği çeşitli organizasyonlar örneklenmektedir. Ulema sınıfının yetiştiği medreseler ve eğitim kurumları, ahilik ve fütüvvet (Cömertlik/Lütuf) teşkilatları, imaretler ve kervansaraylar gibi sosyal tesisler Osmanlı toplumunda devlet dışı organizasyonlar olarak örneklenmektedir (Yıldırım, 2004: 51).

1.4.3. Demokrasi ve Sivil Toplum Kuruluşları

Sivil toplum örgütleri demokrasiyle ortaya çıkan bir örgütlenme değildir ama demokrasiyle önem kazanmıştır. Sivil toplum, modern manada anlamını demokrasi ile kazanırken, demokrasi de katılım problemlerin çözümünü sivil toplum ile sağlamıştır. Birbirleriyle ortak amaçlara sahip insanların oluşturdukları grupların seslerini ve isteklerinin daha fazla duyurabilmenin bir yoludur..Sivil toplum örgütlerinin özelliği çoğulcu bir yapıya sahip olmasıdır.

Çoğulcu demokrasiler, ancak halkın katılımı ile gerçekleştirilebilir. Katılımcılığın sağlanmasında dernekler, vakıflar, sendikalar gibi gönüllülük esasına dayalı sivil toplum kuruluşları çok gerekli bir yere sahiptir. Demokrasi ve sivil toplum kuruluşları biri diğerinin göstergesi durumundadır. Sivil toplum kuruluşları gelişmiş ve ülke demokrasisi için ağırlığını koymuşsa, demokrasi de en güçlü dayanaklarından birini bulmuş demektir. Demokrasinin karar alma süreçlerine yönetilenlerin katılımını sağlaması üstünlüğünü artırmıştır. Sivil toplum kuruluşlarının da doğrudan demokrasideki gibi katılımı sağlıyor görünmesi kendilerine verilen önemi artırmıştır. İdealize edilen demokrasiye bugün batı demokrasilerinde ulaşıldığı söylenemez. Demokrasi ulaşılabilecek bir mutlu son değildir. Ama daha haksız ve insanca bir düzenin oluşabilmesi için gerekli evrensel değerlerin yerleştirilmesi çabasıdır. Yönetişim anlayışında

sivil toplum kuruluşları bu çabalara katkı sağlayacak paydaşlar olarak algılanmaktadır (Yıldırım, 2004: 113-117).

Demokratik bir toplumun gelişmesi için demokratik bir kişilik ne kadar gerekliyse, sivil toplum kuruluşları için de o kadar kaçınılmazdır. Demokratik kişilik birçok özelliği gerektirmektedir. Bunlar; inisiyatif sahibi olmayı, mütekabiliyet esasına uymayı, yanılabilirliği kabul etmeyi, deneyselci zihniyet sahibi olmayı, eleştirel olmayı, esnek ve açık fikirli olmayı, uzlaşmacılığı, hoşgörülülüğü, güven ve sorumluluk duymayı gerektirir (Sarıbay, 2000: 114-117). Çoğulcu çağdaş toplumlarda çeşitli çıkar ve ilgilerine göre toplumun her üyesinin oluşturacağı sivil toplum kuruluşları ne denli çok olursa, demokratik dengeler o kadar sağlanır ve kamu yararı gerçekleşir.

Devlet-sivil toplum arasındaki ilişkide sivil toplumun kendinden beklenen devlet iktidarını kontrol etme, katılımı sağlama, demokratik tutumları yerleştirme, toplumsal ihtiyaç ve talepleri biçimlendirme, kutuplaşmaları yumuşatma, yeni siyasal liderleri yetiştirme, sistemin sosyal sorumluluk düzeyini yükseltme gibi fonksiyonları yerine getirebilmesi için, demokratikleşme sürecinin çift yönlü işlemesi gerekir. Devlet ile sivil toplum arasındaki ilişkinin demokratik değerler üzerinden yapılandırılması devleti zayıflatmaz. Güçlü ve örgütlü STK'ların yurttaş katılımının önünü açmasıyla sistemin aşamadığı temsil ve meşruluk krizlerinin aşılması, kirlendiği düşünülen siyasete ilişkin etik değerlerin yeniden üretilmesi sağlanabilir. Yurttaşın sadece oy veren seçmenler olarak kaldığı pasif katılım düzeyinden alınarak, birlikler oluşturan, soran, danışılan ve karar veren bireyler olarak aktifleştirilmesi STK'lar sayesinde gerçekleşecektir. Bu nedenle Türkiye'de demokrasiye geçiş sürecinin aşılarak pekişme sürecine geçilmesi için "devlete karşı sivil toplum" ya da "sivil topluma karşı devlet" yaklaşımlarının terk edilerek, birçok alanda ortak işbirliği projelerinin hayata geçirilmesi gerekmektedir (Tosun, 2001: 240).

2. BÖLÜM

İNSAN HAKLARININ TEMEL NİTELİKLERİ

2. İNSAN HAKLARININ TEMEL NİTELİKLERİ

Bu bölüm; “İnsan Haklarına dair kavramsal tartışmalar”a, “Temel hakların ve özgürlüklerin korunması”na, “Polisin koruma hakkı: saygı gösterme, koruma, müdahale etme” konularına, “Birleşmiş Milletler Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi”ne ve “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi” alt başlıklarına ayrılarak incelenmiştir.

2.1. İnsan Haklarına Dair Kavramsal Tartışmalar

Bu alt başlık altında İnsan hak ve özgürlükleri ile ilgili genel kavramlar incelenmiştir. Fazla ayrıntıya kaçmadan “İnsan”, “Hak ve Özgürlük” ile “İnsan Hakları” kavramları üzerinde durulmuştur (Kuyaksil, 2012: 18-22).

2.1.1. İnsan Kavramı

Hidrojen ve oksijenin birleşmesinde olduğu gibi ‘insan hakları’ şeklinde kelimeler bir araya geldiklerinde ortaya kendine özgü bir kavram çıkmaktadır. İnsan kavramı “ruh ve bedenden ibaret varlık, sözle anlaşılan, akıl ve düşünme yeteneği olan en gelişmiş canlı” olarak tanımlanmaktadır (Eren vd., 1988:710).

İnsan kavramının kimleri içine aldığı veya daha doğru- su kimleri dışladığı zamansal ve mekansal olarak değişiklik gösterebiliyor. Hukuki olarak insana 'kişi' (şahıs) denmektedir. Kişilik kavramı bizi medeni hukuka götürmektedir. Medeni Kanunumuza göre kişilik, tam ve sağ doğumla başlar. İnsan olarak doğan her şahıs, kamu hukuku alanında bireysel özgürlüklerin ve temel hakların devlet otoritesi karşısında ezilmemesini sağlayan temel hak ve özgürlüklerden yararlanır (Başlar ve Kuyaksil, 2001:11).

'İnsanoğlu', 'ademoğlu' veya 'insanlık' (İngilizce'de de üç kelime aynı anlamda kullanılmaktadır: mankind, humankind veya humanity) kavramlarına özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra hazırlanan belgelerde rastlıyoruz. Çok yazar insanlık kavramını 'uluslararası toplulukla' özdeşleştirmiştir. Bazı yazarlar bu kavramla devletleri kastederler. Bazıları da, henüz kendini bağımsız olarak temsil edemeyen insan topluluklarını da dikkate alarak insanlığı 'bütün halklar' olarak algırlarlar. Gerçekte insanlık şimdiki ve gelecek nesilleri içine alan bir bütündür ve devletlerden farklı bir hukuki kişiliği vardır (Başlar ve Kuyaksil, 2001: 3).

Bizleri diğer canlılardan ayıran en önemli niteliğimiz, akıl ve vicdana sahip olmamızdır. Bu yönümüzle diğer canlılarda görülmeyen bazı tutum ve davranışlar sergileriz. Örneğin bir sanat eseri ortaya çıkarır, doğanın yasalarını keşfeder, hayatın anlamı üzerine düşünür, başka insanların ve kendimizin davranışlarını "iyi" veya "kötü" olarak değerlendiririz. Neyin "doğru" neyin "yanlış" olduğuna dair düşünce üretebilir veya ileri sürülen düşüncelerden birini benimseye biliriz. Yalnızca insana özgü olan bu tutum ve davranışlar "insanın olanakları" olarak adlandırılır (Kuçuradi, 1996: 49).

İnsan onuru, kişiliğe saygıyı, bir işin, bir görevin niteliklerine uygun kişilik özelliklerine sahip olmayı; kişinin kendi yeteneklerini bilmesi; geleceğini dikkatle planlama-

sını; diğer insanlarla birleşerek çalıştığı kurumun işleyişiyle ilgili sorumluluk duygusu yüklenmesini gerektirir. Bu ise aile, sosyal ya da kültürel temeli dikkate alınmadan her kişinin insanlık ailesinin bir temsilcisi olarak kendisine saygı gösterilmesi ve tanınması anlamına gelir (Bilen, T.Y.: 3-10).

2.1.2. Hak ve Özgürlük Kavramları

Hak terimi hukuk kelimesinin tekil halidir. Yani 'hukuk' kelimesi haklar anlamına gelir. Ancak 'İnsan Hakları' dediğimizde 'İnsan Hukuku' demek istemiyoruz. İnsan hakları kavramı insan haklarıyla ilgilenen hukuk dalından çok daha geniş bir anlamı ifade eder. "İnsan hakları", "temel haklar" ve "kamu özgürlükleri" kavramları çoğu kez eşanlamda kullanılmaktadır. "Hak" ve "özgürlük" kavramlarını kesin çizgilerle birbirinden ayırmak güçtür. Bir tanım yapmak gerekirse; "özgürlük" kavramı hukuk öncesi düzenlenmemiş serbestliği ifade eder. "Hak" ise iki anlama gelmektedir. Gündelik anlamında doğruluk ve yetki demektir. İkinci anlamında ise hukuk düzeni tarafından tanınan ve korunan irade ve çıkarları belirtir (Uygun, 2000: 13-44).

İnsanın özgürlüğü ona ait hakların varlığı, ancak bir devlet düzeni içinde söz konusudur. İnsan haklarının çerçevesi ve kapsamını, bireyin devletle olan ilişkisi belirler. Haklar doğdukları hukuk kurallarına göre; "kamu hakları" ve "özel haklar" şeklinde bir ayrıma uğrarlar. Kamu hakları; kamu hukukundan doğan haklardır. Kamu haklarını kendi aralarında "kişisel", sosyal ve ekonomik haklar" ve siyasi haklar olmak üzere üçe ayırırız. Özel haklar ise, özel hukuktan doğan haklar olup; mahiyetlerine, konularına kullanılmalarına ve nihayet gayelerine göre çeşitli türlere ayrılırlar. Bunların içerisinde de en önemli ayırım mahiyetlerine göre olanıdır. Mahiyetlerine göre de haklar; "mutlak haklar", "nisbî haklar" olarak ayrılmaktadır (Akıntürk, 1997).

Temel hak ve özgürlüklerin, birey ile devlet arasında üç ilişki statüsü oluşturduğu varsayılmaktadır. Bunlar, “olumsuz statü”, “olumlu statü” ve “aktif statü”dür. Eğer insan, başkalarının da aynı haklara sahip olduğunu ve başkalarının haklarından yararlanabilmeleri için bizim de bazı ödevlerimiz olduğunu, bunun bir davranış kuralı olarak özümsemesi gerektiğini kabul ederse; o zaman insan hakları ihlalleri büyük ölçüde azalmış olacaktır. Bundan dolayı, hak, özgürlükleri, bazı yasakları ve yararlanma isteklerini içeren iki boyutlu bir kavram olarak algılamamız gerekir. Teknik anlamda, her hak üç parçadan oluşur: hakkın öznesi; hakkın konusu ve talepte bulunacağımız bir muhatap. Bu üç öğenin birleşmesiyle hak, basit istek ve temennilerden ayrılır. Hakların bağlayıcılık değeri taşıması ve ihlâl edenlere karşı yaptırım uygulanabilmesi için, bunların belli bir gücü olan hukuksal metinlerde düzenlenmiş olmaları gerekir. Devlet içerisinde bu ya bir anayasa ya da bir kanun olabilir. Uluslararası toplumda ise, elbette bu metin antlaşmadır. Her hak bir özgürlük ile bağlantılı olduğundan, temel haklar içindeki özgürlükleri diğerlerinden ayırmak için onlara ‘kamu özgürlükleri’ demek mümkündür. ‘Kamu’ terimi bir devlette yaşayan insan topluluğunun bütününü ifade eder. Kamu özgürlükleri insan haklarının devlet tarafından tanınmış ve pozitif hukuka girmiş olan bölümünü ihtiva eder. Bu yüzden kamu özgürlükleri modern devletlerin varlık sebebidirler (Uygun, 2000: 16; Kapani, 1981:13-14; Uygun, 1992:2-6; Mumcu, 1992: 9-18; Kuzu, 1995: 207-212; Uygun, 1996:8-9; Kutkan ve Tanrıverd, 2003: 1-4/1-12;).

Hakkın önemli bir özelliği; sahibine bir şeyi yapabileme yetkisi verirken, başkasına da bu yetkinin kullanılmasına engel olmama ve saygı gösterme yükümlülüğünü getirmesidir. Bu da ödev kavramını çağrıştırmaktadır. Ödev; bir temel hakkın sınırlandırılması sonucu oluşan hukuki durum olarak tanımlana bilir. Bu sınır, bir insanın sahip

olduğu haklara diğer insanların da sahip olmasının doğal bir sonucu olarak ortaya çıkar. Günlük yaşantıda hiç kimseye sonsuz ve sınırsız bir hak tanınmaz. Çünkü bir insanın sonsuz ve sınırsız bir hakka sahip olması, diğer insanların haklarını kullanamaması anlamına gelir. Başkalarının hak ve özgürlüklerini gözetmeyen insanların, başkalarından da kendi hak ve özgürlüklerini gözetmelerini beklemeye hakları yoktur. Çünkü sosyal yaşamda her şey karşılıklıdır (Çeçen, 2000: 21; Kutkan ve Tanrıverdi, 2003: 1-8).

“Özgürlükleri ortadan kaldırmak özgürlüğü yoktur” deyişi gereğince anayasalar hiç bir özgürlüğün, anayasa ile konulan ve kurulan düzeni ortadan kaldırma yetkisini vermediğini açıkça belirtirler. Bu husus; BM İHEB madde:30’da, AIHS madde:17-18’de de belirtilmektedir. 1961 ve 1982 Anayasalarımız bu paralelde hazırlanmıştır. Özgürlüklerin sınırlandırılması, özgürlüğü ortadan kaldıracak veya onu kullanamaz duruma getirecek derecede gerçekleştirilemez (Mumcu, 1992: 16; Kuyaksil, 2002: 3).

2.1.3. İnsan Hakları Kavramı

İnsan hakları kavramının herkes tarafından kabul edilen bir tanımı yoktur. Türkçe kitaplar ‘kamu hürriyetleri’, ‘temel haklar’, ‘vatandaş hakları’ hep aynı anlamda birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Çeşitli tanımlarda ortak noktaları belirten bir tanım verecek olursak; “*Kişilerin insan olmakla doğuştan sahip oldukları siyasal iktidar karşısında cinsiyet, yaş, inanç ve düşünce farkı gözetilmeksizin eşit oldukları devredilemez haklardır*” diyebiliriz. Bu haklar hemen hemen her ülkede bulunan kanun önünde eşitlik, yaşama hakkı, özgürlük hakkı ve mülkiyet hakkı gibi temel haklardır (Kuyaksil, 2002: 3).

Bugün “insan hakları” terimi, insanlığın belli bir gelişme çağında, teorik olarak bütün insanlara tanınması gereken ideal hakların tümünü ifade etmektedir. İnsan hakları de-

yince daha çok “olması gereken ve bildirilerde “ulaşılacak hedefler” başlığı altında yer alan haklar akla gelmektedir (Kepenekçi, 200:2). Kamu hürriyetleri, insan haklarının devlet tarafından tanınmış ve pozitif hukuka girmiş olan bölümünü ifade eder. Bunlara kamu hürriyetleri denilmesi, sadece bir sınıfa veya zümreye değil, fakat istisnasız olarak herkeşe (kamu’ya) tanınmış olmasından ve dolayısıyla fert-devlet ilişkilerini düzenleyen bir kolunu teşkil etmesindedir. Kamu hürriyetleri karşılığında “Temel Haklar” sık sık kullanıldığı görülmektedir. Alman hukuku terminolojisinden yerleşmiş olan bu deyim (Die Grundrechte), 1961 T.C. Anayasasına girmiş bulunmaktadır. Ancak doktrinde ve konuşma dilinde “Temel Haklar”, bazen “İnsan Hakları” kavramının karşılığı olarak da kullanılmaktadır (Kapani, 1981:14).

İnsan hakları öyle kutsal bir kavram ki, neredeyse bütün devletler ve devlet adamları meşruiyetlerini bu kavrama sadakatlerini açıklayarak korumak eğilimindedirler. Bugün bir devletin insan Her devlet kendi ülkesi üzerindeki varlığının meşruiyetini insan haklarına sadakatini ifade ederek meşrulaştırma eğilimindedir. İnsan hakları, hukukun üstünlüğü ve demokrasi, günümüz toplumlarının gelişmişlik düzeylerini gösterdiğinden, bu kavramların hayata geçirilmelerinin ölçüsü ile devletlerin gücü ve uluslararası itibarı, toplumların istikrar ve esenliği, bireylerin huzur ve üretkenliği arasındaki ilişki giderek artmaktadır. Bugün bir devletin insan haklarını ihlal ettiği suçlamasıyla karşı karşıya kalması, Orta Çağdan hatırladığımız ‘aforoz’ tabirini telaffuz etmemizi gerektirecek kadar ciddi bir suçlama olarak kabul edilmektedir (Başlar ve Kuyaksil, 2001:11).

2.2. Temel Hakların ve Özgürlüklerin Korunması

Nitelikleri gereği esas olarak devlet karşısında ileri sürülen haklar olmaları itibarıyla insan hakları genellikle devlet gücünü kullananlar tarafından ihlal edilir. Zıt gibi görülmek-

le beraber, insan haklarını korumak da öncelikle devletin en önde gelen yükümlülüklerinden biridir. Devletin insan haklarını koruması, dar anlamda, bu hakları kendisinin ihlal etmemesini ve kendi yetki alanı içindeki kişi ve gurupların ihlal etmemesine de izin vermemesini gerektirir. Bu çerçevede, insan hakları devlet için bir sınır, kişiler için ise özgürlük ve adalet demektir. Öte yandan, insan haklarının korunması hem iç barışın hem de küresel barışın temelidir. Çünkü ister bir toplumun içinde isterse uluslar arası olsun, barışı kolaylaştıran en büyük değer insan haklarının temelini oluşturan özgürlüktür. İnsan haklarının bu öneminden dolayı kimi devletler ve uluslararası kuruluşlar tarafından şantaja açık olan devletlere karşı bir koz olarak kullanılabilmektedir (Erdoğan, 2015: 303-305).

Türkiye'nin uluslararası taahhütleri de insan haklarına riayetkâr olmasını ve onları korumasını gerektirmektedir. Bu aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti'nin "medenileşmek ve "çağdaşlaşmak" şeklindeki resmi hedefinin bir doğal sonucudur. Anayasamız da devletin insan hakları konusundaki uluslar arası taahhütlerini o kadar ciddiye almaktadır ki değişik 90'ıncı maddesinde bu taahhütlere bağlı kalmayı kanunlara uymaktan da üstün tutmuştur (Erdoğan, 2015: 303-305).

1982 Anayasası'na göre insan haklarının korunması yolları başvurulmuş makam esas alınmak üzere dört şekilde olabilir: 1) TBMM'ye Başvuru (Dilekçe Hakkı), 2) İdari Başvuru, 3) Kamu Denetçisine Başvuru Yolu, 4) Yargısal Başvuru Yolları. Yargısal başvuru, temel hak ve özgürlüklerin korunması açısından en etkili yoldur. Çünkü burada temel hak ve özgürlükler onları ihlal etme ihtimali olan yasa veya yürütme organı tarafından değil, onlardan bağımsız olan mahkemelerce korunmaktadır. Bundan başka mahkemenin kararlarının bağlayıcı olması, yargısal başvuru yönteminin etkinliğini arttırmaktadır (Şen, 2013: 52)

Hakların korunması denince genellikle akla ilk gelen hakların hukukî olarak, daha özel olarak da yargı yoluyla korunmasıdır. Ne var ki, haklar sadece hukukî-yargısal yoldan değil, fakat aynı zamanda siyasî (teşriî) ve idarî yollardan da korunabilir. Hakların korunması, her şeyden önce, pozitif hukukun insan haklarına uygun hale getirilmesini, kamu görevlilerinin –özellikle polis ve jandarmanın- insan hakları bilinciyle donatılmasını ve yargı mercilerinin pozitif hukuku insan hakları öncelikli bir perspektiften yorumlayıp uygulamalarını gerektirir. Bunların yanında, resmî eğitim müfredatının ve eğitim kurumlarının ortamının insan hakları anlayışıyla bağdaşık olması ve eğitim personelinin insan hakları duyarlılığına sahip olması insan haklarının korunması bakımından zorunludur (BİHB, 2006: 113; Erdoğan, 2015: 306).

Temel Hak ve özgürlüklerin korunmasında önemli konulardan birisi, bu haklardan herkesin faydalanabilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılmasıdır. İşin içine düzenleme girdimi, düzenlemenin yapısı gereği sınırlama da söz konusu olmaktadır. Bu sınırlamada gerçek gaye özgürlüklerden herkesin faydalanması olmalıdır. Bu konunun öneminden dolayı bütün Anayasalarda yer alan konulardan birisidir. Diğer bir hususta temel hak ve özgürlüklerin yine Anayasalarda güvence altına alınmalarıdır. Bu nedenle bu iki kavrama kısaca alt başlık şeklinde değinilecektir.

2.2.1. Temel Hakların ve Özgürlüklerin Sınırlanması

1982 Anayasası temel hakların ve özgürlüklerin belli başlılarını tanımış olmakla birlikte, asıl nitelikleriyle bağdaşmayacak kadar ayrıntılı ve ters sınırlamalara tabi tutmuştur. Anayasanın 13'üncü maddesi temel hak ve hürriyetlerin özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabileceğini öngörmektedir. 03.10.2001

tarikh ve 4709 sayılı yasa ile genel sınırlama sebepleri kaldırılmıştır. 14'üncü madde ise temel hak ve hürriyetlerin hangi amaçlarla kullanılmayacağını belirtmektedir. Devleti koruyucu bir işlev görmektedir. 15'inci maddede "savaş, seferberlik, sıkıyönetim ve olağaniüstü hallerde" özgürlüklerin durdurulabileceğini veya Anayada öngörülen güvencelere aykırı tedbirlerin alınabileceğini belirtmiştir. 16'ıncı madde de ise, yabancıların temel hak ve hürriyetlerinin milletlerarası hukuka uygun olarak kanunla sınırlanabileceği düzenlenmiştir.

Anayasanın 17, 18 ve 19'uncu maddelerde kişi dokunulmazlığı ile insanın maddi ve manevi varlığının sınırlandırılabilabileceği durumlar kazuistik (sayma yoluyla) bir yöntemle düzenlenmiştir. 20 ve 22'inci maddeleri arasında özel hayatın gizliği ve korunması, 23'üncü madde yerleşme ve seyahat hürriyeti, 24'üncü madde de din ve vicdan hürriyeti, 25 ve 26'ıncı maddelerde, düşünce ve kanaat hürriyeti ile bunları açıklama ve yayma hürriyeti düzenlenmiştir. 27'inci maddede bilim ve sanat hürriyeti, 28-32 arasında basın hürriyeti ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır. 33 dernek kurma, 34 ise toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkını belirtmiştir. 35'inci madde mülkiyet hakkı ve bununla ilgili sınırlamaları düzenlemiştir.

1982 Anayasasının 41 ve 63'üncü maddeleri arasında bazıları çok hayatî, bazı iyi niyet dileklerinden oluşan, sosyal ve ekonomik hak ve özgürlüklerden sınırlandırılmasına ilişkin düzenlemeler yer almaktadır. 66 ve 71'inci maddeler arasında seçme, seçilme, siyasi faaliyette bulunma ve kamu hizmetine girme hakkına ve bunların sınırlandırılmasına ilişkin hükümler yer almaktadır (Mumcu, 2004: 181).

2.2.2. Temel Hakların ve Özgürlüklerin Güvencesi

İnsan haklarının özellikle beden, serbestlik ve haysiyetle ilgili olanları için hiçbir müdahalenin varlığını kabul

etmemek gerektir. Ancak hukuk düzeninin suç olarak nitelendiği durumlarda bu müdahale güvencesi ortadan kalkar. 1982 Anayasasının genel felsefesi... devleti, ülkeyi ve ulusu birlik içinde tutmak ve demokratik düzenin korunmasını sağlamak amacıyla sınırlamalar öngörülmüştür. Genel güvence hükümleri Anayasada; Hak Arama Hürriyeti (Md.36), Kanuni Hâkim Güvencesi (Md.37), Suç ve Cezalara İlişkin Esaslar (Md.38), İspat Hakkı (Md.39), Temel Hak ve Hürriyetlerin Korunması (Md.40), alt başlıklarında düzenlenmiştir.

1982 Anayasasında özgürlükler ile bunların kısıtlanması arasındaki denge sağlanılmaya çalışılmıştır. İlk başta kısıtlama yönü ağır basan denge ülkemizdeki demokratik reformlar sayesinde özgürlükler lehinde gelişmeler göstermektedir. Temel hak ve özgürlükler yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak kanunla sınırlanabilir. Sınırlamayı gerektiren yasa Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olmalıdır. Temel hak ve özgürlükler özlere dokunulmaksızın sınırlandırılabilirler. Hakkın özü genel olarak bir hak/özgürlüğün vazgeçilmez unsuru, dokunulduğu takdirde söz konusu özgürlüğü anlamsız kılacak olan asli çekirdeğidir. Ayrıca sınırlamanın ölçülülük ilkesine de uygun olması gerekmektedir. *Ölçülülük ilkesi*; aracın amacı gerçekleştirmeye elverişli ve gerekli olmasını ve araçla amacın ölçülü bir oran içinde bulunmasını ifade etmektedir. İnsan hakları ve kamu özgürlüklerinin her biri kendine özgü sayılabilecek sebeplerle sınırlandırılabilir. Bu sınırlamalarda özel güvenceler söz konusudur.

İnsan Haklarının uluslararası düzeyde tanınması, belli bir yaptırıma bağlanmazsa, kağıt üzerinde kalmaya mahkumdur. Bu nedenle Avrupa Konseyini oluşturan devletlerin hazırlayıp onayladıkları Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde (AİHS) somut yaptırımlara yol açacak denetim mekanizmaları kurulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti

kendi yurttaşlarının Avrupa sistemi çerçevesindeki insan hakları güvencelerinden faydalanmasını, başka bir deyişle, bu denetim mekanizmalarında yer alan yetkileri kabul etmiştir (Küzeci, 2004: 203).

2.3. Polisin Koruma Hakkı: “Saygı Gösterme, Koruma, Müdahale Etme...”

Siyasal rejimler çoğunlukla otoriter, totaliter ve demokratik olmak üzere üç ana başlık altında incelenmektedir. Hepsinde polisler toplumsal hayatın ayrılmaz bir parçasıdır. Bundaki farklılık, her rejimdeki polisin yetki ve sahip olduğu zorlayıcı güç kullanma hakkından gelmektedir. Demokratik yapıdan uzaklaştıkça, polis uygulamalarında güç kullanımı da artmaktadır. Polis teşkilatları, otoriter ve totaliter ülkelerde siyasal yönetimlerin ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır. Bu rejimlerde polisin temel fonksiyonu mevcut düzeni korumak ve statükoyu devam ettirmektir. Dolayısıyla otoriter ve totaliter rejimlerde polis, halka hizmetten çok “status quo”nun korunmasına çalışır. Demokratik rejimlerde ise polisin başlıca fonksiyonu, toplum düzeninin korunması ve devam etmesini sağlamaktır. Bu da polisin siyasal gücün dışında kalmasını zorunlu kılmaktadır. Demokratik ülkelerde, polis ve siyaset kaynaşmış bir haldedir. Çünkü İçişleri Bakanı polisin sorumlu olduğu en üst makamdır. Aynı zamanda İçişleri Bakanı hükümetin de önemli bir üyesidir. Hukuk kuralları demokratik rejimlerde polisin tarafsızlığını sağlamaktadır. Polis kanunlara uyarak, kanunların verdiği yetkiler ölçüsünde görevini yapmak zorundadır. Dolayısıyla polis demokratik rejimlerde siyasal iktidarın değil, hukuk düzeninin bir mekanizması konumunda görev yapmalıdır (Bahar, 1998: 87).

Toplumun polisten sahip olmasını istediği güç ve yetkiler de değişkendir. Kamu düzeni ve asayişin iyi olduğu yer ve zamanlarda polisin aşırı güç ve yetkilere sahip olmasını

istenmez. Suç oranlarının artması, terör olaylarının sürekli olarak yaşanması karşısında polise verilen güç ve yetkilerin de artırılması istenir. Yasaların uygulanmasını sağlamak fonksiyonu, polisin *tarafsızlık ilkesiyle* gerçekleştirilebilecek bir olgudur. Polisin uygulamalarında tarafsız olma zorunluluğu, onların siyasal tercihlerinin olmaması gerektiği şeklinde anlaşılmalıdır. Vatandaşlar gibi polislerin de siyasal tercihleri olacaktır. Buradaki önemli konu, *siyasal tercihlerin polis uygulamalarında rol oynamaması* gerektiğidir. Bunun için polisin yasaların uygulanmasında kullanılan bir araç olduğu bilincinde olmaları gerekmektedir. Polis bazı durumlarda takdir yetkisini kullanırken kanunilik ve eşitlik ilkesinin dışına çıkmamalıdır. (Bahar, 1998: 89).

Her devlet organı gibi polis teşkilatı da, işlevlerini yerine getirirken kanunlarla tespit edilen insan haklarını göz önünde bulundurmalıdır. Devletin özellikle de polis teşkilatının insan haklarına bağlı olması, kendisine tanınan devletin güç tekeli rolü sebebiyledir. Prensipde sadece kolluk kuvvetleri göz altına alma, ev araması yapma gibi yetkilere sahiptir. Bu yetkilerin kullanılması esnasında genel olarak fiziksel güç kullanımı, devlet organları içerisinde somut olarak kolluk teşkilatına tanınmıştır (TR02-JH-01, 2005: 96).

Toplumun güvenlik ihtiyacı, bireylerin özgürlüklerini daraltma tehlikesiyle ilişki içerisinde. Belirli değerlerin ve özgürlüklerin haksız müdahalelere karşı korunması, polis teşkilatı tarafından yerine getirilir. Müdahaleye yakın faaliyet alanı sebebiyle, polis teşkilatı rutin mesaisinde daima insan haklarına uygun davranmaya dikkat etmelidir. Polisin yaptığı uygulamalar topluma sıklıkla insan hakları ihlalleri olarak gösterilir. Polisin müdahaleye yakınlığı dikkate alındığında, her zaman polis teşkilatının *insan haklarının koruyucusu* şeklindeki önemli rolü hatırlanmalıdır. Polis sadece insan haklarını dikkate alma yükümlülüğüne sahip değildir. Aynı zamanda insan haklarıyla korunan kişi varlı-

ğı haklarını da başka gerçek kişilerin haksız müdahalelerine karşı etkin bir şekilde korumalıdır (EGM-TEMÜH, 2007: 10).

2.4. Birleşmiş Milletler Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi

İnsanlığın yeni bir savaş felaketi yaşamasını önlemek için 1945'den beri Birleşmiş Milletler özel bir gayretin içinde olmuştur. Kurulur kurulmaz Birleşmiş Milletler içerisinde oluşturulan İnsan Hakları Komisyonu, bütün halklar ve milletlerce ulaşılmaması istenen ortak bir idealin temelini oluşturacak bir uluslararası insan hakları bildirisi hazırlamakla görevlendirilmiştir. Bu gayretin ilk somut meyvesi 10 Aralık 1948'de kabul edilen Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi insan hak ve temel özgürlüklerini ilan ederek evrenselleştirmiştir. Bu belge devletleri bağlayıcı bir metin olarak kaleme alınmamıştır. Ancak zamanla içindeki hükümler o kadar yaygın olarak kabul edilmiştir ki, bugün bazı yazarlar bu deklarasyonun bir örf ve adet kuralı olarak bütün devletlere karşı uygulanması gerektiğinden bahsetmektedirler. Şimdi buradan başlayarak Birleşmiş Milletlerin kabul ettiği İnsan Hakları Beyannamesine bir göz atalım (Kuyaksil, 2012: 94-98).

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (Beyanname, deklarasyon, bildirge aynı anlamda kullanılan kelimeler olup uygulamada her üç terimle de karşılaşmak mümkündür.)

Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun *10 Aralık 1948'de oybirliği ile kabul ettiği İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi*, birey ve toplumun isteklerini, kişi haklarıyla sosyal ve ekonomik hakları dengelemeyi amaç edinmiştir. Genel Kurul bu bildirgeyi tüm halklar ve uluslar için *ulaşılacak bir ortak ülkü olarak nitelemiş*, tüm üye devletlere ve halklara bildirmede sayılan hak ve özgürlüklerin etkin biçimde tanınması ve gözetilip korunmasını güvence altına alma çağrısında bulunmuştur.

Türkiye, Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın kurucu üyelerinden birisi olarak, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ni ilk onaylayan ülkeler arasında yer almış; insan hakları konusundaki tüm Avrupa sözleşmeleri ile Birleşmiş Milletler çerçevesinde yapılan önemli sözleşmelerin büyük bölümüne taraf olup, hukuk sisteminin ayrılmaz birer parçası haline getirmiştir. Türkiye İnsan Hakları Evrensel Bildirgesini 6 Nisan 1949'da benimsemiştir.

Hukuksal bir bağlayıcılığı olmayan bu bildirge; Fransız Devriminden bugüne kadar savunulan ve klasik haklarda ve çağdaş anayasalarda giderek yerini bulan toplumsal ve ekonomik hakları, bir arada ve bütünlük içinde ele almıştır. Böylece kişi hak ve özgürlüklerinin ancak toplumsal ve ekonomik haklar temeli üzerinde gerçekleşebileceği anlayışını evrenselleştirmiştir. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin giriş bölümünde insan hakları konusundaki duyarlık şu şekilde dile getirilmiştir:

“İnsanlık ailesinin tüm üyelerine olan saygınlığın ve bunların eşit ve devredilemez nitelikteki hakların, özgürlüğün, adaletin ve dünyada barışın temelini oluşturduğunu,

İnsan haklarının tanınmamasının ve hor görülmesinin, insanlığın bilincini isyana yönelten barbarlık eylemleriyle sonuçlandığını ve insanların konuşmak ve inanmakta serbest olduğunu, terör ve sefaletten kurtulmuş olacakları bir dünyanın insanoğlunun en büyük özlemi olarak ilan edildiğini,

İnsanın, son çare olarak, zorbalık ve zulme isyana zorlanması için, insan haklarının korunmasının ve uluslar arasındaki dostluk ilişkilerini geliştirmeyi teşvik etmenin temel nitelikte olduğunu,

Birleşmiş Milletler halklarının, Birleşmiş Milletler Antlaşmasında, insanın temel haklarına, saygınlık ve değerine, kadınların haklarıyla erkeklerin haklarının eşit olduğuna inançlarını bir kez daha ilan ettiklerini ve sosyal ilerlemeyi kolaylaştır-

maya ve daha büyük bir özgürlük içinde daha iyi yaşam koşulları kurmaya kararlı olduklarını bildirdiklerini,

Üye devletlerin, Birleşmiş Milletler örgütüyle işbirliği içinde, insan hakları ve temel özgürlüklere evrensel saygı sağlamayı taahhüt ettiğini,

Bu hak ve özgürlüklerle ilgili ortak bir anlayışın, bu taahhüdü tam olarak yerine getirmek bakımından son derece önemli olduğunu göz önünde tutarak,

Genel Kurul, bu İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ni tüm halklar ve uluslar tarafından, bu bildiri sürekli olarak zihninde bulunan toplumun tüm bireyleri ve organlarının, eğitim ve öğretimle, bu hak ve özgürlüklere saygıyı geliştirmesi ve ulusal ve uluslararası nitelikteki, gitgide ilerleyen önlemlerle, gerek üye devletler halklarının kendileri, gerek bunların yargı alanı içinde konmuş olan halklar arasında tanınması ve uygulanmasının sağlanmasına çalışması için ortak ideal olarak ilan eder.

Önsöz ve otuz maddeden oluşan Beyanname incelendiğinde, bunun çağdaş anayasalarda yer alan insan hak ve özgürlüklerini kapsadığı ve yine çağdaş görüşe uygun olarak klasik özgürlüklerle, sosyal ve ekonomik hakların bir sentezini gerçekleştirmeye çalıştığı görülür.

Evrensel Bildirinin ilk maddesi “tüm insanların özgür, onur ve hakları bakımından eşit” doğduğunu, ikinci maddesi “insanların ırk, renk, cins, dil, din, siyasal ya da farklı bir fikir, ulusal yada sosyal köken, mülkiyet, doğum ya da başka bir statü ayırımı gözetmeksizin bildiride belirtilen tüm hak ve özgürlüklerden yararlanma hakkı” bulunduğu ve ister bağımsız, ister bağımsız olmayan bir ülkede olsun, bir kimsenin siyasal, hukuksal ya da uluslararası statüsüne dayanarak hiç bir ayırım gözetilmeyeceği vurgulanmıştır.

Evrensel Bildirinin 3-21. maddelerinde yer alan klasik hak ve özgürlükler ile siyasal hak ve özgürlükler,

- Yaşama hakkı ve özgürlüğü ile kişi güvenliği hakkı,
- Kölelik ve köle ticareti yasağı,
- İşkence yasağı,
- Keyfe bağlı tutuklamanın önlenmesi,
- Kanun önünde eşitlik,
- Özel hayatın korunması,
- Konut dokunulmazlığı,
- Haberleşme özgürlüğü,
- Mülkiyet hakkı,
- Din, vicdan, düşünce ve inanç özgürlüğü,
- Toplanma ve dernek kurma özgürlüğü,
- Yönetime katılma hakkı,
- Seçme ve seçilme hakkı olarak sıralanabilir.

Evrensel Beyanname daha sonraki maddelerde (22-27. maddeler) bireyi sosyal çevre içinde ele alarak ekonomik, sosyal ve kültürel hakları açıklanmaktadır. Bunlar;

- Sosyal güvenlik hakkı,
- Çalışma ve işsizlikten korunma hakkı,
- Sendika özgürlüğü,
- Ücretli tatil,
- Dinlenme ve eğlenme hakkı,
- Sağlık hakkı,
- Eğitim ve öğrenim hakkıdır.

Beyannamenin son iki maddesinde (Madde 29-30) hakların kullanılması ve düzenlenmesi ile ilgili hükümler yer almaktadır. Burada önce kişilerin de topluma karşı ödevleri bulunduğu belirtildikten sonra, herkese tanınmış olan

hak ve özgürlüklerin hangi nedenlerle ve ne ölçüde sınırlanabileceği gösterilmiştir. Ayrıca bu hak ve özgürlüklerin Birleşmiş Milletler amaç ve ilkelerine aykırı olarak kullanılmayacağına da işaret edilmektedir. Son maddesine göre Beyannamenin hiç bir hükmü, açıklanan hak ve özgürlüklerin bir devlet, zümre ya da kişi tarafından yok edilmesine yönelik herhangi bir eylem ve davranışa girişmeye hak kazandırır biçiminde yorumlanamaz.

Başka bir deyişle “özgürlüğü yok etme özgürlüğü” devlet de dâhil hiç bir grup ya da kişi için söz konusu olamayacaktır. Birleşmiş Milletler Antlaşması uyarınca, Genel Kurul kararlarının çoğu bağlayıcı nitelikte olmadığı için, evrensel bağlayıcı bildirinin normlardan çok, moral değerleri dile getirdiği görüş yaygın olarak benimsenmiştir.

Modern belgelerin çoğunda yer alan özürülüler ve azınlıklar gibi korunması gereken toplum kesimlerinin haklarına yer verilmemiştir. En başta etnik gruplar, din ve dil grupları olmak üzere azınlık gruplar, kadınlar, çocuklar, yaşlılar, özürülüler bir ülkede yabancı statüsünde olanlar, göçmen işçiler gibi gruplar Beyanname tarafından koruma şemsiyesi altına alınmayan toplum kesimleridir.

Öte yandan, üçüncü kuşak haklar olarak adlandırılan ve çeşitli uluslararası belgelerde öne sürülen barış hakkı, çevre hakkı, gelişme hakkı, self-determinasyon hakkı gibi çağdaş haklar, Evrensel Bildiri’de yer almamıştır. Bu ve benzeri gerekçelerle Evrensel Bildiri’nin günümüz hak ve özgürlük gereksinimleri açısından yetersiz kaldığını söylemek mümkünse de o günün şartlarında bu tür hakların teminat altına alınmaması bir eksiklik olarak ileri sürülemez.

Sonuç olarak İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi yaptırım ve içerik olarak, insan hak ve özgürlükleri açısından oldukça zayıftır. Ancak Beyannameyi kabul eden devletlerin sayısına ve içindeki ilkelerin onlarca anayasaya ilham kay-

nağı olmasına bakılırsa bu Belgenin dolaylı yoldan bir örf ve adet hukuku veya hukukun genel prensipleri haline geldiğini söyleyebiliriz. Örf ve adet hukuku veya hukukun genel prensipleri uluslar arası hukukun iki önemli kaynağıdır. Bir uyumsuzlukta eğer olaya uygulanabilecek bir antlaşma yoksa, uyumsuzluğu çözümlmek için kaynak olarak kullanılabilir.

Beyannamede kabul edilen haklar daha sonra Birleşmiş Milletler ikiz sözleşmeleri olarak bilinen *Kişisel ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ve Ekonomik, Toplumsal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi* ile ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir. İnsan Hakları Evrensel Beyannameyi yalnız Birleşmiş Milletler düzeyinde kalmamış, bölgesel nitelikte olan Avrupa, Amerika ve Afrika İnsan Hakları Sözleşmelerine de ilham kaynağı olmuştur.

2.5. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

İkinci Dünya Savaşından sonraki sosyal, kültürel ve siyasal çöküntü ve insanlığa karşı işlenen suçlarla mücadele amacıyla önce Avrupa Konseyi kuruldu. Avrupa'nın ilk siyasal kuruluşu olan Avrupa Konseyine ilişkin antlaşma 10 devlet tarafından 5 Mayıs 1949'da Londra'da imzalanmış ve 3 Ağustos 1949'da yürürlüğe girmiştir. Konsey Statüsünün Türkiye tarafından onaylanmasına ilişkin kanun 12 Aralık 1949'da kabul edilmiş ve 8 Ağustos 1949'dan itibaren Avrupa Konseyinin üyesi olmuştur.

Bu sürecin sonunda hazırlanan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS), 4 Kasım 1950'de aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 15 devlet tarafından Roma'da imzalanmış ve 3 Eylül 1953'de yürürlüğe girmiştir. Avrupa'da İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Türkiye tarafından onaylanması 1954 yılında olmuştur. 18 Mart 1954'de onay belgesinin verilmesi ile sözleşme Türkiye açısından da yürürlüğe girmiş ve iç hukukumuzun bir parçası olmuştur.

Bu sözleşme Avrupa Konseyi organları tarafından izlenmekte ve sözleşmede düzenlenen hak ve özgürlükler şöyle sıralanabilir; yaşama hakkı, işkence, insanlık dışı ve onur kırıcı davranışta bulunma, kölelik, kulluk ve zorla çalıştırma ve angarya yasağı, kişi özgürlüğü ve güvenliği, bağımsız mahkemelerde adil yargılama hakkı, suç ve cezaların kanuniliği, kanunsuz suç ve ceza olamayacağı, özel hayatın korunması, aile yaşamına saygı, konut ve haberleşme özgürlüğü, düşünce, vicdan ve din özgürlüğü, düşünceyi açıklama özgürlüğü, toplanma, dernek ve sendika kurma hak ve özgürlüğü, kadın, erkek herkesin evlenme ve aile kurma özgürlüğü, bağımsız mahkemelerde hak arama özgürlüğü, sözleşmenin tanıdığı hak ve özgürlüklerden, cinsiyet, renk, dil, siyasal görüş ulusal köken, mülkiyet, doğum, başka statü ayırımı gözetilmeden herkesin yararlanması, hiç kimsenin kendi hak ve özgürlüğünü kullanarak başkalarınınkini ortadan kaldıramayacağı, kısıtlamaların belirlenmiş amaç dışında kullanılamayacağı. Avrupa Konseyi sosyal hakları ayrı bir sözleşmede düzenlemiştir. Sözleşme ve eklerinde yer alan haklar sınırlı olduğu gibi ön görülen hakların çeşitleri ve öğeleri de ayrıntılı bir biçimde düzenlenmemiştir. *Sözleşme sınırlı da olsa hakları uluslararası bir güvenceye bağlamış ve bireye özgürlüğünü çiğneyen devleti şikayet edilebilmesine imkan tanımıştır.*

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, esinlendiği İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nden daha dar kapsamlı olmakla birlikte, uluslararası hukuka büyük katkısı olan bir sözleşmedir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini insan hakları ile ilgili imzalanmış diğer sözleşmelerden ayıran kayda değer hususlar şunlardır:

1. Sözleşme ile bireylere uluslararası mahkemelerde dava açma yetkisi verilmiştir
2. Bireysel başvuru hakkı sözleşmenin ruhudur

3. Sözleşme protokollerle güncelleştirilmektedir
4. Devletler birbirlerini denetlemektedirler
5. İnsan hakları mahkemesi ne ilk derece ne de bir temyiz mahkemesidir
6. Sadece üye ülkelerin vatandaşları değil, yabancılar da sözleşmedeki haklardan yararlanır
7. Sözleşme öngördüğü hak ve özgürlükler bazı durumlarda sınırlandırılabilir
8. Sözleşme devletlerin çekince (rezervasyon) koyma hakkını kısıtlamıştır
9. Mütekabiliyet esası uygulanmaz.

Diğer uluslararası sözleşmeler gibi Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Türk iç hukukundaki yeri, Anayasanın 90. maddesinde belirtilmiştir. Bu maddenin son fıkrasına göre, “usulüne göre yürürlüğe konmuş milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir”. Burada “kanun hükmünde” ifadesini “en az kanun hükmündedir” şeklinde anlamak gerekir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Anayasa Mahkemesi kararlarını göz önünde tutarak karar verme zorunda değildir. Buna karşılık Anayasa Mahkemesi, AİHM'si kararlarını göz önünde tutarak, bu kararlar doğrultusunda karar verme durumundadır. Mahkemelerden oluşabilecek tereddütleri kaldırmak için maddenin 90/v'inci fıkrasına ekleme yapılmıştır. 07.05.2004 tarih ve 5170 sayılı uyum yasasının 7'nci maddesi ile; Anayasanın 90/V. Maddesine; “*Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır*” cümlesi ilave edilmiştir.

Sözleşmenin ilk hazırlandığı yıllarda insan haklarının bölgesel korunması “İnsan Hakları Komisyonu”, “İnsan Hakları Mahkemesi” ve Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi

tarafından sağlanmaktaydı. Ancak 1998 yılında yürürlüğe giren 11. Nolu protokol ile komisyon kaldırılmıştır. 11. Nolu protokolle komisyonun yerine tam-gün çalışan bir mahkeme kurulmuştur. Sözleşmeye göre, insan haklarının korunması “İnsan Hakları Mahkemesi” ve “Bakanlar Komitesi” tarafından sağlanmaktadır.

Sözleşme hükümlerine göre, mahkeme, üye devlet sayısına eşit hakimden oluşur (madde 20). Hakimler gönderildikleri ülke adına değil, kendi adlarına hareket ederler (madde 21/2). Görev süresince tarafsızlıklarını zedeleyecek her hangi bir görev alamazlar(madde 21/3). Hakimler üye devletler tarafından gösterilen adaylar arasından Parlamenterler Meclisi tarafından oyçokluğu ile seçilirler (madde 22/1). Hâkimler altı yıl görevlerinin başında kalırlar; tekrar seçilmeleri mümkündür (madde 23/1).

Mahkeme kendi içinde *Komiteler, Daireler* ve bir *Büyük Daire* olmak üzere üç parçaya ayrılır. İstisari ve idari konularda karar alma yetkisi Büyük Daire adlı birime bırakılmıştır (madde 31). Mahkeme önüne gelen başvuruları incelemek üzere üç hâkimli komiteler, yedi hakimli Daireler ve 17 hakimli bir Büyük Daire şeklinde toplanır (Madde 27). Kesinleşmiş kararlara uymak zorunludur. Kararların yerine getirilmesini Avrupa Konseyinin siyasi kanadı olan Bakanlar Komitesi denetler. Davanın ilk aşamasından son aşamasına kadar taraflar anlaşırsa dostça çözüm yoluyla masa başında meseleyi kendileri çözebilirler (madde 39). Böyle bir durumda mahkeme karar vermeden dava dosyasını kapatır.

Bir davanın karar aşamasına gelebilmesi için öncelikle usul yönünden bazı şartları gerçekleştirmiş olması gerekir (madde 35). Bunlar;

1. İç hukuk yolları tüketilmiş ve kesin karardan itibaren en fazla altı aylık bir sürenin geçmiş olması

2. Mahkeme tarafından daha önce incelenmemiş olması ve başka bir milletlerarası mercii önünde hali hazırda sunulmamış olması
3. Dava hakkı hakkın kötüye kullanılması şeklinde gerçekleşmemiş olması.

Bakanlar Komitesi'nin önemli bir görevi kendi kararının ve Divanın kararının ilgili devletçe yerine getirilmesi için gerekli önlemleri alması, uymayan devletler için Avrupa Konseyi'nden çıkarmaya kadar varan yaptırımlar uygulamasıdır. Bakanlar Komitesi'nce insan haklarının çiğnenmesine karar verilmesi durumunda, komite ilgili devlete bir süre vererek, kararın gereğini yerine getirilmesini isteyebilir. Bakanlar Komitesi, Avrupa Konseyi üyesi devletlerin Dışişleri Bakanlarından oluşur.

3. BÖLÜM

ÖZGÜRLÜK VE GÜVENLİK İLİŞKİSİ

3. ÖZGÜRLÜK VE GÜVENLİK İLİŞKİSİ

İnsanın insanca yaşayabilmesi için temel haklarını kullanabileceği özgür bir ortama ihtiyacı vardır. Bu ihtiyaç tek bir fert için olduğu gibi diğer insanlar için de gereklidir. İşte herkesin temel hak ve hürriyetlerini başkaları karışmadan rahatça kullanabilmesi için bir düzene ihtiyaç vardır. Yoksa her kes sınırsız olarak hak ve özgürlüklerini kullanmaya kalkarsa, anarşi ortamı oluşur ve hiç kimse özgürlüklerini kullanamaz. Bunun için devlet tarafından bu hak ve özgürlüklerin düzenlenmesi gerekir. Bu düzenleme de bir sınırlama getirir. İşle bu sınırlamasının dengesi bozulduğu zaman devletin kendisi hak ve özgürlüklere bir tehdit oluşturarak, güvensiz bir ortam oluşmasına sebep olur. Bu doğrultuda bu bölümde öncelikle “Özgürlük ve Güvenlik Dengesi” genel olarak ve terörle mücadele kapsamında incelenmiştir. Ayrıca ifade hürriyetinin uzantısı olan toplantı ve gösteri yürüyüşü ile ilgili “Gösterici” ve “Kitle” kavramları açıklanmıştır. Son olarak ülkemizde “Toplumsal düzen, devlet güvenliği birey veya toplumsal grupların güvenliği” üzerinde tartışma niteliğinde ülkemizde son yıllarda sessiz devrim niteliğinde yapılan gelişmelere genel olarak değinilmiştir.

3.1. Özgürlük ve Güvenlik Dengesi

Özgürlük ve güvenlik dengesi tartışmaları genellikle, suçlarla özellikle de terör suçları ile mücadelenin arttığı dönemlerde sık sık dile getirilen bir konudur. Bu konunun önemi ve anlaşılması bakımından iki başlık şeklinde incelenecektir: “*genel olarak özgürlük-güvenlik dengesi*” ve “*terörle mücadele stratejilerinin belirlenmesinde özgürlük güvenlik dengesi*”.

3.1.1. Genel Olarak Özgürlük ve Güvenlik Dengesi

Gelişmiş demokratik ülkelerde son zamanlarda yeni bir iç güvenlik anlayışı ortaya çıkmıştır. Birey ve toplumun huzurunu bozabilen ‘*her ne pahasına olursa olsun*’ şeklindeki katı bir güvenlik anlayışından, meşruiyet sınırları içinde yürütülen ve vatandaşların ‘*yaşam kalitesini*’ korumayı ve artırmayı amaçlayan *hukukun üstünlüğü ilkesini özümsemiş* insan merkezli güvenlik anlayışına geçilmiştir.

Güvenlikle ilgili önlemlerin abartıldığı durumlarda ‘özgürlük-güvenlik dengesi’ kavramı sıklıkla gündeme gelmektedir. Oysa özgürlük ve güvenlik birbirine zıt ve dengelenmesi gereken iki ayrı kavram değil birbirini bütünleyen, birbiriyle uyumlu, birlikte var olması gereken ilişkili kavramlardır. Özgürlük-güvenlik dengesi polis uygulamalarıyla değil yasalarla sağlanmalıdır. Güvenlik önlemlerinin bireysel özgürlükleri tehdit eder boyuta varması durumunda bozulan şey denge değil, güvenliğin kendisidir. Böyle bir durumda yapılması gereken şey güvenlik ve özgürlük arasında denge kurmak değil, bozulan huzur ve güven ortamının tekrar tesis edilmesidir. Özgürlükleri tehdit eder bir boyuta ulaşmış olan güvenlik önlemleri artık güvenlik önlemi olmaktan çıkmış ve güvenliğe yönelik tehdide dönüşmüştür. Böyle bir durumda yapılması gereken şey özgürlük-güvenlik dengesini yeniden kurmak değil,

özgürlüklere yönelik tehdide dönüşmüş sözde güvenlik önlemlerini bireysel ve toplumsal huzura yönelik tehdit olmaktan çıkartmaktadır (Arslan, 2006).

Başta Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunu (PVSK) olmak üzere Avrupa Polis Etik Kuralları (APEK) ve Türkiye Polis Etik Kuralları'nın (TÜPEK) birinci maddelerinde yapılan görev tanımlamalarına göre polisin en temel görevi *bireysel hak ve özgürlükleri korumak* ve toplumsal yaşamda zaten var olan *huzur ve güven ortamının devamına hizmet* etmektir. Kısaca, 'güven' olarak tanımlanan bu ideal durumu bozmaya yönelik tehditler başlıca iki farklı kaynaktan gelebilir. Güvensizliğin ilk kaynağı suç ve suçlulardır. İkinci neden ise güvenlik teşkilatı mensuplarının hukuk dışı güvenlik uygulamalarının yaygınlaşmasıdır. İdari ve adli makamların gözetim ve denetimi altında yürütülemeyen güvenlik uygulamaları zamanla güvenlik önlemi olmaktan uzaklaşarak toplumsal yaşam üzerinde en az suç ve suçlular kadar güvensizlik doğurabilir.

Demokratik toplumlarda denetim altına alınmayan ve hukuka dayanmayan polis korkusu, toplumu çok tedirgin eden bir meseledir. Bilindiği gibi polisin, iktidarın emrinde toplumu sindirme aracı olarak kullanıldığı devletlere, 'polis devleti' denmekte böyle bir anlayış ise demokratik devletin zaafı kabul edilmektedir. Gerçekten tek parti sisteminin uygulandığı anti-demokratik ülkelerde polis, iktidarın tek güç kaynağı ve aracıdır. Oysa hürriyetlerin en önemlisi 'polis korkusundan kurtulma' hürriyetidir" (Fındıklı, 2000:5). Güvenlik önlemlerinin nihai hedefi bireysel ve toplumsal yaşamın kalitesini yükseltmek olmalıdır. Can güvenliğini sağlamak için alınan önlemler bireyin önem verdiği değerleri tehlikeye sokarak bireysel ve toplumsal hayatı geriyor ve sonuçta '*yaşam kalitesini*' olumsuz yönde etkiliyorsa bu uygulamalar güvenlik önlemi olmaktan çıkar ve güvenliğe yönelik tehdide dönüşür.

Güvenlik sektörünün 'idari' amirleri (vali ve kaymakam) ile 'adli' amirleri (cumhuriyet savcısı) alınan güvenlik önlemlerinin hukukun dışına çıkıp bireysel özgürlüklere ve toplumsal huzura yönelik bir güvenlik tehdidine dönüşmesine fırsat vermemektir. Devletin güvenlik teşkilatlarının kendi toplumuna yönelik bir güvenlik tehdidine dönüşmemesi ancak sivil ve seçilmiş siyasi otoritenin güvenlik kurumları üzerindeki sistematik gözetim ve denetimi ile sağlanır.

3.1.2. Terörle Mücadele Stratejilerinin Belirlenmesinde Özgürlük-Güvenlik Dengesi

Demokratik ülkelerde çıkarılan kanunlar evrensel nitelikte ve bireyin hak ve özgürlükleri ölçüsünde herhangi bir aksamaya maruz kalmaksızın uygulanmaktadır. Baskıcı yönetimler terörle mücadele ederken halkın desteğini önemsemezken demokratik sistemler, terör ve teröristle mücadele konusunda halkın desteğini merkeze yerleştirirler.

Terörle mücadele eden çoğu ülke, uyguladıkları yanlış ya da eksik strateji sonucunda, sorunun çözümü adına kendi insan ve ekonomik kaynaklarının büyük bir kısmını harcamakta ve var olan enerjisinin kaybolup gittiğini seyretmektedir. Terör problemini, başlarda teröristi etkisiz kılmak suretiyle açacağını düşünen ve bu yönde belirlediği stratejilerle mücadele etmeyi esas alan ülkeler, sonraları tek yönlü verdikleri mücadelenin etkisizliğini görmüşlerdir.

Günümüz itibariyle kamu düzenini yıkma amacıyla işlenen terör eylemleri artış göstermekte ve edinilen tecrübeler doğrultusunda güvenlikle ilgili birimler, kendilerini bu alanda yetiştirme ve profesyonelleşme ihtiyacı duymaktadır. Bu branşlaşma ile amaçlanan; özgürlüklere müdahale etmeden ve hukuk içerisinde kalarak etkin güvenliği sağlamak suretiyle suç işleyenlere karşı bir adım önde olabilmektir. Terör eylemlerinin öncelikli hedefi devlet kurumları arasında güvenlik güçleri olduğundan bu kurumlar, anlık

tepkilerle başkaca ihlallerin oluşmasına zemin hazırlamadan, kişi hak ve hürriyetleri ekseninde ve hukuk içinde kalarak halkın huzur ve güven ortamını sağlayıcı tedbirler almalıdır. Bunun için şeffaf ve hesap verebilir bir hizmet anlayışına ihtiyaç duyulmaktadır.

Demokratik hukuk sistemlerine sahip devletlerde suç ve suçluyla mücadele ederken öncelikli amaç en kısa sürede maddi gerçekleri ortaya çıkararak suçluları bulmak ve suçunun karşılığı olan cezayı kendilerine vermektir. Suçun faillerini araştırırken de suçla alakalı olmayanları belirginleşmemiş bir şüphe nedeniyle mağdur etmeden evrensel hukuk kuralları refakatinde maddi delillere ulaşmak toplumsal barışın ve düzenin sağlanması adına özen gösterilmesi gereken bir başka husustur. Terör örgütlerinin eylemleri sonrasındaki beklentileri, suçla mücadele eden birimlerin suçu kontrol altına almak uğruna kişi hak ve özgürlüklerini ihlal etmeleridir.

İdeal bir terörle mücadele stratejisi, devletin görevlendirdiği birimlerin yetki sınırlarını belirlerken hem *güvenlik* hem de *özgürlük* amacını dikkate alarak bir denge içinde oluşturulmalıdır. Ekonomik, kültürel, sosyolojik, etnik vb. etkenlerin ülkeden ülkeye farklılık göstermesi *özgürlük-güvenlik dengesinin* uygulamaya tam anlamıyla yansıtılmasını zorlaştırmakta olduğu gerçeği ile birlikte bu iki kavramın dengeli yürütülmesiyle çözüme ulaşılacağı da unutulmalıdır (Eryılmaz, 2002: 234).

Bu bağlamda özgürlük ve güvenlik kavramları birbirlerini tartan iki önemli kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Terör örgütleri, özellikle bu iki kavramı dengeli olarak mücadele sürecine dâhil edemeyen, ikilem yaşayan ülkelerin uygulamalarından istifade etmektedirler. Ülkeler, terörle mücadele ederlerken özgürlük ve güvenlik ikilisinden sadece birini tercih etmek suretiyle terörist faaliyetlerin hedefine ulaşmalarına bilmeden yardımcı olabilmektedir.

Güvenliğin sağlanamadığı bir ortamda özgürlükler ve demokratik yaşam gerçek anlamıyla sürdürülemez. Dolayısıyla özgürlük ve güvenlik kavramları birbirlerini dengeleyerek bir anlam ifade etmektedir.

Özgürlüklerin tanınması, demokratikleşme adına atılan adımlar, yeni mağduriyetlerin önüne geçerken güvenli bir toplumun oluşturulamaması ve gerekli tedbirlerin hukuk kuralları içinde güvenlik güçlerince alınmaması ve terör faaliyetlerinin önlenememesi dolayısıyla halkın terör örgütü baskısı altından yaşamını sürdürmesine yol açacaktır. Var olan problemin ortadan kalkmasında demokratikleşme ile sürdürülen tek kanatlı ilerleme yetersiz kalacaktır. Demokratikleşmeyle birlikte etkin güvenlik evrensel hukuk eşliğinde sağlanamazsa bu boşluğu doldurmaya meyilli terör örgütleri ve illegal yapılanmalar, baskı ve şiddet içrikli eylemleri ile halkın üzerinde bir güç olarak duracak ve insanlar, hem güvenden hem de özgürlüklerden yoksun kalacaktır. Ancak *güvenlik ve özgürlük dengesi sağlanarak* yani kişi hak ve hürriyetleri ihlal edilmeksizin, terörist faaliyetlere doğrudan ya da dolaylı yardımda bulunanlar ceza adalet sistemi ile cezalandırıldığında dengesizlikten beslenmeyi bekleyen terör örgütlerinin elini boş çevirecektir.

Özgürlük ve güvenlik kavramları birbirine ters olan iki kavram olarak anlaşılırsa da ancak bu iki önemli kavramı at başı yürüten demokratik ve hukuki değerlere inanan ülkelerin, terör eylemlerinden uzak kalması mümkün görülebilmektedir. Terörle mücadele stratejileri, demokratik hayatın en önemli iki unsuru olan hukukun üstünlüğü ile bireyin özgürlüklerinin korunmasıyla uygulanmaya konmalıdır. Bu şekilde bir yandan bireyin özgürlükleri sağlanarak terör örgütlerinin manipülasyonunun önüne geçilecek diğer yandan da hukuk içerisinde kalınmak suretiyle etkin güvenlik ve kamu düzeninin devamlılığı sağlanacaktır. Problemlere şiddet eylemleri üzerinden çözüm bulmaya çalışan terörizm;

soruna hoşgörölü yaklaşan ve demokratik değerler paralelinde çözüm üreten ise demokrasi olmaktadır. Gerçek şudur ki, terörizm tehdidiyle karşılaşan ulusların kendilerine özgü şartları vardır ve “güvenlik-özgürlük ilintisi”ndeki dengeler de ülkeden ülkeye değişmektedir (Kohen, 2008).

Türkiye'nin İnsan Hakları uygulamaları, yurt içinde ve yurt dışında yoğun bir tartışma konusu olmaktadır. Bazı eksiklikler bulunması ve bunun giderilmesini geciktiren Türkiye'nin otuz seneden fazla yaşamakta olduğu, hiçbir Batı ülkesinin karşılaşmadığı ölçekteki yaygın şiddet ve terör olaylarıdır. İç ve dış eleştirilerin büyük bir bölümü bu gerçeği göz ardı etmektedir. Özellikle dış ülkelerin bir kısmı çoğu zaman terör örgütlerinin yaygın olumsuz propagandalarının etkisiyle olayları saptırmakta ve çarpıtmaktadırlar. Üstelik son yıllarda farklı terör örgütleri dış desteklerinin de etkisiyle Türkiye'ye karşı birleşerek ortak eylem yapmaya başlamışlardır. Türkiye'nin terörle mücadelesi değerlendirilirken bu durumlar da dikkate alınmalıdır (Kuyaksil, 2001: 118).

Özetle, terör örgütlerinin hedeflerinden birisi, devleti vatandaşlara karşı sert önlemler almaya zorlamaktır. Devlet sertleştikçe demokrasiden uzaklaşacak, vatandaşlara sağladığı hakları yavaş yavaş rafa kaldıracaktır. Demokratik ülkeler, terör örgütlerinin bu tuzağına düşmedikleri oranda ve diğer komşu ülkelerin desteklerini aldıkları ölçüde hem demokratik kalabilirler hem de terörle başarılı mücadele edebilirler (Kuyaksil, 2001: 123). Ülkemiz Haziran 2015'ten itibaren terörle mücadelesinde önceki durumlardan ders çıkararak bu tuzağına düşmemiştir. Teröristle o bölgedeki normal vatandaşın ayırımını çok iyi bir şekilde yaparak mücadeleyi sürdürmektedir. Terörle mücadele daha şiddetli olmasına rağmen, o bölgelerde “olağan üstü hal” veya “sıkıyönetim” ilan ederek, tüm vatandaşların temel hak ve özgürlüklerini kısıtlama yoluna gitmemiştir.

3.2. Gösterici Kimlere Denir?

Türk Dil Kurumunun Türkçe Sözlükte “*gösterici*” kelimesi karşılığı olarak üç anlam verilmektedir (Eren vd.,1988: 566). Bunlar; 1- Gösterme özelliği bulunan, 2- Gösteri yapan, nümayişçi, 3- Fotoğraf, film vb. yi bir yüzeye yansıtmaya yarayan araç, projektör. Güvenlik görevlileri ve toplumsal olaylar açısından ikinci anlamı üzerinde durulacaktır.

Gösterici kısaca gösteri yapan kimse ise, o zaman gösteri nedir? Gösteri kelimesi de aynı sözlükte dört madde olarak açıklanmıştır. İkinci madde de geçen anlamına göre *gösteri*; “*Bir istek veya karşı görüşün, halkın ilgisini çekecek biçimde topluca ve açıkça yapılması, nümayiş*” dir. Benzer bir tanım da Politika Sözlüğünde yapılmıştır (Yıldız, 2003:159): Nümayiş, bir fikir veya talebin kamuoyuna veya sadece ilgili makamlara duyurulması amacıyla yapılan büyük toplantı.

Kavramların bu genel tanımlarından sonra, güvenlikle bağlantısına geçebiliriz. Günümüzde polis, halka karşı devleti temsil eden sokaktaki bürokrat olarak değerlendirilmekte ve devletin kamu düzenine ait işlerini aktif bir şekilde yerine getirmektedir. Polisin grup halinde yaptığı görevlerin en önemlisi ise toplumsal olayların yönetimi için aldığı tedbirlerdir.

Demokratik devletlerde hukuksal normlarla teminat altına alınan toplumsal özgürlükler, olumsuzluklara karşı toplumu bir araya getirdiği için yararlıdır. Ancak toplum düzenine zarar verme ihtimali bulunan şiddet içerikli kitlesel olaylar, bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin korunması için mevzuatla sınırlandırılabilir. İfade hürriyetinin kullanımı şeklinde de değerlendirilen toplanma hürriyetinin korunması esnasında özgürlük ve güvenlik dengesine dikkat edilmesi de mutlak surette göz önünde bulundurulmalıdır (Akarsu, 2013: 1).

Türkiye’de “*Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı*” vatandaşlara 1982 Anayasasının 34’üncü maddesinde verilmiştir. Ancak tüm özgürlüklerde olduğu gibi bu özgürlükte anayasada belirtilen sebeplere göre kanunla sınırlanabilecektir. Bu sebepler:1-Millî güvenlik, 2- Kamu düzeni, 3- Suç işlenmesinin önlenmesi, 4- Genel sağlığın ve genel ahlâkın 5- başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunmasıdır. Bunu gerçekleştirmek üzere 6/10/1983 tarihli ve 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu (TGYK) kabul edilmiştir. İşte kolluk güçleri toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde kamu düzenini sağlama görevini bu kanunda verilen yetkilere dayanarak yerine getirmektedir.

2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununun ikinci maddesi kanunda geçen bazı deyimlerin tanımını vermektedir. “*Toplantı*” ve “*Gösteri Yürüyüşü*”nün tanımını tüm kolluk güçlerini bağlayan bu kanuna göre veriyoruz.

Toplantı: Belirli konular üzerinde halkı aydınlatmak ve bir kamuoyu yaratmak suretiyle o konuyu benimsetmek için gerçek ve tüzel kişiler tarafından bu kanun çerçevesinde düzenlenen açık ve kapalı yer toplantılarını ifade eder.

Gösteri Yürüyüşü: Belirli konular üzerinde halkı aydınlatmak ve bir kamuoyu yaratmak suretiyle o konuyu benimsetmek için gerçek ve tüzel kişiler tarafından bu kanun çerçevesinde düzenlenen yürüyüşleri ifade eder.

3.3. Kitle Kime Denir?

İnsan yaradılışı gereği sosyal bir varlıktır. Hayatını toplum içerisinde sürdürme ihtiyacı duymaktadır. Bu yüzden çevresiyle devamlı iletişim içinde bulunur. Bu iletişim sonucu bir takım değerler kitleler halinde savunulmaktadır. Bu savunma eyleme geçtiği zaman toplumsal olaylar meydana gelmektedir. Toplumsal olaylar, toplum hayatında meydana gelen bir takım rahatsızlıkların ifade edilmiş biçimidir.

Zaman zaman kamu düzeninde ciddi huzursuzluklara sebep olmaktadır. Devlet böyle zamanlarda toplumsal barışı ve kamu düzenini koruma adına bazı önlemler almak zorundadır. Bu konu sosyal psikolojinin önemli konularından birisidir. Bu nedenle burada konu ayrıntıya girilmeden kavramsal düzeyde ele alınacaktır.

Kitle; aynı inanç, düşünce ya da zevke sahip insanların oluşturduğu toplumsal kategoridir. Örneğin, belli bir gazete okuyucuları, belli müzik türünden hoşlananlar, belli inanca sahip olanlar birer kitledir. Bir kitle içinde yer alan insanların bir arada bulunmaları, yani fiziksel bir birlik oluşturmuş olması gerekmez. Kitleler, fiziksel birlik oluşturdukları durumda “*toplumsal yığın*” a dönüşürler (www.nkfu.com).

Açıklamalı Sosyoloji Sözlüğü’nde yığın, “*fiziki olarak birbirine yakın insanlara yığın denir*” şeklinde tanımlanmaktadır (Kızılçelik ve Erjem,1996:607-608). Yığınlara gerçek hayatta rastlanır. Yığınların üyeleri arasında ortak nokta aynı alanı paylaşma ve bir arada olmadan ibarettir. Etkileşim düzeyi son derece düşüktür. Bu etkileşim sosyolojik anlamdaki grup etkileşiminden farklıdır. Yığınlara örnek olarak sokak kalabalıkları, bir futbol maçını izleyen izleyiciler, ve caddeyi geçmek için yeşil ışığın yanmasını bekleyen yayalar verilebilir.

Sosyal psikolojisi açısından önemli olan kavramlardan birisi de “*grup*” kavramıdır. Günlük hayatta en çok rastlanan kavramlardan birisidir. Günlük anlamda genellikle “çoğunluk, çoğul, insan manasında kullanılır. Sosyal psikolojide ise, “etkileşim halinde olan, ortak amaçları, ortak normları bulunan ve kendilerini ‘grup’ olarak hisseden insanların oluşturduğu topluluklardır” diye tanımlanabilir (Göksu, 2011: 99). Toplumda sosyal bütünleşme ne kadar sağlam olursa olsun, toplum gene de heterojen bir özellik gösterir. Çünkü bireyler arasında fizyolojik, psikolojik, kültürel, ekonomik, dinsel, siyasal ve felsefi nedenler gibi sa-

yılamayacak kadar çok sebebe bağlı farklılıklar vardır. Bu farklılıklardan dolayı bireyler bazı bireylere yaklaşır, bazı bireylerden ise uzaklaşırlar. Bu sosyal farklılaşma olgusu toplumda doğal bir gruplaşma eğilimi yaratır. Dolayısıyla toplumlarda çeşitli gruplaşma süreçlerinin varlığı bir sosyolojik olgu olarak gayet normaldir, hatta gereklidir, kaçınılmazdır (www.aydinyaka.com).

Bütün ülkelerde de olduğu gibi ülkemizde de basın-yayın organları ve kamuoyu polisiye olaylara ve haberlere ilgi duymaktadırlar. Özellikle toplumsal olaylarda polisin tutum ve davranışlarına daha fazla ilgi duyulmaktadır. Toplumsal olay polisliği, güvenlik hizmetlerinin içinde oldukça önemli bir yere sahiptir. İyi bir meslek içi eğitimi gerektirmektedir. Fiziki eğitimin yanı sıra, grubun yapı ve işleyişini, grup içi uyum, gerilim çatışma ve grup birliği gibi hususları iyi bilmelileri gerekir. Ayrıca polislik alanındaki çağdaş yaklaşım ve eğilimlerden haberdar edilmelidir. Bu eğitimler yapılırken “demokratikleşme”, “meslek etiği” ve “profesyonellik” gibi kavramlar göz önünde bulundurularak yapılmalıdır.

3.4. Toplumsal Düzen, Devlet Güvenliği, Birey veya Toplumsal Grupların Güvenliği Üzerine Tartışmalar

Berlin Duvarı'nın yıkılması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile küresel ölçekte “daha demokratik ve daha özgür bir dünya” arayışları ivme kazanmıştır. Bu özgürlük ve demokrasi rüzgârı, ABD'yi vuran 11 Eylül saldırılarına kadar devam etmiştir. Dünyada esen özgürlük ve demokrasi rüzgârlarına karşılık, 1990'lı yılların Türkiye’de benzer bir şekilde yaşandığı söylenemez. Tam aksine bu yıllar, Türkiye’nin daha fazla içe kapandığı; olağanüstü hal uygulaması, işkence vakaları ve faili meçhul cinayetler gibi olağanüstü anormalliklerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Yine bu yıllarda yaşanan 28 Şubat Süreci ile ülke bir taraftan AB sürecinden

ve dünyadaki gelişmelerden koparken, diğer taraftan kendi vatandaşlarıyla bir tür “*güven krizi*” yaşar hale gelmiştir. 28 Şubat Süreci; 28 Şubat 1997’de yapılan Milli Güvenlik Kurulu toplantısında alınan kararlarla başlayan anti-demokratik bir süreci ve bu süreçte yaşananları ifade etmektedir. Millet iradesini yok sayan ve “*post modern darbe*” olarak da isimlendirilen siyasete yönelik bu müdahale ile birlikte mevcut hükümet istifaya zorlanmış; başta din ve vicdan hürriyeti olmak üzere temel hak ve hürriyetleri ihlal eden birçok uygulama hayata geçirilmiştir (GDGM, 2014: 45).

Bizim kadim geleneğimiz, Şeyh Edebali’nin en güzel şekilde ifade ettiği, “*İnsanı yaşat ki, devlet yaşasın*” ilkesi üzerine inşa edilmiştir. Devlet insan için vardır, insana hizmet için vardır. İnsanına değer vermeyen, insanını öteleyen, dışlayan, vatandaşları arasında ayırım yapan, kendini vatandaşına karşı koruma altına alan bir devlet, hizmet üretmez, hakları güvence altına alamaz, ülkeyi büyütemez ve refahı tesis edemez. Devlet, kendini halkın karşısında konumlandıran bir varlık değil, halkıyla birlikte var olan, halkına hizmetle mükellef bir yapıdır (Erdoğan, 2014: 9).

11 Eylül 2001’den sonra özgürlükler alanında dünyada bir daralma ve içe kapanma yaşanırken, Türkiye’de yine tam tersi bir süreç gelişmiş, demokratikleşme ve insan hakları alanında bir genişleme ve rahatlama dönemine girilmiştir. Son on iki yılda ortaya konulan politikalarla yerleşik güvenlik anlayışında köklü bir paradigma değişikliğine gidilmiştir. Güvenlik politikalarında milleti ve vatandaş “*tehdit*” olarak görme yaklaşımına son verilerek, milletin tarihin derinliklerinden süzülüp gelen sağduyusuna güvenen bir anlayış benimsenmiştir. Otoriter devlet anlayışından demokratik devlete geçişin bir yansıması olarak, ülkemizin can yakıcı sorun alanlarının başında gelen teröre ilişkin sadece güvenlik eksenli değil, çok boyutlu bir strateji benimsenmiştir. Başta terörle mücadele olmak üze-

re güvenlik konularında, demokratik bir hukuk devletinde olağanüstü ve istisnai sayılan yaklaşım ve yöntemler terk edilerek normalleşme yolunda çok önemli adımlar atılmıştır. Normalleşmeye yönelik bu adımlar darbe, post-modern darbe, darbe teşebbüsü gibi demokrasi karşıtı girişimlerin sorumlularının yargı önünde hesap vermeleri sürecini de beraberinde getirmiştir (GDGM, 2014: 45).

Bu kapsamda; olağanüstü hal uygulamasına son verilmiştir. Devlet Güvenlik Mahkemeleri (DGM) ve sonrasında ihdas edilen özel yetkili mahkemeler ile Terörle Mücadele Kanununun 10. maddesi uyarınca görevlendirilen Ağır Ceza Mahkemeleri kaldırılmıştır. Terörü sona erdirmek, toplumsal barış ve kardeşliği sağlamak amacıyla “*Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi*” başlatılmıştır. Terörle mücadele alanında politika ve strateji geliştirmek üzere Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı kurulmuştur. Vatandaşlık Kanunu değiştirilmiştir. Yerleşim birimlerine eski isimlerinin iadesine ilişkin çalışmalar başlatılmıştır. Gündelik hayat kolaylaştırılmıştır. Vatandaşa güvensizlik aşılarak bürokrasi azaltılmıştır. Terörü sona erdirmek ve toplumsal bütünleşmeyi güçlendirmek amacıyla Çözüm Süreci başlatılmıştır (GDGM, 2014: 46).

Cumhuriyet tarihimizin en kapsamlı sivilleşme ve demokratikleşme adımlarının atıldığı 2002-2014 dönemi, temel hak ve özgürlükler alanını genişleten, insanların gündelik hayatını her alanda kolaylaştıran ve devlete güven duygusunu pekiştiren tarihî değerinde pek çok reforma sahne olmuştur. Toplumun tamamı düşünülerek gerçekleştirilen ve özgürlük ve demokrasi çitasını yükselten bu reformlarla birlikte, kamu güvenliğini tehdit eden eylemler ile meşru-demokratik talepler birbirinden ayrıştırılmıştır. Böylelikle Türkiye’nin, her bir vatandaşı için daha özgür, güvenli ve müreffeh bir ülke haline gelmesi sağlanmıştır. Aynı zamanda bir tür “*sosyal restorasyon*” işlevi gören de-

mokratikleşme politikalarımız sayesinde ülkemizin kronik sorunlarıyla yüzleşme imkânı sağlanmıştır. Dünyada yaşanan değişimin dalga boyunu yakalamak isteyen Türkiye'nin, son on iki yılda yaptıklarına bakıldığında, tüm bu adımların bir tür "*sessiz devrim*" olarak nitelendirilmesi yanlış olmayacaktır (Davutoğlu, 2014: 14).

Türkiye'de, demokrasiyle güvenliği birbirine karşıt gösteren, bizi ikisinden birini tercih etmeye zorlayan, çözümsüzlüğü dayatan, sulhu esas almayan dönemler yaşadık. Yönetime güvenlikçi bir perspektifi hâkim kılan, çatışmayı, gerilimi ve kavgayı esas alan bu anlayış artık tedavülden kalkmıştır. Türkiye, sorundan beslenen eski kapalı yapı ve onun uzantılarını tasfiye ederek çözümden beslenen açık bir sistemi inşa etme yolunda hızla ilerlemektedir... Yönetim anlayışındaki bu değişimin önemli bir yansıması olarak, *özgürlük-güvenlik dengesi* de toplumun tüm kesimlerini rahatlatacak şekilde yeniden düzenlenmiştir. Bu kapsamda, güvenlik paradigmasında, terörle mücadeleyi de kapsayacak şekilde, köklü bir değişikliğe gidilmiş; dünyanın diğer bölgelerindeki benzeri sorunlara karşı geliştirilen çözüm modellerinden de yararlanan çok boyutlu bir yaklaşım geliştirilmiştir (Ala, 2014: 17)

4. BÖLÜM

HUKUK DEVLETİ

4. HUKUK DEVLETİ

Bu bölümde insanlığın özellikle batıda geçirmiş olduğu tarihi gelişim ve insan hakları kavramı açısından çok önemli olan “Hukuk Devleti” konusu incelenmiştir. Öncelikle hukuk devletinin ortaya çıkışı, tarihi gelişimi Batı toplumunun politik-ekonomik dinamikleri bağlamında ele alınmış ve gerekleri kısaca sayılmıştır. Sonra hukuk-demokrasi ilişkisi genel olarak ve Türkiye’nin son zamanlarına göre değerlendirilerek incelenmiştir. Son olarak da Hukukun üstünlüğü ve demokratik ilkelere vurgu yapılmıştır.

4.1. Hukuk Devletinin Ortaya Çıkışı: Tarihsel Serüveni ve Politik-Ekonomik Dinamikler

Kamu hizmetlerinin belli bir düzen ve devamlılık içerisinde yürütülmesini sağlayan ve yönetilenlerin temel hak ve özgürlüklerinin güvencesi sayılan “hukuka bağlı idare” anlayışı, kendiliğinden ve birdenbire ortaya çıkmayıp, bu alanda geçirilen birçok aşamadan sonra kademeli olarak gerçekleştirilmiştir. Batıda devlet anlayışındaki gelişmelere bağlı olarak hukuk devleti anlayışına gelmeden önce “mülk devleti” ve “polis devleti” anlayışlarından geçildiği kabul edilmektedir.

Öğretide, yönetimin hukuka bağlılığına “Hukuk Devleti” yönetimi hukuka bağlı olmayan devletler için de “Polis Devleti” deyimini kullanılır. Hukuk devleti, tarihsel süreç içinde polis devleti anlayışından sonra ortaya çıkmıştır. Kara Avrupa’sında, Polis Devleti anlayışından Önce “Mülk Devleti” anlayışı egemendir. Aşağıda bu kavramları ayrı ayrı ele alıp fazla ayrıntıya kaçmadan inceleyeceğiz (Kuyaksil, 1993:125).

4.1.1. Mülk Devleti Anlayışı

Bu anlayışa göre devlet, idare edenlerin malıdır. Hükümdar, ülkeye ve bu ülkede yaşayan kişilere maliktir. Devletin başında olan kişi hiçbir kayıtle bağlı değildir. İsteddiği hak ve yetkileri kendi kendine sağlar ve kullanır. Hükümdarın sahip olduğu sonsuz hak ve yetkiler, derebeyleri arasında, mülkiyet ilişkisi bozulmadan bölünmüş bir durumdaydı. Hükümdar bütün derebeylerin üstünde ve onlara egemen bir kişi olarak, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, olağanüstü, hikmeti hükümet gereği bir konuma sahipti (Giritli ve Akgüner, 1985: 25).

Kamu gücü mülkiyete dayandığı için, bu dönemde özel hukuk-kamu hukuku ayırımı yapılamadığı gibi, bir İdare hukukunun varlığından da söz açılmazdı. İdare hukukçularının bu döneme “mülk devlet” demelerinin sebebi; yönetilenlerin, üzerinde yaşadıkları topraklara bağlı olarak devletin daha doğrusu egemen olanların mülkü sayılmasıdır. Gerçekten de, mülk devlette halk, üzerinde yaşadığı toprağa bağlı olarak, toprağın bir parçası gibi alınıp satılıyor, miras yoluyla başkalarına devredilebiliyordu (Karatepe, 1988: 21).

İngiliz kocalar 1970 yılına dek, karılarıyla zina yaptığı sabit olan erkeklerden tazminat isteme hakkına sahiptiler; aynı hak kadınlara tanınmamıştı. Zina karşılığında kocanın tazminat isteme hakkı, kadının kocanın mülkiyeti altında görül-

mesinin bir uzantısıdır. Zaten İngiltere’de kadınlar 19. yüzyıl ortalarında bile, başka birçok yerde olduğu gibi, babalarının ve kocalarının mülkü sayılıyorlardı ve 1882’ye kadar mülk edinme ve işletme hakkından yoksundular. Yine gelenek uyarınca, karısından kurtulmak isteyen ve boşanma olanağı olmayan ya da bu yolu pahalı bulan koca, “karısını” açık arttırmaya çıkarır ve kadın en yüksek fiyatı ödeyen erkeğe satılırdı. Karısı üzerindeki mülk sahipliği hakkını daha da belirginleştirmek için, koca karısının boynuna bir kayış takarak onu müzayede yerine götürürdü (Berktay, 2000: 355).

4.1.2. Polis Devleti Anlayışı

Polis devleti, polis tarafından yönetilen bir devlet anlamına gelmez. Çünkü buradaki “polis” deyimini, “zabıta” veya “kolluk” değil, “kamu gücü ve kamu otoritesi” anlamındadır (Fındıklı, 2001: 22). Fransız İhtilali’ne kadar Avrupa’da mutlak hükümdarlık rejimleri yürürlükteydi. O dönemde Avrupa’da ve özellikle Almanya’da merkezi hükümetin mutlak egemenliğine dayanan bu yönetimlere “Polis Devleti” adı verilmiştir. Polis kelimesi, eski Yunan’daki şehir anlamına gelmektedir. Bu sözcüğün, aynı zamanda, Anayasa rejimi, Devlet kamu düzeni anlamında da kullanıldığı bilinmektedir. “Politika” sözcüğü de bu sözcükten gelmektedir. Günümüzde polis kelimesi, kolluk (zabıta) anlamında kullanılmaktadır (Balta, 1964: 7).

Polis devleti anlayışında idare, belli bir üst hukuk kuralına ve denetimine bağlı olmaksızın gerekli gördüğü her türlü eylem ve işlemi yapabilir; yönetilenlerin özgürlüklerini dilediği gibi sınırlayabilir ve onlara yeni sorumluluklar yükleyebilirdi. Bununla beraber, polis devleti, idarenin hiç bir kurala bağlı olmaksızın faaliyet yürüttüğü devlet demek de değildir. Orada da idare belli kurullarla bağlıdır. Ama bu kurulların hiç birisi, idarenin yönetilenlere karşı davranışlarını sınırlayıcı nitelikte değildir.

Polis devletinde, yönetilenlere emretme yetkisini veren “kamu gücü”, hükümdar ve onu temsil eden organların elinde toplanmıştır. Hükümdarın yetkileri, temsil ettiği devletten ve kişiliğinden doğan bir haktır. Hükümdar hiçbir hukuk kuralı ile bağlı değildir. Vatandaşları tehlikeye sokan her türlü girişimi ve gelişmeyi hiçbir hukuk kuralına bağlı olmadan kaldırmak hükümdarın başlıca görevleri arasındadır. Çünkü hükümdar, devleti “iyi halde tutmalı” idi. Bu nedenle de, “devlet çıkarı” gibi kaypak ve muğlak bir kavram uğruna hükümdar, her türlü emri verebilir ve bu emri idare edilenler soru sormadan ve tartışmadan yerine getirirlerdi (Giritli ve Akgüner, 1985: 25).

Polis devletinde, öteki kamu görevlilerinin yetkilerini de devlet başkanı tayin eder. Kamu görevlileri devlet başkanından aldıkları emir ve talimatları onun temsilcisi olarak aynen uygularlar ve uygulamada yönetilenlere vermiş oldukları zararlardan dolayı devlet başkanları gibi sorumsuz olurlar.

Polis devletinde “yönetimin sorumsuzluğu” kabul edilmiş ve idarenin haksız eylem ve işlemlerine karşı yargı yoluna başvuru imkânı olmamıştır. Sadece Almanya’da bu konuda istisna teşkil eden bir uygulama gömülmüştür. Almanya’da halk, idarenin haksız mali işlemlerine karşı özel hukuk hükümlerine göre mahkemeye başvurarak zararın ödenmesini isteyebilmiştir. “Hazine-Fisc Teorisi” denilen bu uygulamaya göre, kamu malları (hükümdarın kişisel malları ve gelirleri dışındaki), hükümdara ait değil, özel hukuk hükümlerine göre hareket eden “Hazine”ye aitti. O halde, “hazine” özel hukuka tabi bir kişi olarak yargı denetimine tabi olabilirdi. Bu teoriye göre hazineyi dava etmek, devleti dava etmek sayılmamıştır (Fındıklı, 2001: 22). Hazine Kuramı; Devlet iktidarını “hazine” ve “hükümdar” olarak ikiye böldüğü için sakıncalı idi. Ancak, bir nebze olsun hazine üzerinde yargı denetimi imkânı tanıdığı için, hukuk devleti kavramına geçiş açısından faydalı olmuştur (Giritli ve Akgüner, 1985: 25).

Polis devleti denildiğinde, daha çok eski dönemlerin geleneksel otoriter devlet idareleri anlatılmak istenir. Ancak günümüz devlet idarelerinde de polis devleti uygulamalarına rastlamak mümkündür. Günümüzde, otoriter hükümdarlık yönetimlerinin varlığı büyük ölçüde sana ermiştir. Şeklen demokratik yöntemlerle iş başına gelmiş çoğunluk idarelerinin de yönetilenlere karşı baskı ve zulüm rejimleri uyguladıkları görülmektedir. Bu bakımdan polis devleti kavramı kısmen de olsa halen geçerlidir diyebiliriz. Günümüzde daha çok “polis devleti” kavramı ile hukuk devleti niteliği kazanamamış, otoriter ve baskıcı yönetimler ifade edilmektedir (Karatepe, 1988: 23). Çağdışı ve despotik bir yönetim şekli olan “polis devleti” uygulamaları tamamen ortadan kaldırılamamış ve halen dünyanın “tek parti sistemi” ile yönetilen ülkelerinde geçerlidir. Ancak, bu çağdışı polis devleti anlayışı ve uygulamaları, küreselleşen dünyamızda er geç yıkılacaktır (Fındıklı ve Çevik, 2003: 26).

4.1.3. Hukuk Devleti Anlayışı

Hukuk Devleti deyiimi Alman kökenlidir: Rechtsstaat. Terim ilk defa 1860'larda iki Alman hukukçu tarafından kullanılıyor. Fransızca deyim Etat de Droit (hukuk devleti) şeklindedir. Anglo-Sakson ülkeler başta, diğer pek çok ülkede Rule of Law (hukukun üstünlüğü) terimi yeğlenir. Ama bunlar arasında anlam ve işlev bakımından önemli bir fark yoktur. Zaten Fransızcada Primaute'/Supre'maite du Droit (hukukun önceliği / üstünlüğü) deyiimi de kullanılır. ABD'de yaygın kavram Due-process of law (hukukî usulle-re bağıllık)'dır (Tanör ve Yüzbaşıoğlu, 2002:104).

Devlet faaliyetlerinin hukuk kurallarına bağlı olması, hukuk kurallarına tabi olması, hukuk devletinin en önemli özelliğidir. Yalnız idare edilenler değil, devlet de önceden konmuş olan genel, objektif, soyut hukuk kurallarına uymak zorundadır. Diğer bir deyişle devletin faaliyetleri işlemler ve eylemler

yoluyla irade beyanları, ancak hukuk kurallarına uymak şartıyla geçerli sayılabilir. Örneğin, “normal hiyerarşisi” ne göre, kanunların anayasaya, tüzüklerin kanuna, yönetmeliklerin de kanun ve tüzüklere dayanması, yani alttaki normların üstteki normlara uygun olması lazımdır (Onar, T.Y.: 139-141). Ayrıca hukuk devleti egemen devletin yasallığını değil, evrensel hukukun egemenliğini ifade eder (Erdoğan, 1996: 64).

Hukuk devletinin amacı, kişiyi devlet iktidarına karşı korumaktır. Bunu yapmak için de temel aldığı öge, kişi hak ve özgürlükleridir. Başka bir deyişle kişi, kamu gücüne karşı hak ve özgürlükler kalkarıyla korunur. Bu ise devlet iktidarının, kişi hak ve özgürlükleriyle sınırlanması ve devletin onlara saygılı olmasıyla sağlanır. Çünkü hukuk devletinde birey toplumsal örgütlenmenin temel ögesi olarak kabul edilir ve korunur. Sosyalist devlet çoğunluk yararını temsil ettiği ve saklamaya yöneldiği gerekçesiyle, kişinin devlet iktidarına karşı korunmasını kabul etmez. Dolayısıyla bu anlamda, hukuk devleti kavramını reddeder (Örnek, 1988: 279).

Hukuk devleti kavramını en geniş anlamda, bütün fertlerin hukuk kurallarına uyması ve bu kurallar tarafından yönetilmesidir diyebiliriz. Dar anlamda ise, devletin hukuk kurallarına uyması ve bu kurallarca yönetilmesidir, diyebiliriz. Bu kavram siyasi ve hukuki teoride daha ziyade dar anlamı ile kullanılmaktadır (Küçük, 2004:206).

4.1.4. Hukuk Devletinin Gerekleri

Bir devlete kavramsal olarak “*hukuk devleti*” denmesi, o devletin hukuk devleti olduğunu göstermez. Bir devletin hukuk devleti niteliği kazanabilmesi için öncelikle belli başlı bazı unsurları taşıması gereklidir. Hukuk devleti ilkesinin gerekleri konusunda tam bir görüş birliğine varılmış değildir. Bununla birlikte ülkemizde çoğu literatürde görüş birliğine vardığı hukuk devletinin gereklerini aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür (Kuyaksil: 2007: 33-35):

1. Temel hak ve hürriyetlerin güvence altına alınmış olması,
2. Kanunların Anayasaya uygunluğunun yargısal denetimi,
3. Kanuni idare ilkesi (Yasal Yönetim),
4. İdarenin yargısal denetimi,
5. Kanunsuz suç ve ceza olmaması
6. Devlet faaliyetlerinin belirliliği ilkesi,
7. Kuvvetler (erkler) ayırımı,
8. Mahkemelerin bağımsızlığı ve yargıç güvencesinin sağlanmış olması (Yargı Bağımsızlığı),
9. İdarenin mali sorumluluğu,
10. Demokratik siyasi rejim.

4.2. Hukuk-Demokrasi İlişkisi

Bu başlığı, “Genel Olarak Hukuk Demokrasi İlişkisi” ve “Türkiye’nin Son Zamanlarında Hukuk-Demokrasi İlişkisi” adı altında iki alt başlık şeklinde inceleyeceğiz.

4.2.1. Genel Olarak Hukuk-Demokrasi İlişkisi

Demokrasi iki temel ilke üzerinde oluşmuştur. Bunlardan birisi “*Milli İrade*”, diğeri ise “*Hukukun Üstünlüğü*”dür. Gerçek bir demokraside, bu iki ilke birbirine paralel olarak işler, her ikisi de eşit önemdedir ve birisi diğerrinin önüne geçemeyeceği gibi, diğeri uğruna feda da edilemez. Daha doğru bir anlatımla, milli irade ile hukukun üstünlüğü ilkesi, birbirini tamamlar ve birbirinden ayrı olarak düşünülemez. Dolayısıyla bu iki ilkenin çatışması mümkün değildir (Darende, 2015).

Hukuk devleti ile ilişkili olan ve onunla bütünleşen ya da tamamlayan kavramlardan birisi de “demokrasi”dir.

Hukuk devleti ile barışık demokrasi, yöntemsel olarak “çoğunluk yönetimi” esasını benimseyen, “liberal demokrasi” ya da “anayasal demokrasi” diye adlandırabileceğimiz demokrasidir. Bir demokraside çeşitli düzeylerde kamu politikaları çoğunluk kararına göre belirlenir. Modern demokratik devlet uygulamalarında, devletin faaliyet ve yetki alanı alabildiğine genişlemiştir. Ayrıca bu yetkilerin önemli bir kesimini de takdiri nitelikte olan yetkiler oluşturmaktadır. Şayet bir demokratik rejimde, çoğunluğun hükümranlığı esas ise, çoğunluk azınlığı sahip olduğu bazı haklardan mahrum kılabiliyorsa, o demokrasinin hukuk devleti ile barışık olabilmesi kabil değildir. Hukuk devleti ile barışık olan “liberal demokrasi” ya da “anayasal demokrasi”nin birinci temel özelliği, iktidarın sınırlı olmasıdır. Anayasal devlet ve hukuk devleti kavramlarının ortaya çıkışının temel nedenini iktidarın sınırlandırılması zorunluluğu oluşturmaktadır. Devlet, kendi bekasını sağlamak adına kendisine ayak bağı oluşturduğunu düşündüğü hukuk ve insan hakları gibi meşruiyetin normatif kaynaklarını hiçe sayamaz (Küçük, 2004:208).

Demokratik siyasi sistemde meşruiyetin kaynağı, “ulusal irade”dir. İktidarın yetki alanının sınırlarının tayin ve tespit edilmesi, temel hak ve hürriyetlerin düzenlenmesi ve sınırlarının belirlenmesi gibi konulara ilişkin hukuk kurallarının konması konusunda yetkili organ, ulusal iradenin somutlaştığı kurum olan parlamentodur. Hukuk devleti ilkesi, siyasi otoritenin sınırlandırılarak, azınlıkta kalanların hak ve hürriyetlerinin korunmasını da amaçlar. Dolayısıyla, her ne kadar, demokratik rejimler, yöntemsel olarak çoğunluğun yönetimi esasına dayalı ise de, bu çoğunluk yönetimi, azınlığın hakları ile sınırlı bir çoğunluk yönetimidir. Çoğunluk nicelik olarak ne kadar büyük olursa olsun, yetkileri sınırlıdır. Dolayısıyla, demokratik çoğunluğun, hak ve hürriyetlere ilişkin hukuk devleti güvencelerini ortadan

kaldırmaya hakkı yoktur. Liberal eğilim temsilcilerine göre, demokrasinin meşruiyeti, onun, halk iradesine dayanmasından ziyade, farklı görüş, kanaat ve eğilimlerin barış içinde bir arada beraber yaşamalarına imkân sağlayan bir siyasi yönetim biçimi olmasından ve siyasi yönetimlerin barışçıl yöntemlerle değiştirilmesine izin vermesinden kaynaklanır. Hukuk devletinde devlet, varlık ve meşruiyetini kendi varlığından alan değil, aksine hukuk sayesinde var olan, meşruiyetini hukuk ve adaletten alan devlet demektir. Hukuk devleti, devletin hukuk sayesinde var olması esasını kabul ederek, devletin hukuktan bağımsız ve ona rağmen var olması esasını reddeder.

Hukuk devleti ve anayasal demokrasi kavramları birbirleri ile ilişkili, biri birisiz gerçekleşme imkânı olmayan, birlikte bir bütünün oluşumunu sağlayan, ayrılmaları durumunda hayati derecede değer zafiyetine uğrayan kavramlardır. Liberalizmin, insan haklarını korumanın en iyi yollarından birinin hukuk devleti olduğu yönündeki tezi demokrasiye de yansımış ve hukuk devleti esası demokrasilerin vazgeçilmezlerinden birisi sayılmıştır. Hukuk devletin de anayasal demokrasinin de müşterek hedeflerini, temel hak ve hürriyetlerin hiçbir ayırım gözetmeksizin herkese tanınması ve güvencelenmesi, bunların sağlanması için de devletin üstün gücünün sınırlandırılması esasları oluşturmaktadır. Kısaca, bu kavramlar birbirlerini bütünlüten, biri birisiz yaşama şansı olmayan, ayrılması gayrı-kabil bir bütünlük oluştururlar (Küçük, 2004:219).

4.2.2. Türkiye'nin Son Zamanlarında Hukuk-Demokrasi İlişkisi

Bu başlık altındaki değerlendirmeler, Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı'nın 2014 yılında 4. baskısını yaptırdığı "*Sessiz Devrim:Türkiye'nin Demokratik Değişim ve Dönüşüm Envanteri (2002-2014)*" isimli kitaptan aktarılmıştır (KDGM, 2014: 181-183).

2002'deki en önemli adım olarak görülebilecek olağanüstü halin kaldırılması ile başlayan bu süreç, Türkiye'yi kurumları ve vatandaşlarıyla birlikte çok yönlü olarak rahatlatan, hayatı normalleştiren bir tür sessiz devrime dönüşmüştür.

Son on iki yıllık zaman diliminde, geçmişten bu yana karşı karşıya bulunulan sorunlara çözüm bulma noktasında yeni bir yaklaşım benimsenmiştir. Bu yaklaşım, alışlagelmiş güvenlik paradigmasının dışına çıkan ve ülke sorunlarının çözümünde evrensel demokratik değerleri ön plana çıkaran bir bakış açısını yansıtmaktadır. Geride kalan on iki yıllık zaman diliminde Türkiye, demokratikleşme açısından adeta makas değiştirmiş ve geçmişin yanlış politikalarını terk ederek büyük reformlar gerçekleştirmiştir.

2009'da başlayan "*Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi*" ile söz konusu paradigma değişimi Türkiye'nin karşı karşıya olduğu bütün yakıcı sorunları kapsar hale gelmiştir. Her şeyin konuşulabildiği, inkâr politikalarının tamamen terk edildiği bir ortam oluşmuştur. Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi süreci ile on yıllardır bastırılan, görmezden gelinen pek çok konu gündeme taşınarak ülkenin normalleşmesine katkı sağlanmıştır. Böylece konuşulamayan, tartışılmayan neredeyse hiçbir konu, tabu kalmamıştır.

Atılan tüm adımlar, Türkiye'nin kronikleşmiş sorunlarının çözümüne ciddi katkılar sağlamıştır. Olağanüstü halin kaldırılmasıyla Türkiye'nin geniş bir kesiminde yaşayan vatandaşların gündelik hayatlarının kolaylaştırılması; geçmişle kapsamlı bir yüzleşmeye gidilmesi; millet iradesinin karşısındaki her türlü vesayetin aşılması; kültürel hakların genişletilmesi; Kürtçe'nin kullanımı başta olmak üzere pek çok alanda özgürlükçü bir anlayışın hakim kılınması bu çerçevede öne çıkan adımlardır.

Kuşkusuz bu süreç, uzun ve meşakkatli bir yolculuğun sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Belirtilen bu zaman

diliminde mevzuatta kapsamlı bir tarama çalışması yapılmış ve değişik dönemlerde hukuk sistemine yerleştirilen anti-demokratik ve özgürlük karşıtı hükümler ayıklanmıştır. Dolayısıyla etkileri günlük hayatta hissedilen pek çok düzenleme hukuk sisteminin dışına çıkarılmıştır. Demokratikleşmenin hiç bitmeyecek bir süreç olduğu akıldan tutulduğunda, söz konusu çalışmalara yenilerinin eklenmesi ve bu doğrultuda hız kesilmemesi önemli bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ekonomik alandaki gelişmelerin sağladığı katkı ile birlikte düşünüldüğünde; demokrasi, insan hakları ve hukuk devleti alanında gerçekleştirilen reformlar, Türkiye'nin özgüvenini de yükseltmiştir. 2002 yılı öncesindeki istikrarsızlık, anti-demokratik müdahaleler ve benzeri olumsuzlukların etkisiyle ortaya çıkan umutsuzluk havası, sonraki on iki yıllık dönemde gerçekleştirilen reformlarla ortadan kaldırılmış, insanlar geleceğe daha umutla bakar hale gelmiştir. Atılan demokratikleşme adımları, toplumun beklentilerine paralel olarak gerçekleştirildiklerinden ve sahici ihtiyaçlara cevap verdiklerinden çok büyük bir toplumsal destek görmüştür. Türkiye'nin son on iki yılda yakaladığı istikrar ortamının ve kaydettiği ekonomik gelişmelerin temel sebebi de budur.

Sonuç olarak; Türkiye'nin demokrasi ve özgürlük yolculuğunda, 2002-2014 arasındaki süreçte keskin virajlar dönülmüş ve güçlü adımlar atılmıştır. Bununla birlikte, değişen Türkiye'de ve dünyada yapılması gerekenler, kuşkusuz yapılanlarla sınırlı değildir. Vatandaşlarımızın daha fazla özgürlük, güvenlik, demokrasi ve huzur taleplerinin karşılanması ve dünyadaki gelişmelerin gerisinde kalmayan bir kamu bürokrasisi için reformlar aynı kararlılıkla sürdürülmelidir.

Sahip olduğu tarihi, kültürel, coğrafi derinliği ve farklılıkları zenginlik olarak gören, adaleti ve toplumsal barışı esas alan yaklaşımı ile Türkiye; daha fazla huzur ve refah

ülkesi haline gelecek; vatandaşlarının daha mutlu, özgür ve güven içinde olduğu bir ülke konumunu güçlendirecektir. Böyle bir Türkiye, demokratik rejimi, barışçı dış politikası, güçlü ve istikrarlı ekonomisi ile oyun kurucu bir aktör olarak, bölgesel ve küresel istikrara daha fazla katkı sağlayacaktır.

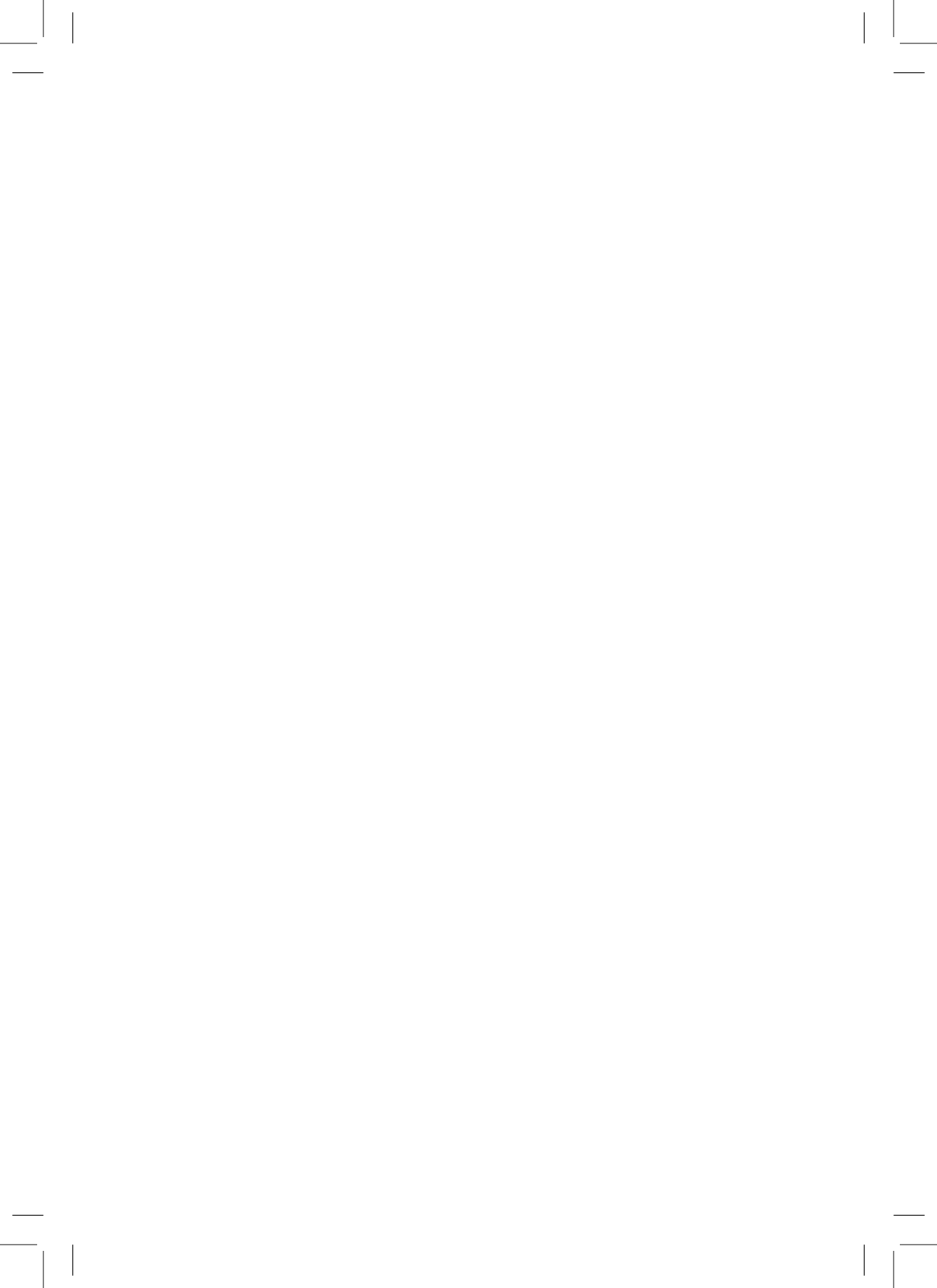
4.3. Hukukun Üstünlüğü ve Demokratik İlkeler

Hukukun üstünlüğü demokrasinin yapı taşıdır. Bu ilkenin uygulanıyor olması gelişmiş ve modern düşünen bir toplumun özelliğidir. Hukukun üstünlüğü ilkesinin ayırım yapmadan uygulanmasındaki esas gaye iktidarın keyfi uygulamalarına karşı güçsüz olanları koruyarak adaletin gerçekleşmesini sağlamaktır. Bu ilke aynı zamanda demokrasinin bir gereği olarak fertlere ve topluma sağlanan temel hak ve özgürlükleri güvence altına almaktadır. Çünkü “hukukun üstünlüğü” kavramı aynı zamanda hukuk kurallarının yönetimin yani idarenin üstünde olmasını da ifade etmektedir. Dolayısıyla hukukun üstünlüğü ilkesinin uygulanabilmesi için yargının bağımsızlığı temeline dayanması gerekir. Kuvvetler ayrılığı dediğimiz yargı gücünün yönetimden/idareden ayrılması, idare gücünün kötüye kullanılmasını sınırlandıracaktır. Dolayısıyla hukukun üstünlüğünün esas alındığı demokrasilerde, hükümetin yetkileri sınırlanırken, tek kişinin veya bir sınıfın elindeki yönetimler, yargı ve yürütme güçlerini beraberce keyfi biçimde kullanmaktadırlar. Özellikle İkinci Dünya Savaşından günümüze doğru geldikçe hukukun üstünlüğü kavramı, uluslararası kurum ve kuruluşlarca öne çıkarılan, insan hakları ve adalet gibi evrensel kurallara daha çok atıfta bulunmaktadır.

Modern devletlerin ulaşmak istedikleri amaçlar, kolluk hukuku bakımından önemlidir. Devletin en temel görevlerinin başında iç güvenliği ve asayişini sağlamak gelmektedir. Bu şekilde, devlet vatandaşlarının güvenliğini sağlar.

Anayasa polise, toplumu tehlikelerden koruma görevini vermiştir. Çünkü devlet, vatandaşlarının temel haklarını korumakla görevlidir. Bir kişi temel haklarını kullanırken, başka birisi onu engellemeye kalkarsa, devlet de o kişiyi engellemelidir. Kişinin korunması yetkisi Anayasa'dan kaynaklanır. Kanun koyucu çok açık ve net düzenleme yaparak, polisin yetkilerinin sınırını ve ne yapıp, ne yapamayacağına açıkça ortaya koymalıdır. Bu, Hukuk Devletinin bir gereğidir. Eğer kolluk memuru, kanunla verilen yetkilerin sınırları içinde kalıyorsa, haklıdır. Polis uygulamalarında bu sınırların dışına çıkmamalıdır (Würtenberger, 2008: 8)

Demokratik ilkelere bazılarını belirtecek olursak ilk akla gelen, "Milli Egemenlik, Seçme Seçilme Hakkı, Katılım, Özgürlük, Eşitlik, Çoğulculuk, Çoğunluk, Hoşgörü, Hukuk Devleti, Kuvvetler Ayrılığı" gibi örnekleri verebiliriz. Ama bunların açıklamalarına girildiği zaman bir biriyle ilişkili başka ilkelere de ulaşmak mümkündür. Hukuk devleti ilkesi böyle bir örnektir. Hukuk Devleti; yurttaşlarına hukuk güvenliği sağlayan, yöneticilerin de hukuka bağlı olduğu devlettir. Hukuk Devletinde Yasalar anayasaya uygundur, yargı bağımsızdır. Devletin yaptığı bütün işler yargı denetimine açıktır. Tüm vatandaşlar kanun önünde eşittir. Demokrasilerde hukukun üstünlüğü ilkesi benimsenir. İktidar hiçbir kimse ya da grubun tekelinde değildir (www.sosyalbilge.com).

5. BÖLÜM

ŞİDDET VE DEMOKRASİ

5. ŞİDDET VE DEMOKRASİ

Bu bölümde dünyadaki bütün devletlerde karşımıza çıkan “Devletin Şiddet Tekeli”, “Zor Kullanma Gücü” kavramı, “Orantısız Güç Kullanımı” kavramı ve “Şiddet ve Demokrasi Arasındaki İlişkinin Kavramlaştırılması” konuları incelenmiştir.

5.1. Devletin Şiddet Tekeli

Fiziksel şiddet üzerindeki tekel, modern devletin bütün işlevlerini en ince ayrıntıya kadar belirler. Max Weber, bu konuda çok açık sözlüdür: “Modern devlet, bütün siyasi birlikler gibi, sosyolojik olarak ancak kendine özgü somut araçları açısından tanımlanabilir: o da fiziksel güç ve şiddet kullanımudur.” Buna göre modern devlet, “belli bir arazi içinde fiziksel şiddetin meşru kullanımını tekelinde bulunduran insan topluluğu”nu ifade eder. Fiziksel şiddetin devlet tekeline alınması sürecinde bireyler arası şiddetin sürekli düştüğüne dair çeşitli araştırmalar var. Devletler sivil halkı şiddet araçlarından arındırırken, kendileri korkutucu boyutlarda zor araçları inşa etmişlerdir (Sancar, 2006).

Şiddetin çeşitli tanımlarında karşılaşılan ortak öğeler şunlardır: Kişinin canını acıtmak, yaralamak, öldürmek,

mala zarar vermek amacıyla güç kullanmak; yasaya aykırı fiziki güç kullanmak; yasaya aykırı bir hedefe varmak için şiddet kullanmak ya da şiddet kullanma tehdidinde bulunmak; genelde kabul gören yasa ve ahlak ilkelerine aykırı biçimde fiziksel yok etme, gereksiz yere kırma, yok etme eylemleri; toplumsal ilişkilerde kabul edilebilirlik sınırlarını aşan zorlama eylemidir (Özerkmen ve Gölbaşı, 2010:24).

En zayıfından en güçlüsüne kadar insanlar, haklar bakımından hukuk karşısında eşittir. Bütün din, ahlak ve hukuk kuralları insanların bir arada ve yan yana yaşamasını düzenleme üzerine kuruludur. Ama bütün bu kurallara rağmen haksızlık, adam öldürme, şiddet ve terör geçmişten günümüze farklı düzeylerde devam etmektedir. En önemlisi, uygarlık geliştikçe “şiddetin azalacağı” yolundaki öngörülerin aksine, şiddet farklı boyutlarda ve yoğunlukta bütün dünyada yaşanmaktadır. Öyleyse şiddet insan ve insan toplumları için hem evrensel ve hem de toplumsal bir olgudur ve kaçınılmazdır. Bu bağlamda birçok bilim dalının da inceleme konusudur. Hukuk, Siyaset, Psikoloji, Antropoloji ve en çok da Sosyolojinin ilgisini çeken toplumsal bir olgudur (Özerkmen ve Gölbaşı, 2010:24).

Evet, şiddet ile kuvvet kullanımları arasında fark vardır. *Şiddet* ile bir kimsenin isteğini bir başka kişiye yasaya aykırı biçimde kabul ettirmek için zor kullanımı söz konusudur. *Kuvvet* kullanımında ise zorlama yasaya aykırı sayılmaktadır. Demokrasilerde yasal olarak şiddet veya kuvvet kullanma yetkisinin devlete ait olduğu kabul edilmektedir. Demokrasilerde devlet şiddet ya da terör olaylarını bastırma için kuvvet kullanılabilir; ancak bu eylemi şiddete dönüştürmemesi gereklidir. Dar çerçeveli şiddet terimi; meşru olduğu varsayılan bir organ tarafından kaba kuvvet uygulaması anlamındadır. Geniş çerçeveli şiddet terimi ise, tüm insan hakkı ihlallerini kapsamaktadır. Devlet otoritesini savunanlar “dar tanımı”, insan haklarını savunan çevreler ise

“geniş tanımı” yeğlerler. Genelde batılı ülkeler insan hakkı ihlallerinin egemen otorite tarafından yapıldığını ileri sürerler (Özerkmen ve Gölbaşı, 2010:25).

Türkiye’de polisin güç kullanma yetkisinin Weber’in meşru otorite kavramı ile açıklanabileceğini söyleyebiliriz. Yani polis otoriter ama meşru hareket etmelidir. Çünkü toplumun çoğunluğunun polisin güç kullanma yetkisine karşı geldiği söylenemez. Ancak çok otoriter olmaktansa mümkün meritebe daha ılımlı bir politika izlemek her zaman daha iyidir. Günümüzün post modern devletlerinde, daha çok esneklik ve şeffaflık görülmekte, temel hak ve özgürlükler daha fazla kullanılabilenmekte, katılımcı ve yaygın demokrasi gelişmektedir (Aydın, 2006: 184). Şu da bir gerçektir ki, hiç güç kullanmaya başvurmadan polislik gibi bir mesleğin icra edilmesi sosyolojik olarak hiçbir zaman mümkün değildir.

5.2. Zor Kullanma Gücü

Kolluk tedbirlerinin uygulanmasını sağlamak üzere, çeşitli müeyyideler öngörülmüştür:

- a. *Cezai müeyyideler*: Ceza kanununda, kamu güvenliği ve kamu düzeninin sağlanması için kolluk tarafından alınmış tedbirlere riayet etmeyenlere, mahkemece uygulanacak cezalar öngörülmektedir.
- b. *İdari müeyyideler*: Kişilerin, kolluk tedbirlerine uymasını sağlamak üzere, idarece uygulanan yaptırımlar da (parasal yaptırım, iptal, yıkım, el koyma vs.) öngörülmektedir.

Zor kullanma, kolluktan beklenen görevini yerine getirmesi sırasında mukavemet gösterilmesi hâlinde, direnişi kırmak amacıyla kolluğa tanınan bir yetkidir. Kolluktan beklenen görev kalabalıkların dağıtılması örneğinde olduğu gibi idari bir görev olabileceği gibi aramanın gerçekleştirilmesi örneğinde olduğu gibi adli bir görev de olabilir. Kolluğun

kişi hak ve özgürlüklerini koruma ve kamu düzenini sağlama görevini yerine getirebilmesi için belirli derecede kuvvete başvurması gerekebilir. Kolluğun kuvvete başvurma durumu, kendi yetkilerini kullanma zorunluluğundan kaynaklanabileceği gibi Cumhuriyet savcısının veya hâkimin bir emrinin yerine getirilmesi amacıyla da kaynaklanabilir (POLİTAM, T.Y.: Kolluk Hukuku Ders Notları).

Zabitanın zor kullanma yetkisi geniş anlamda ele alındığında; vücut kuvveti, vücut kuvvetine yardımcı aletler ve silah kullanılması anlaşılır. Bir kişi bir hareketi yapmaya mecbur olup da, onu yapmazsa; zabıta onun yerine, kendi vücut hareketleriyle yapınca, “zor kullanmış” olur. Bunun dışında polis, doğrudan doğruya da zor kullanılabilir ve vücut kuvvetine yardım eden araçlar veya silahlardan yararlanabilir. Ateşli silahların kullanılması “son çare”dir. Özellikle çocukların söz konusu olduğu hallerde, silah kullanmamak için ne mümkünse yapılmalıdır. Ateşli silah, sadece suçluların direnmesi veya diğer vasıtaların başkalarının hayatını tehlikeye atacağı hallerde kullanılmalıdır (Yenisey, 1994:10).

Kanunilik ilkesinin doğal bir sonucu olarak, kuvvet kullanan kolluk görevlisinin kuvvet kullanmasını gerektiren durumların da, iç hukukta açık ve net olarak belirtilmesi gerekir. Ancak bu sayede, kolluk görevlileri kişilere karşı hangi durumlarda kuvvet kullanma yetkisine sahip olduğunu bilebilecek, toplumu oluşturan kişilerin de, kolluk görevlilerinin kendilerine karşı hangi durumlarda, ne dereceye kadar kuvvet kullanabileceğini bilmeleri mümkün olacaktır. Bir kolluk görevlisinin hangi durumlarda kuvvet kullanabileceği PYSK madde 16’da tanımlanmıştır. Kuvvet kullanmak için mutlak zorunluluk olmaması hâlinde öldürülerek etkisiz hâle getirilen kişinin yaşam hakkı ihlal edilmiş olur. Yakalanan herkese kelepçe takılmaz. Gereksiz yere takılan kelepçe aşağılayıcı muamele oluşturabilir (POLİTAM, T.Y.: Kolluk Hukuku Ders Notları).

5.3. Orantısız Güç Kullanımı

Orantılılık, polisin kamu düzenini sağlamak için tedbir kullanmasını ifade eder. Tehlikenin giderilmesi için “yetecek ölçüde” tedbir uygulanması gerekir. Yetecek tedbirden daha ağırına başvurmak, insan haklarına ve hukuk devleti ilkelerine aykırıdır. Örneğin, içkili bir kimsenin araç kullanmasını engellemek için aracın anahtarını almak yeterli ise, kişinin sırf araç kullanmaması için gözaltına alınması ağır bir uygulamadır (Derdiman, 2007:14).

Ölçülülük ilkesi: Kolluğun, kamu düzenini sağlama bakımından zor kullanma (gerektiğinde ateşli silah kullanma) yetkisi bulunmaktadır. Kolluk bu yetkilerini hafiften ağıra doğru tedricen uygulamak zorundadır. Kolluk eylemlerinin hukuka uygunluğunda “ölçülülük ilkesi” uygulanır. Bu ölçülülük ilkesinin aşılmış olması değerlendirilirken, “yer” ve “zaman” unsurları dikkate alınır. Bu ilkeye göre;

- a. Başvurulan araç, amacı gerçekleştirmeye elverişli olmalıdır.
- b. Başvurulan araç, amaç için gerekli olmalıdır.
- c. Araç ve amaç arasında bir oran (ölçü) bulunmalıdır. Ölçülülük ilkesinin aşılmış olması, kolluk personeli açısından hem *tazminat* hem de *cezai sorumluluğa* yol açabilir (POLİTAM, T.Y., İdare Hukuku Ders Notları).

Zor kullanma direnmeyi giderecek ölçüde olmalıdır. Bu konuda kullanılan zorlama aracı, bedeni kuvvet ve derece bakımından direnmeyi etkisiz bırakma ölçüsünden ileri gitmemelidir. Nitekim 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu madde 256’da zor kullanma yetkisine ilişkin sınırın aşılmasında “kasten yaralama” suçuna ilişkin hükümlerin uygulanacağı belirtilmiştir (Derdiman, 2007: 417).

5.4. Şiddet ve Demokrasi Arasındaki İlişkinin Kavramlaştırılması

Modern anlamda unsurlarından yola çıkarak yapılan tanıma göre devlet, belli bir ülke üzerinde yerleşmiş, zorlayıcı yetkiye sahip bir üstün iktidar tarafından yönetilen bir insan topluluğunun meydana getirdiği siyasal kuruluştur. Devlet, bir coğrafya üzerinde iradesini diğer iradelere rağmen uygulatır ve bunun için gerekirse zor da kullanabilir. Devletin zorlayıcılık unsurunu sosyolojide devleti tanımlayan bir unsur olarak ortaya koyan Max Weber'dir. Weber devleti, "belirli bir coğrafya üzerinde şiddeti kullanma tekelini meşru biçimde elinde bulunduran insan topluluğu" olarak tanımlamıştır (2006: 36). Bu tanımdaki şiddet tekelini kadar önemli olan unsur bunun meşru olmasıdır. Devleti şiddet tekelini ele geçirebilmiş diğer gruplardan ayıran temel nokta budur.

Devletlerin ortaya çıkışına bakıldığında ortak nokta öncelikle şiddet tekelinin sağlanmış olmasıdır. Şiddete başvurmak dâhil halen bireylerin kararlarıyla hareket eden devletin bu tekeline insanların topluca isyan etmemelerindeki neden bu tekelin söz konusu insan topluluğunda meşru görülmesidir. Günümüzde demokratik devlet, bu meşruiyeti hukuk devleti olmasıyla sağlar. Mevcut hukukla kendisi de bağlı olan devlete hukuk devleti denir. Temel hak ve hürriyetlerin güvence altına alınmış olması, insan haklarına dayanılması bu meşruiyetin sağlanmasını ve devletin davranışlarının bu oranda toplumca kabul görmesini sağlar.

Toplumun bir kesiminin herhangi bir konuda kamuoyu oluşturmak veya isteklerini yönetime iletmek amacı ile toplantı veya gösteri yürüyüşü yapmaları çağdaş toplumlarda en temel haklardan sayılmaktadır. Demokratik sistemlerin gereklerinden olan ve ifade özgürlüğünün bir uzantısı olan bu hak kullanılırken, yasalar ve demokratik kurallar içerisinde kalınması zorunluluğu vardır. Toplumsal olaylarda

görev alan güvenlik güçlerinin bu hakların kullanılmasını sağlamak ve kötüye kullanılmasını da önlemek gibi ikili bir görevi vardır. Kanuna uygun bir şekilde kullanılan toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı, her hangi bir tehlike oluşturmayacaktır. Tam aksine, düdüklü tenceredeki fazla buharın bir delikten atılması gibi, adeta sisteme nefes aldırarak daha sağlıklı bir şekilde işlemlerini sağlayacaktır.

Demokratik sistemlerin toplumsal olayları değerlendirmesi; bu tür olayları zor kullanarak bastırmaktan daha çok bu seslere kulak vererek, sistemde gerekli düzenlemeleri yapma şeklinde olmaktadır. Baskıcı ve otoriter sistemlerde ise tabandan gelen sese kulak verme yerine bu sesler her ne pahasına olursa olsun zor kullanarak bastırma yoluna gidildiği görülmektedir. Demokrasilerde her ne kadar zaman zaman kuvvet kullanma yoluna gidilse bile çoğunlukla toplumsal olaylar 'barışçı' ve 'uzlaşmacı' bir yaklaşımla ele alınır.

Toplumsal olay, hiçbir zaman iki düşman ordusunun karşılaştığı bir savaş değildir. Toplumsal olaya katılan göstericiler de en az orada görev yapan güvenlik personeli kadar bu ülkenin vatandaşlarıdır. Bu olaylarda polisin mağduru olan insanlar, bu küskünlük ve kırgınlıklarını devlete olan güvenin sarsılmasına dönüştürebilmektedirler. Bu durum da yasa dışı örgütlerin taraftarlarının daha çok artmasına ve sosyal barışın giderek artan oranda ve olumsuz bir şekilde etkilenmesine yol açacaktır. Bir sonraki toplumsal olayda sokaklar biraz daha kalabalık kitleler ile dolacaktır.

Demokratik toplumlarda sistemi yozlaştıran birçok sebep ortaya çıkmaktadır. Bunlara; demokrasinin iktidarcaya muhalefetçe yozlaştırılması, partilere ve politikacılara karşı duyulan genel güvensizlik, siyasal olarak mevcut yapının sorun çözücü ve adil olduğuna ilişkin inançsızlık örnek olarak verilebilir. Bu durum toplumsal olayların şiddet boyutuna kadar artmasına sebep olmaktadır.

Siyasal öğelerle, psikolojik ve sosyal-psikolojik öğeler, şiddet ve terörü etkileyen öğelerdir. Siyasal öğelerin başında, bireylerin içinde yaşadıkları siyasal sistemin, sorunları çözeceğine ilişkin bir inanca sahip olmamaları yatar. Bireyler, toplumun siyasal düzeninin “çözüm üreten” bir sistem olduğuna inanmıyorlarsa, cinayetler için çok uygun bir ortam doğmuş demektir. Siyasal çatışmalar, demokratik kurallar ve kurumlar içinde ele alınabiliyorsa, siyasal şiddetin önemli bir kaynağı kurutulmuş demektir. Türkiye’de şiddetin en yaygın araçlarından biri gençlik kesimidir. Gençler sistem dışında kaldıkları oranda cinayet şebekelelerinin aracı olma ihtimalleri artacaktır. Türkiye’de şiddet ve terör eylemlerini özendiren en önemli öğelerden biri, normal yollara karşı duyulan inançsızlıkta yatar. Normal yolların ya da kurulu düzenin sorunlara adil ve hızlı çözümler getireceğine ilişkin inançsızlık, şiddet ve terör gibi yollara başvurulmasını adeta meşru kılmaktadır (Özerkmen ve Gölbaşı, 2010: 32).

6. BÖLÜM

POLİSİN GÖREVLERİNİ YAPARKEN DAYANDIĞI FELSEFE

6. POLİSİN GÖREVLERİNİ YAPARKEN DAYANDIĞI FELSEFE

Bu bölümde polislin görevlerini yaparken dayanmış olduğu felsefeler; “Otoriter polislik”, “Toplum destekli polislik”, “Problem odaklı polislik” “İstihbarat temelli polislik” ve “Eşitlik ilkesi ve ayrımcılık” olarak verilmiştir.

Polislerin görevlerini yaparken, hangi felsefenin daha etkili olduğu ve hangi yöntemlerin toplumla daha iyi ilişkilerin kurulması, suçun önlenmesi bakımından daha iyi sonuçlar verdiği hususunda görüşler muhtelifdir. Polislik konusunda neden sonuç ilişkilerini çözmek zordur. Suç oranları, kamu güvenliği, kamu memnuniyeti, topluluk şiddeti polislin yaptıklarıyla çok kısıtlı oranda değişmektedir. Kullanımda olan polislik felsefesi (mesela polislin hedeflerini nasıl hayata geçirdiği) “hükümet felsefesi” (halkına gösterdiği saygı doğrultusunda hükümet kendini yansıtır) ile yakından ilgilidir. Polislin görevlerini nasıl yerine getirdiği toplumun beklentilerinin yanında ülkenin tarihi, kültürel, ekonomik arka planı ile de ilgilidir. Polislik süregelen ve daimi olarak dönüşüm geçiren bir süreçtir. Farklı durumlar farklı tip polisliği gerektirir ve toplumsal değişimler polislin farklı yaklaşımlara yönelmesini elzem kılar. Polis toplum-

daki gelişmelerden ve halkın onlardan olan beklentilerindeki değişimlerden haberdar olmalıdır.

Polislik felsefesi kabul edilen yeni çalışma metodundan az ya da çok etkilenebilir; bu durum aynı zamanda yetkililerin toplum rızasına mı öncelik tanımak istedikleri yoksa devlet kontrolünü mü güçlü kılmak istedikleriyle ilgili bilinçli bir tercih de olabilir. Felsefe ve metodolojiler birbirlerini karşılıklı olarak etkiledikleri için birbirinden kolayca ayrılamaz. Bir ülkede farklı teşkilatların kabul ettiği çeşitli felsefeler bir arada bulunabilir. Bazı felsefeler -genellikle Anglo-Sakson ülkelerdeki felsefeler- diğerlerine oranla daha fazla rağbet görmektedir. Örneğin Uluslararası Af Örgütü'nün raporlarında sıkça atıf yapılan toplum destekli polislik kavramı, sanki tek iyi polislik felsefesi buymuşçasına her soruna çözüm bulan bir ilaç gibi yansıtılmaktadır. Fakat bu doğru mudur? Diğer felsefeler nelerdir? Toplum destekli polisliğe ise baskın bir felsefe olması sebebiyle özel önem göstereceğiz (Osse, 2015: 93-94).

6.1. Otoriter Polislik

Otoriter polislik, genellikle otoriter politik sistemlerle kendini gösterse de demokrasiye geçişten sonra da varlığını sürdürebilir. Polis ya da hükümetler toplumun ihtiyaçlarını ya da vatandaşların tercihlerini göz önüne almadan polislik önceliklerini belirler. Polis tek taraflı davranmaya meyillidir ve neyi uygun bulursa öyle davranır. Amaç halkla birliktelik oluşturmaktan ziyade toplumu kontrol etmektir. Otoriter polislik genelde düşük rütbeli polislerin günleri nasıl geçireceği konusunda çok az takdir yetkisine sahip olduğu ve yerel yöneticilerin de kaynakların kullanımını konusunda söyleyecek çok sözünün olmadığı merkezi sistemler ile birlikte var olur. Bu tür polislik bir alt kategori olarak "politik polislik" olarak isimlendirilebilir. Bu tür polislikte,

politikacılar öncelikleri belirler ve bu şekilde polisin göreve ilişkin bağımsızlığını sınırlar (Osse, 2015: 94).

Bu tür polislik sistemlerinin var olduğu yerde insan hakları, polisi sınırlayan ek bir yük olarak görülmektedir. “Uluslararası baskıları ortadan kaldırmak ve uluslararası yükümlülükleri yerine getirmek adına bazı şekli yasal düzenlemeler yapılabilirse de insan hakları standartlarının ortaya konmasının gerçekte çok az etkisi vardır. Otoriter polislik, topluma karşı duyarsız olması nedeniyle halkın polisle ilişki kurmasını ve bilgiye ulaşmasını ciddi biçimde engeller. Esasında halka destek olunması bazen polisin görevi olarak bile görülmez. Bu tür polisin halk tarafından meşru görülmediği gibi hesap verebilirliğe de katkıda bulunduğu söylenemez (Osse, 2015: 95).

Otoriter polislik insan hakları ile uyumsuz nitelikte gibi görünse de, profesyonel bir şekilde yürütüldüğü sürece insan hakları ihlallerine yol açmak zorunda değildir. Bu durum polisliği düzenleyen mevzuata, insan haklarına yönelik siyasi tutuma, iç disipline yönelik usullere ve daha pek çok etkene bağlıdır. İnsan haklarının korunmasına yönelik siyasi bir irade olduğu, iç komuta zinciri düzgün şekilde işlediği, polis yeterli derecede eğitildiği ve sıkı gözetim altında faaliyet gösterdiği sürece otoriter polislik, disiplinli bir şekilde uygulanmak kaydıyla, birçok somut durum için en uygun felsefe olabilir. Özellikle de yozlaşmanın yüksek seviyede olduğu durumlarda. Otoriter polis teşkilatları bazı ülkelerde daha şiddet yanlısı olmakla birlikte, bazılarında da daha az yozlaşmış durumdadır ve bu nedenle de kötünün iyisi olarak halk tarafından tercih edilmektedir. Daha fazla askerleştirilmiş ve tipik olarak daha otoriter özelliklere sahip olan teşkilatlar, merkezileştirdikleri ve topluluklardan çok uzakta konumlandırıldıklarında, daha güvenilir buldukları; kişisel ve partizan yerel çıkarlardan daha az

etkilendikleri düşünüldüğü için daha değerli görülmekte ve saygı duyulmaktadır (Osse, 2015: 106).

6.2. Toplum Destekli Polislik

Ülkemizde hem emniyet teşkilatı tarafından hem de dışarıdan yapılan anketlerde en çok şikâyet edilen konu, polisin kabalığı ve davranış bozukluğudur. 21. yüzyıl polisliği, insan haklarını, hukuka saygıyı ve iletişimi (vatandaşla ortak polislik yapmayı 'community policing') temel alan ve alması gereken polislik anlayışı "toplum destekli polislik olarak" isimlendirilmektedir. Bunun temelinde ise, hem kendi personeli ile barışık (iç müşteri memnuniyeti sağlamış) hem de hizmet verdiği halkın kurumların güven desteğini sağlamış olmak yatar (Kuyaksil, 2010: 318).

Toplum destekli polislik şöyle çevrilebilir: "Suç, kargaşa gibi sorunların tanımlanması için toplum ile polis arasında işbirliğine dayanan bir çaba olup, bu sorunların çözülmesi arayışında toplumu tüm bileşenleri ile içine alır". Polisin tek başına suç ve kargaşayı önleyemediği ve güvenliğin sağlanması için toplumun desteğinin alınması gerektiği varsayımına dayanır (Osse, 2015: 95). Kısaca toplum destekli polisliğin amaçları şunlardır: suçun önlenmesi ve soruşturulması, suç korkusunun azaltılması ve toplum ile polis arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi.

Toplum destekli polislik, gelişmiş demokratik ülkelerde uygulanan ve Avrupa Birliği uyum sürecinde ülkemizin de uygulamaya başlattığı ve halen ayrı bir hizmet birimi olarak devam eden bir anlayıştır. Toplum destekli polislik felsefeleri, nitelikleri itibarıyla hizmet verilen topluluklara karşı daha duyarlıdır ve genel olarak, otoriter yaklaşımlara nazaran halkın denetimine daha fazla açıktır. Bu nedenle polisliğin bu hizmet felsefesi ile sunulması üzerinde biraz daha ayrıntılı olarak durmakta fayda görüyoruz.

6.2.1. Kavramın Ortaya Çıkışı

Toplum destekli polislik 1980'li yılların başlangıcından itibaren Amerika ve İngiltere'de polis ile halk arasında ortaya çıkan ve gittikçe de büyüyen güvensizlik sorununun ortadan kaldırılmasına yönelik çözüm arayışlarının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu dönemde polis halkın gözünde değerini yitiren bir kurum olması nedeniyle dikkatleri üzerine çekmiş ve siyasal gündemde uzun bir süre yer almıştır (Aydiner, 2004:11).

Toplum destekli polislik yerine aynı kavramları ifade etmek için farklı terimler de kullanılmaktadır. Bunlardan bazılarının isimlerini vermekle yetinip ayrıntı tartışmalarına girmeyeceğiz. "Demokratik Polislik", "Problem Çözücü Polislik", "Halk Polisliği", "Mahalle Polisliği", "Aile Polisliği", "Halka Yakın Polis Hizmetleri" gibi kavramları örnek olarak sayabiliriz.

Suçların önlenmesi ve işlenen suçların sorumlularının yakalanması için polis halkla işbirliği yapmak zorundadır. İngiltere'de yapılan bir araştırmada polis, olayların ancak %4'ünde suçüstü yapabilmiş, %1'inde bir olayı tamamen kendi imkânlarıyla çözmüş, %4'ünde başka yollarla çözmüş ve geriye kalan %90'luk bir oran mağdur, şahit vb. gibi halkın yardımlarıyla sonuçlandırabilmiştir (Öztürk, 2002: 332). Bu istatistik de göstermektedir ki, polis başarı için mutlaka halkın desteğini almalıdır. İşte halkın desteğini alma arayışının bir sonucu olarak "Toplum Destekli Polislik" modeline ulaşılmıştır diyebiliriz.

Toplum Destekli Polislik (TDP) anlayışı son yirmi yıldır Amerika, Kanada, İngiltere, Danimarka gibi gelişmiş ülkelerin gündemim oluşturmaktadır. Avrupa Birliği'ne giren İspanya vb. ülkelerinde üzerinde durduğu bir konu olmuştur. Türkiye'deki TDP uygulamaları İspanya ile yapılan ikili eşleşme projeleri kapsamında gerçekleşmiştir.

6.2.2. Kavramı Tanımlama ve Amaç

Toplum destekli polislik değişik ülkelerde farklı alanlarda, farklı şekillerde uygulandığı için tam ortak bir tanım verilememektedir. Bu nedenle bu konuda yapılan bazı araştırmalarda belirlenen ilkeleri belirterek bir fikir oluşturulmaya çalışılacaktır.

Temel mantığını, “polis ile halk arasında karşılıklı güvenin sağlanması ve her iki tarafın ‘ortaklık’ anlayışı içinde kamu düzeninin sağlanmasında sorumluluğu paylaşmasıdır” biçiminde açıklayabiliriz (Apan, 2004: 13). Toplum destekli polislik, suçlara neden olan koşulların ortadan kaldırılabilmesi için polis ile diğer kamu ve özel kuruluşların işbirliği içinde olmalarını önerir. Toplum destekli polislik, polis teşkilatları ile halk arasında ilişkiyi radikal bir şekilde değiştirmeyi, toplum problemlerinin altında yatan nedenleri bulmayı ve sosyal alanlardaki yaşam kalitesini artırmayı vaat etmektedir (Alaç, 2004: 24).

Toplum destekli polislik amaçlarına üç girişim aracılığıyla ulaşılabilecektir (Osse, 2015: 95): Toplumla ilişki kurulması: Öncelikleri ve stratejileri toplumla tartışmak, Halkın etkin katılımını sağlamak. Problem Çözme: Suçun sorduşturulmasındansa suçun önlenmesine öncelik verilmesi. İnsanların neden polise başvurduğunu incelemek ve bulgulardan ziyade sorunların altında yatan nedenleri bulmaya çalışmak. Toplum destekli polisliğin temeli, problem çözme konusunda ortaklık oluşturmaktır. Bu çeşitli amaçlar için çeşitli şekillerde yapılabilir. Bunun en temel hali, karşılıklı gerilimleri azaltmak için polis ve toplum arasındaki ilişkinin geliştirilmesidir. Biraz daha ileri hali ise suçu önlemek için toplumla daha iyi ilişkilerin geliştirilmesidir. Daha da ileri hali ise suçu önlemek ve polis hizmetlerinin geliştirilmesi için popüler verilerin etkin takibi ve toplumla işbirliğidir. Polisle toplum arasında stratejik ortaklık oluşturmanın en ileri hali ise karar alma yetkisinin paylaşıldığı yüksek

hayat standartlarına sahip ve suçtan uzak bir toplum oluşturmaktır. Örgütsel Dönüşüm: Kaynakların tüketimi ile ilgili kararların verilmesini de içeren süreçlerin ve emir yapılarının merkezden uzaklaştırılması. Toplumun güvenliğini sağlayan diğer taraflarla işbirliğinin geliştirilmesidir.

Toplum destekli polislik suçları önlemek ve yörelerindeki toplumsal düzensizliği azaltmak için polis güçleri ile vatandaşları işbirliği içerisinde bir araya getirir. Aşağıdaki hususlar polisliğe bu yeni ve yenilikçi yaklaşımın ana hedeflerini açıklamaktadır.

- Polis ve vatandaşlar bir arada çalışır.
- Yenilikçi problem çözme tekniğinden faydalanılır.
- Toplum ile devamlı bir irtibat ve danışma hizmeti içerisinde bulunulur.
- Kendi bölgelerini sahiplenme ve sorumluluk duygusu vardır.
- Toplumun polislik faaliyetinde etkin olma şansı vardır (Apan, 2004:17-18).

Toplum destekli polislik aslında polis memurlarının kendi bölgelerinde 24 saat sorumlu oldukları coğrafi polisliktir. Çoğu zaman toplum destekli polislik, polisin tek başına suçla mücadeleden daha fazla sorumluluk yüklediği “maksimal polisliktir”. Doğrusunu söylemek gerekirse, polisten beklenen toplumun genel refahını artırması ve ülkede yaşayanların yaşam standardını yükseltmesidir (Osse, 2015: 96).

6.2.3. Toplum Destekli Polislik Anlayışının Faydaları

Toplum destekli polislik hizmet anlayışının sağlayacağı faydaların bir kısmı aşağıda maddeler halinde belirtilmiştir:

- Toplum problemlerini kendi içinde kendi kaynak ve potansiyellerini harekete geçirerek çözüm imkânı sağlar.

- Genel güvenliğin temini için toplum ile ortak bir vizyon oluşturma ve o vizyonu gerçekleştirme yönünde kaynakları harekete geçirir.
- Genel güvenlik sorumluluğunun kapsamını genişleterek polislin yanında halka da sorumluluk verir.
- Toplumun tarihsel ve sosyo-kültürel değerler sisteminden hareket ederek buna uygun bir vizyon belirler.
- Toplumun tüm fertleri için rahat ve huzurlu bir hayat sürmesinin gerekliliğini vurgular; bunun için gerekli olan fırsat ve imkânları hazırlar.
- Tüm bunlarla beraber, polis teşkilatı çalışanlarının mutluluğu artacak, polis hizmetlerinin verimliliği yükselecek ve daha güvenli bir ülke ortamı oluşacaktır (Aksu, 2004:7-8).

6.2.4. Türkiye’de Toplum Destekli Polislik Uygulamasına Geçiş

Güvenlik ihtiyacı, insanların devlet olma aşamasına geçmeden önce de yaşamak için gerekli fiziki ihtiyaçlardan sonra en önemli ihtiyaçları arasında yer almıştır. Dolayısıyla en liberal devletlerde dahi devletin temel görevleri arasında güvenliği sağlama bulunmaktadır. Yeni kamu yönetimi anlayışı devletlerin güvenlik hizmetlerinde de kendini göstermiştir. ABD, Kanada, İngiltere gibi gelişmiş ülkelerde “polis devlet için vardır” anlayışı, “polis halkın hizmetinde, vatan- daş için vardır” anlayışına yerini bırakmıştır. Polis kuvvetleri kavramı; polis hizmetleri kavramına dönüştürülmüştür.

Ülkemizde yeni kamu yönetimi anlayışı, kamu yönetimi- nde örgüt yapılanması ve hizmet anlayışlarında değişik- liğe neden olmuştur. Bu değişikliklerden emniyet teşkilatı da etkilenmiştir. Merkezden verilen bir kısım hizmetler ön- celikle illere daha sonrada imkânlar ölçüsünde ilçeler dü- zeyine kadar inmiştir. Bu değişikliklerden en önemlisi bize

göre halkı karar alma ve çözüm üretmenin içine dâhil eden toplum destekli polislik birimlerinin kurulmasıdır.

Ülkemizde toplum destekli polislik çalışmalarını iki dönem şeklinde inceleyebiliriz: 1. Dönem: 2003 -2006; 2. Dönem: 2006 Sonrası.

Birinci dönem uygulamaların büyük bir kısmı halkla ilişkiler çalışmaları düzeyinde kalmıştır. Gerçekten toplum destekli polislik anlayışına uygun bir faaliyete dönüşememiştir. Toplum destekli polisliğin en önemli öğelerinden birisi olan halkın kararlara katılımı ve hizmetlerin yerelleşmesi eksik kalmıştır.

2006 yılından bugüne gelişimi 2. dönem olarak niteleyebiliriz. Gelişmiş demokratik ülkelerin çoğunluğunda başarılı bir şekilde uygulanan “Toplum Destekli Polislik” anlayışının, ülkemizde de hayata geçirilmesi vazgeçilmez bir gereklilik hâline gelmiştir. Bu amaçla Ülkemizin AB’ye üyelik sürecinde, “Toplum Destekli Polislik (TDP) Twinning (Eşleştirme) Projesi” Emniyet Genel Müdürlüğü Asayiş Dairesi Başkanlığı ve İspanya tarafından yürütülmüştür. (EGM, 2009: 57-63).

Polis uygulamaları toplumda bir tepki ile karşılaştığında polis, yasaların verdiği yetkileri kullandığını söyleyerek savunma yapmaktadır. Polis uygulamalarında kanuni meşruiyeti dikkate almak zorundadır. Bununla birlikte daha çok başarılı ve takdir edilen bir teşkilat olmak için toplumsal meşruiyeti de dikkate alması gerekmektedir. Yani polislin kamu vicdanını da dikkate alması gerekmektedir.

Toplum Destekli Polislik Projesi’nin genel amacı; Türkiye’de güvenlik hizmetlerinin toplumun katılım ve desteğini sağlamak suretiyle etkin ve hızlı bir şekilde yürütülmesini, toplum-polis ilişkilerinin geliştirilmesini, suçla mücadelenin güçlendirilmesini ve polislik hizmetlerinde toplumun güvenlik memnuniyetini yükseltmeye yönelik çalışmaların yaşama geçirilmesidir.

6.3. Problem Odaklı Polislik

Geleneksel uygulamalarda polis, problemi tanımlamaktan öte problemin sonuçlarıyla uğraşmaktadır. Genel olarak polisin rolü de suçluların yakalanıp adalete teslim edilmesi şeklinde algılanmaktadır. Yani olay boyutlu bir yaklaşım sergilenmektedir. Olay boyutlu polislikte mevcut şartlar, problemi oluşturur. Problemler beraberinde suçları getirir ve polis ise suç olan olaylara müdahale eder. Suç, sadece suçu işleyeni ya da suçtan mağdur olanları ilgilendiren bir problem değildir. Kamuya verilen zararlar da göz önüne alınmalıdır. Suç oranlarındaki artış, sosyal düzenin bozulmasına ve sonuç olarak da, insanların birbirlerine, devlet otoritesine ve güvenlik güçlerine olan güvenin azalmasına neden olur. Suç ve toplumsal olaylarla ilgili problemler yer, zaman, olay, sanık ve mağdur açısından ele alınarak kapsamlı bir analizin yapılması gerekir (Bahar, 1998: 222-223).

Problem odaklı polislik (POP) belirli bir suçlunun belirli bir suçunu soruşturmak yerine bölge temelli problemler hakkında bilgi toplamak anlamına gelir. “Tam bir Problem Odaklı Polislik yaklaşımı, sistematik bir problem *tespiti* ve *analiz* süreci ve akabinde uygun bir *müdahale* ve *değerlendirmeyi* gerektirir.” Bu şekilde bir POP tepkisel bir yaklaşımdan çok, uzun vadeli ve proaktif bir yaklaşım gerektirmektedir. 1980’lerde geliştirilmiş yeni bir çalışma yöntemi olan POP; “suçlunun” değerlendirilmesinden çok “genel problemin” değerlendirilmesi yönünde köklü bir değişimi sağlamış ve yepyeni bir felsefeye dönüşmüştür (Osse, 2015: 102).

Problem çözümlü/odaklı polislik, problemlerle yaşayarak geçici çözümler üretmekten öte mücadele için kararlı adımlar atılmasını gerektirmektedir. Bunun için polisin kararlı olması ve diğer kamu ve özel kuruluşların da katılımlarının sağlanması gerekmektedir. Bu yeni bir stratejiyi gerekli kılmaktadır (Bahar, 1998: 225).

POP toplum destekli polislikten dönüştürülerek geliştirilmiş bir kavramdır. Okullar, toplum merkezleri, toplu konutlardan sorumlu kurumlar, dernekler, vb. diğer toplum güvenliği unsurlarıyla işbirliği yapmanın, toplumu en fazla rahatsız eden sorunlardan birçoğunun çözümü için hayati önem taşıdığı da bu süreçte ortaya çıkmıştır. Ne bu sorunlar yalnızca suçlardan ibarettir ne de polis bu sorunların çözümündeki muhatap tek kurumdur. İnsanların *güvensizlik hissi*; çalışmayan sokak lambaları, sokaklarda bırakılmış çöpler, duvar yazıları, sokakta takılan genç grupları vb. etkenlerden çokça etkilenmektedir. Bu kurumlar arası yaklaşım aynı zamanda POP'un zayıf noktasıdır. Söz konusu kurumlar ve kuruluşlar açısından kalitenin belirli bir seviyede olduğu ve sorunların çözülmesi yönünde tarafsız bir mesleki arzunun bulunduğu varsayımından yola çıkar. Maalesef gerçek çoğu zaman bu varsayımlardan uzaktır (Osse, 2015: 102).

Problem çözümlü/odaklı polisliğin birinci önerisi, olayların sadece görünür yanı ile değil, nedenlerinin de *analiz* edilerek *çözümler* üretilmesidir. Bu da suçların kontrol ve önlenmesinde kullanılacak yöntemlerin ele alınacak bölgenin kendine özgü sosyo-ekonomik yönlerinin incelenmesini gerektirir. Suçların önlenmesi için, suçlara neden olan fiziksel ve sosyal nedenlerin de incelenerek çözümler üretimi de, problem odaklı polisliğin temel felsefesidir. Buna polislin belediyelerle ilişki kurarak, gençlerin boş zamanlarını değerlendirebileceği spor alanları ve tesislerinin yapılmasında öncülük etmelerini örnek olarak söyleye biliriz (Bahar, 1998: 226).

“İyi” bir toplum destekli polislik anlayışı problem odaklı bir yaklaşım benimsemelidir; yani bu iki anlayış birbirini desteklemelidir. Ancak “uygulamada, mücadele edilecek sorunların tanımını yapan kurumun polis olması sebebiyle, problem odaklı polislik diğer yaklaşımlara nazaran hâkim

durumdadır.” POP sonuçlarının ölçülmesinin kolay olması, kesin şekilde tanımlanmış, açık beklentileri olan ve polisle işbirliğine hazır bir toplumun varlığına ihtiyaç duymaması sebepleriyle toplum destekli polisliğe nazaran uygulanabilirlik bakımından daha “kolaydır”. Bu aynı zamanda POP’un dezavantajıdır: Polisin, suç sorununu (toplumla işbirliğine gitmeksizin) tek başına çözebileceği ve toplumun rolünün pasif bir rol olduğu izlenimini kuvvetlendirir.

POP’un esası etkin olmaktır; yetkili mercilerin ve polisin vatandaşların yararına kaynaklarını en etkin şekilde organize etmesini konu alır. Her polis memurunun da kabul edeceği üzere, altta yatan sorunlarla mücadele etmeden, her gün aynı yardım çağrılarına cevap verip durmanın bir anlamı yoktur. Dolayısıyla POP’un, toplum destekli polisliğe nazaran, polisin çok daha fazla görevin sorumluluğunu üstlenmesinden başka bir dezavantajı yoktur (Osse, 2015: 103).

6.4. İstihbarat Temelli Polislik

Polisin işini yaparken kullandığı “malzeme” bilgidir. Bilgi, polisin yanı sıra birçok başka kurum ve merci tarafından toplanır. Bu çağda bilgi teknolojisi, veri toplama ve bilgi yönetiminin en parlak zamanlarını yaşamaktayız. Suç bağimlileri ve azılı suçlular hakkında bilgilerin edinilmesi, geliştirilmesi ve kullanımı; bu kişilerin faaliyetlerine son verilmesi veya planlarının bozulması için oldukça etkin araçlardır. Bilgi, sosyal bağlantılar aracılığıyla elde edilebileceği gibi açık veya örtülü kaynaklar yoluyla da toplanabilir. Zaman içerisinde, istihbarat destekli polislik tanımı, zekâyla yoğrulmuş bilgi analizinin kullandığı her türlü polis faaliyetini kapsayacak şekilde genişlemiştir. Problem Odaklı Polislikte olduğu gibi, İstihbarat Temelli Polislikte de toplum destekli polisliğin yöntemleri esas alınmıştır. Toplum ile daha yakın bağların kurulması ulaşılabilecek olan bilginin büyük kısmına ulaşımı sağlamıştır. Sonuçta, suçlu-

lar da toplum içinde yaşamaktadır ve suçlar büyük oranda toplum içerisinde işlenmektedir. Toplum ile olan ilişkilerin geliştirilmesi bilgiye erişimin iyileştirilmesini sağlayacaktır. Ayrıca bilgiye erişim her yönüyle iyi bir polislik faaliyeti için hayati önem taşımaktadır (Osse, 2015: 103).

İstihbarat temelli polislik, aynı zamanda etkinliğin iyileştirilmesi ile ilgilidir. Ancak, başka bazı temel yansımaları da bulunmaktadır. Toplanan bilginin niceliği yanında niteliğinin de değişmesini sağlayabilir bu yaklaşım. Toplanan ve kullanılan bilgide aslan payı, herkese açık bir nitelik taşıyan, “açık kaynaklı” bilgidir. Veri depolama konusunda bazı sıkı gizlilik kuralları bulunmasına karşın bütün bu veriyi toplamanın, örneğin bazı azınlık gruplarına yönelik olarak bu tür verileri toplamanın, muhtemel sonuçları belirsizdir. Bu süreçte polis, suça ilişkin istihbarat toplamak yerine diğer güvenlik kurumları gibi siyasi istihbarat toplayan bir kuruma dönüşebilir. Bilgi temelli usullerini kullanan toplum destekli polisliğin toplumu “bir adım ileri” götürmek yerine “iki adım geri” götürebileceği de yadsınamaz bir gerçektir.

Ceza adalet sistemi ülkemizde, insan hakları, hukukun üstünlüğü ve demokratik değerler üzerine kuruludur. Ayrıca ceza muhakemesi açısından kanunsuz elde edilen bilgi ve deliller ceza soruşturmasında delil olarak sayılmakta ama bunları yasal olmayan yoldan elde edenlerin aleyhine delil sayılmaktadır. Dolayısı ile polisin iç güvenlik için yapacağı istihbarat amacı, yasal olmayan bir yöntemi meşru kılamaz. Dolayısı ile bu görevde bulunanlar etik duyarlılığa sahip bilgi ve beceri kapasitesi gelişmiş profesyonel kişiler olmalıdır. Bu kişilerin yapacağı risk analizi ve tehdit değerlendirmeleri çalışmaları ile önleme faaliyetleri ve operasyonlar başarıya ulaşacaklardır. Böylece kuruma olan toplumsal güven artacaktır. Kuruma olan toplumsal güvenin artması da yine toplumdan doğru istihbarî bilgilerin gelmesini sağlayacaktır.

6.5. Eşitlik İlkesi ve Ayrımcılık

Eşitlik kavramının zıddı olarak hatıra gelebilecek ilk kelime eşitsizlik olabilir. Ama bu manayı çağrıştıracabilecek başka kelimeler de düşünmeye çalıştığımızda bunların arasında ayrımcılık kelimesine de rastlamamız kuvvetle muhtemeldir. O nedenle bu iki kelime anlamlarının açıklanması için birbirine muhtaç kelimelerdir. Bu başlığı ilk olarak 1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasasındaki “Kanun Önünde Eşitlik” maddesine göre inceleyeceğiz. İkinci olarak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi “Ayrımcılık Yasağı”na göre inceleyeceğiz.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, BM’nin insan hakları ile ilgili kabul ettiği ilk uluslararası belgedir. Temel insan hak ve özgürlüklerini kapsamayı hedeflediğinden tarihsel bir öneme sahiptir ve günümüz şartlarında dahi geçerliliğini korumaktadır. Önsözünde insanlık ailesinin bütün üyelerinin eşit ve devredilemez hakları olduğunun, bunun özgürlüğün, adaletin ve dünya barışının temeli olduğuna ve kadın erkek eşitliğine değinilmektedir.

Önsözün haricinde eşitliğe vurgu yapan bazı maddeler: Bütün insanların özgür, haysiyet ve haklar bakımından eşit doğar (md. 1), Herkes, ayırım gözetilmeksizin Beyanname’de yer alan hak ve özgürlüklerden yararlanır (md. 2/1), - Her bireyin yaşama, özgürlük ve kişi güvenliği hakkı vardır (md. 3), - Hiç kimse, işkenceye, zalimane, gayriinsanî, haysiyet kırıcı cezalara veya muamelelere tabi tutulamaz (md. 5), - Kanun önünde eşitlik ile kanunun korumasından eşit şekilde yararlanma hakkı vardır (md. 7), - Evlenme serbest ve tam rıza ile yapılabilir (md. 16/2). Beyanname’de bu düzenlemeler dışında çalışma hakkı, eşit işe eşit ücret ilkesi, mülkiyet hakkı, sosyal güvenlik hakkı, eğitim hakkı gibi başkaca pek çok düzenleme yer almaktadır.

6.5.1. Kanun Önünde Eşitlik (TC 1982/Md.10)

1982 TC Anayasa'sının onuncu maddesi "Kanun önünde eşitlik" başlığını taşımaktadır. Bu maddeyi 12.09.2010 tarihli değişikliğiyle beraber aşağıda verdikten sonra değerlendireceğiz:

MADDE 10.– Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.

(Ek fıkra: 7/5/2004-5170/1 md.) Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. (Ek cümle: 7/5/2010-5982/1 md.) Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz.

(Ek fıkra: 7/5/2010-5982/1 md.) Çocuklar, yaşlılar, özürlüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz.

Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz.

Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde (...) kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar.

Anayasa'nın 10. maddesinin muhatabı sadece devlet onun ajanlarıdır. Zaten, 10. maddenin kendisi açıkça "kanun önünde" eşitlikten söz etmektedir. Buradaki "kanun" terimini "hukuk kuralları sistemi" veya "hukuk düzeni" şeklinde anlamak gerekir. Kaldı ki, 10. maddenin üçüncü fıkrası, açıkça, eşitlik buyruğunun muhatabının "devlet organları ve idare makamları" olduğunu belirtmektedir. Mamafih, "kanun önünde eşitlik" ilkesi atıfta bulunduğu kişi özelliklerini esas alan kamu işlemlerinin -örneğin, kanunların ve düzenleyici işlemlerin- hiç yapılamayacağı anlamına gelmektedir. Hayatın zaruretleri bazen belli bir cinsle (kadınlar), bir grupta (öğrenciler) veya bir mesleğin (hâkimler)

mensuplarıyla ilgili kimi özel düzenlemeler yapılmasını gerektirebilir. Bir meslek veya toplumsal statü için özel kurallar konması gereken durumlarda, o mesleğe veya statüye dâhil olan veya girmek isteyen kişilere herkes için geçerli olmayan bazı kuralların uygulanması kaçınılmazdır. *Eşitlik ilkesinin yasakladığı ayrımcılık, bu tür özel düzenlemeler olmayıp; özel farklılıkları ne olursa olsun, genel statüleri bakımından benzer konumda olanları aynı kurallara tabi tutmayan ayrımcı işlem ve muamelelerdir* (BİHB, 2006: 85)

Eşitlik ilkesinin Anayasa'nın 10. maddesinde belirtilen ikinci yönü *imtiyaz tanınması yasağıdır*. Hukuk devleti imtiyazlara değil, haklara dayanır. İmtiyaz veya ayrıcalık, aynı durumda olan benzerlerine tanınmayan bir hak veya avantajın münhasıran belli kişi veya kişilere tanınmasını ifade eder. Ancak, bir kişi veya grubun, kendisine özel birtakım haklar tanınmasını gerektiren bazı özellikleri bulunabilir. Bu durumda, özel veya farklı muamele için keyfi olmayan, makul bir neden veya nedenler var olmalıdır. Örneğin, devletin, kendisine bakacak durumda ve bakacak kimsesi olmayan yaşlıların veya hastaların bedava bakımını sağlayacak özel yerler kurması keyfi bir "imtiyaz" değildir. Bunun gibi, milletvekillerine anayasal olarak sağlanmış bulunan "dokunulmazlık" ayrıcalığı da keyfi değildir; bunu haklı göserecek makul nedenler vardır (BİHB, 2006: 86)

Anayasa'nın 10. maddesine 5170 No.lu Kanunla 7.5.2004 tarihinde şöyle bir ek yapılmıştır: "*Kadın ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür.*" Bu hüküm genel olarak kadınların hukukî durumunu kuvvetlendirmek amacıyla getirilmiş olmakla beraber, onun 10. maddenin normatif etkisinde bir değişiklik yaratmış olduğu söylenemez. Bu ek kadınlara erkeklerden fazla hak tanımak yerine, onların durumunu genel olarak iyileştirici sosyal tedbirler alınmasını gerektiren bir program hükmü niteliğindedir (BİHB, 2006: 86). Aynı fık-

raya 12.09.2010 tarihli anayasa değişikliğiyle, “*bu maksatla alınacak tedbirlerin eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamayacağı*” yolunda eklenen cümle de bu yorumu teyit etmektedir. Benzer bir durum, aynı değişiklikte maddeye eklenen 3’üncü fıkrada belirtilen özel olarak korunması gereken diğer gruplar için de söz konusudur. Bu gruplar; çocuklar, yaşlılar, özürllüer, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gazilerdir (Erdoğan, 2015: 263).

6.5.2. Ayrımcılık Yasağı (AİHS/Md.14)

Ayrımcılık yasağı, AİHS’nde tanınan hak ve özgürlüklerden faydalanma bakımından özellikle cins, ırk, renk, din, dil, siyasi veya diğer görüşler, etnik köken, servet ve benzeri herhangi bir nedenle hiçbir ayrıma tabi tutulmamayı ifade etmektedir. Ayrımcılık yasağı hem Avrupa Sözleşmesi’nin hem de Türk Anayasası’nın tanıdığı bir temel güvencedir. Bu maddeyi aşağıda verdikten sonra değerlendireceğiz:

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Madde 14:

Bu Sözleşme’de tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, özellikle cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal veya diğer kanaatler, ulusal veya sosyal köken, ulusal azınlığa mensubiyet, servet, doğum veya herhangi başka bir statü gibi hiçbir nedenle ayırım yapılmaksızın sağlanır.”

Ayrımcılık yasağı başlığı altında belirtilen bu duruma, “*sözleşme önünde eşitlik hakkı*” da denmektedir. O halde 14’üncü madde tıpkı etkili başvuru hakkından bahseden 13’üncü madde gibi bağımsız bir madde değildir. Sözleşmenin ve ek protokollerin diğer hükümleri ile birlikte yorumlanmalıdır. Bu nedenle ayrımcılık yapıldığı ileri sürülen konunun mutlaka sözleşme ve ek protokollerde yer alan bir hakka ilişkin olması gereklidir (Nalbant, 2013: 108). Her farklı uygulama 14’üncü maddeyi ihlal etmez. Genel olarak aynı durumda olan kişilere eşit muamele edilmesi

gerekir. Buna karşılık eğer aynı durumda olan kişilere makul nedenlerle ve orantılı olarak farklı muamele edilmiş ise, bu durum 14'üncü maddeyi ihlal etmez. Başka bir anlatımla kural olarak aynı durumdaki kişilere eşit muamele etmek gereklidir; haklı nedenlerle bu eşitlik bozulabilir. Önemli olan, somut bir olayda farklı uygulamayı haklı gösterecek "*objektif sebepler*" bulunup bulunmadığının belirlenmesidir. Nitekim AİHM de bu yaklaşımla, somut olayda farklı uygulamayı haklı kılacak "makul" ve "objektif" sebepler bulunup bulunmadığını araştırmakta ve yokluğu halinde farklı uygulamayı sözleşmenin 14'üncü maddesine aykırı bulmaktadır (Ünal, 2001:312).

7. BÖLÜM

DEVLETİN ASAYİŞ İLE İLGİLİ YÜKÜMLÜLÜĞÜ

7. DEVLETİN ASAYİŞ İLE İLGİLİ YÜKÜMLÜLÜĞÜ

Devletin en başta gelen görevlerinden birisi de güvenliği sağlamaktır. Güvenliği iç ve dış güvenlik olmak üzere ikiye ayırabiliriz: *Dış güvenlik*; devletin bağımsızlığının ve egemenliğinin korunmasına dış güvenlik denir. Anayasa bunu “*milli savunma*” ve “*milli güvenlik*” şeklinde ifade etmektedir (m.117). Devletin bağımsızlığı, devletin dış tehlikelerden uzak, güvenlik içinde bulunmasını; başka devletler ve güçlerin emri, gözetimi ve denetimi altında olmamasını ifade eder. *İç güvenlik*; ülke içinde bireylerin can ve mal emniyetinin sağlanması, huzur içinde yaşamalarını sağlamaya yönelik faaliyete iç güvenlik denir. Bu da idare hukukunda “*kamu düzeni*” kavramı ile ifade edilir. Kamu düzeninin gerçekleştirilmesine yönelik faaliyete “*kolluk faaliyeti*”, bu faaliyeti gerçekleştiren birime de “*kolluk teşkilatı*” adı verilir. (POLİTAM, T.Y., İdare Hukuku Ders Notları).

Toplumsal refah için toplum içinde belli bir huzur düzeyinin bulunması bir zarurettir. Gerçekten de güvenlik ile medeni, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel hakların tam olarak kullanılması arasındaki ilişkinin varlığı reddedilemez. İnsanların bir arada huzur ve güven içinde yaşayabil-

meleri için farklı grupların kendi içlerinde ve birbirleri arasında geçerli olacak davranış kuralları oluşur. Bu kurallar sosyalleşme ve terbiye süreçleriyle doğal bir şekilde sürdürülür. Eğer bu mümkün olmazsa, devletin koymuş yasalarla dışsal olarak topluma dayatılır. Asgari bir toplumsal düzen sağlama yükümlülüğü devlete aittir. Devlet'in bu yükümlülüğü yerine getirmek için görevlendireceği kolluk güçlerinden birisi polistir. BM, 'Kolluk Kuvvetleri için Davranış Kuralları'nı kabul ederken aldığı kararda "kamu düzeninin korunması"ndan "kolluk görevinin doğası" olarak bahseder (Osse, 2015: 55).

7.1. Kamu Düzeni

Kamu düzeni (amme nizamı), bireylerin güvenlik, huzur ve sağlık içinde yaşamaları durumudur. Kamu düzeni kavramının dört unsurdan oluştuğu söylenebilir. Bunlar: Güvenlik (Asayiş), Esenlik (Kamu Huzuru), Genel Sağlık ve Genel Ahlâk. Konumuzla daha çok ilgili olması nedeniyle Güvenlik/Asayiş kavramını kısaca açıklamakta fayda görüyoruz.

Güvenlik/Asayiş: Kamu güvenliği ya da asayiş denilen bu unsur, kişilerin can ve mal emniyetinin sağlanması demektir. Kişilerin mallarının ve canlarının hiçbir tecavüz, saldırı, itme, durdurma ve tahrip gibi davranışlara maruz kalmadan yaşamalarıdır. Beden bütünlüğüne yönelik davranışlar (öldürme, yaralama, vurma vs.) özgürlüklerin sınırlandırılması (durdurma, alıkoyma, haberleşmenin gizliliğinin ihlali, konuta girilme vs.) mala yönelik davranışlar (çalınma, tahrip vs.) kamu düzeni ile ilgilidir. Kişilerin can, mal ve özgürlüklerine yönelik saldırıların olmaması tek başına yetmez, böyle bir saldırının olmayacağı inancı içinde olmak da kamu güvenlik kavramı içinde yer alır. Örneğin, yolda yürürken, evde iken her an bir saldırı olacağı endişesi varsa asayiş bozulmuş demektir (POLİTAM, T.Y., idare Hukuku Ders Notları).

7.2. Güvenlik Hakkı ve Düzenin Korunması

Güvenlik Hakkı, İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si'nin (İHEB) 3'üncü maddesiyle güvence altına alınan temel bir haktır. “Yaşamak, özgürlük ve kişi güvenliği herkesin hakkıdır”. Bu hak, güvence altına alınması zor bir haktır, zira güvenliğin sağlanmasında birçok faktör etkilidir. Bireyin güvenliğinin sağlanması için gerekli faktörler, topluluğunun sağlanması için gerekli olanlardan farklı olabilir. Yüksek suç oranları -gerçek ya da algılanan- insanların emniyette olmadıklarını hissetmelerine yol açabilir ve diğerlerinin haklarını tehlikeye atabilecek sıkı suç karşıtı rejimlerin kabul edilmesini beraberinde getirebilir (Osse, 2015: 55).

İHEB'nin 28. Maddesinde, “Herkesin, *işbu Beynamede sayılan hak ve özgürlüklerin gerçekleşeceği bir sosyal ve uluslararası düzene hakkı vardır*” denilmektedir. Güvenlik hakkı, 28. maddede ifade edilen “*düzen hakkı*” ile yakından ilişkilidir. Bu da insanların hak ve özgürlüklerini kullanmaları ve isteklerini gerçekleştirmeleri için düzenin gerekli olduğunu gösterir. 28'inci madde hem Kişisel ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi (KSHUS) hem de Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin (ESKHUS) giriş bölümlerinde daha ileri götürülmüştür: “... kişisel ve siyasal özgürlüğe ve korku ve yoksulluktan kurtulma özgürlüğüne sahip özgür insan ülküsüne ancak herkesin kişisel ve siyasi haklarının yanı sıra ekonomik, sosyal ve kültürel haklarından da yararlanabileceği koşulların yaratılması ile ulaşılabileceğini kabul ederek..” Bu şartlardan biri düzenin hüküm sürdüğü emniyetli ve güvenli bir ortamdır. Düzenin önemi Evrensel Beyanname'nin 29/2 (yasal sınırlama) ve Kişisel ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin (KSHUS) 12 (seyahat), 18 (Din ve vicdan), 19 (kanaan edinme), 21 (toplanma) ve 22 (sendika kurma ve üye olma) maddelerinden de çıkarılabilir. Bu maddeler, bazı hakların “*kamu güvenliği, kamu düzeni, kamu sağlığı ya da genel ahlak,*

ulusal güvenlik ya da diğerlerinin haklarını ya da itibarlarını korumak" gibi gerekçelerle sınırlandırılabilceğini öngörür. Düzen korunmalıdır, çünkü bu herkesin yararına ve (Evrensel Beyanname'nin 29/1'inci maddesinde ifade edildiği üzere herkesin "*topluma karşı ödevleri*" olduğundan herkes buna katkıda bulunmalıdır (Osse, 2015: 56).

Biz düzeni "*kurulu bir otorite altındaki barışçıl uyum hali*" olarak tanımlayacağız. Buna karşın düzen bütünüyle tarafsız bir kavram değildir. Kimileri düzenin kanunlara uymayan tek bir kimsenin olmaması demek olduğunu savunur. Diğerleri ise düzeni korumanın kaynakların adaletsiz bölüşümünü sürdürmeyi amaçladığını iddia edebilir. Düzen genellikle iktidarda olanlar tarafından, kendi iktidarlarına yönelik bir tehdidin bulunmaması olarak tanımlanır. Bu yüzden ki siyasi liderler bazen insanların toplanma ve örgütlenme haklarını kısıtlamaya çalışarak kendi konumlarını sorgulayabilecek bir muhalefetin oluşmasının önüne geçmek isterler. Muhalifleri baskı altına almak, bu şekilde "*düzenin korunması için alınması gereken bir önlem*" olarak meşrulaştırılır. Düzen, muhafazakarlık ve statükonun korunması ile ilişkilendirilebilir. Ancak Evrensel Beyanname'nin 28. Maddesi'nde kastedilen toplumsal ve ulusal düzen, kurallara içeriklerine bakılmaksızın bağlı olunması anlamına gelmez. Gerçekten de bir çetenin yönettiği bir toplumda düzen korku ile sağlanıyor olabilir. Güvenlik hakkında yola çıkarak düzen için uyulacak kural ve normların keyfi olmaması ve öngörülebili olması gerektiğini söyleyebiliriz. Bu demektir ki Devletin hukukun üstünlüğü ve insan hakları ilkelerine bağlı hareket ederek, uyumun gerçekten barışçıl yollarla kurulma ve korunma ihtimalinin artırmasını gerektirir. Kendi başına "*düzen*" için boş bir kavramdır. Düzenin insan hakları ilkeleri ile uyum içinde olması için hukukun üstünlüğüne dayanması ve insanlığı "*tüm haklarından yararlanabilen özgür insanlar ideale*" götürmesi gerekir (Osse, 2015: 57).

7.3. Güvenlik Sistemi

Polis, düzenin korunmasından sorumlu Devlet kurumlarından sadece birisidir. Kamu düzeninin sağlanması konusundaki sorumlulukları sınırlıdır zira bu konudaki donanımları ve eğitimleri de sınırlıdır. Bir ülkedeki güvenlik ve adalet sistemleri birbiriyle kısmen örtüşür ve birbirini güçlendirir. Düzenin etkin biçimde korunması suçun önlenmesine yardım edeceği gibi etkin bir ceza adaleti sistemi de düzenin korunmasına destek olacaktır.

Güvenlik sektörü, hukuken güvenliğin sağlanmasında etkin olan tüm birimleri kapsar. Bunlar polis, özel kuvvetler, ordu, askeri polis (jandarma), güvenlik istihbarat teşkilatları ve özel güvenlik teşkilatlarıdır. Bunun yanında sosyal işçiler, okullar, yapı kooperatifleri gibi yardımcı hizmetlerin de düzenin korunmasında rolü olduğunu belirtmek gerekir. Öte yandan kamu düzeninin korunmasında zorba grupları ve paramiliter gruplar gibi yasa dışı olarak etkin olan gruplar da söz konusudur. Güvenlik alanında bazen benzer kurumsal hedefler doğrultusunda faaliyet gösteren bu kadar çok aktörün olması belli dinamikler oluşturur. Güvenlik sektörü çoğu zaman belli oranda bir gizlilik üzerine kurulduğundan, kurumlar arası işbirliği kolay olmayabilir. Hatta bazı durumlarda kurumlar arası bir rekabet de söz konusu olabilir. Bu sebeplerden dolayı, güvenlik alanındaki çeşitli aktörlerin hedefleri ve faaliyet alanlarının net bir şekilde tanımlanması ve sınırlarının belirlenmesi gereklidir (Osse, 2015: 62).

7.3.1. Ordu

İlke olarak polisin ve ordunun görevleri arasındaki ayrım basittir. Polis iç güvenlikle ilgilenirken, ordu dış güvenlik ve tehditlerle ilgilenir. Polis, hizmet ettiği toplum ile iç içe, onlara karşı duyarlı ve hesap verebilir olmalıdır. Ordu ise Devleti

tehdit eden düşmanlarla mücadele etmek için eğitilen ve görevlendirilen bir birimdir. Topluma karşı duyarlılık ordu için geçerli bir değer değildir ve hesap verebilirlik de ordu hiyerarşisi içinde geçerlidir. Sadece en yüksek rütbeli komutanı kamu karşısında hesap verebilir. Görevlere ilişkin bu ayrım askeri ve sivil görevliler arasındaki birçok farkı açıklar:

- Askerlerin ihtiyari yetkileri yoktur. Onlar bireysel olarak vatandaşların başvurularına değil, üstlerinden aldıkları emirlere göre hareket ederler.
- Askerler daha çok gruplar halinde faaliyet gösterirken polisler genelde yalnız ya da çiftler halinde çalışır.
- Askerlerin uyuşmazlık çözme yöntemleri çok farklıdır. Güç kullanımları çok daha az ölçülüdür. Ordu, öldürmek için güç kullanmak üzere eğitilmişken polis, ancak en son çare olarak öldürücü vuruş yapar.
- Gizlilik, ordunun daha içine işlemiş bir zihniyettir.

Birçok ülkede ordu polise göre (çok) daha fazla prestij ve kaynak sahibidir (hatta bazen de facto olarak polise hükmeder). Bazen bu durum, polisin yetersiz kaynak ve donanım sahibi olması anlamına gelebilir. Her ne kadar ordunun öncelikli görevi “dış tehditlerle” mücadele etmek ise de, ülke içi karışıklıklar şiddetlenip sürekli hale geldiği bazı zamanlarda da kamu düzeninin yeniden sağlanması için ordu görev yapabilir. Aslına bakılırsa, bazı ülkelerde, genellikle birçok orta ve güney Amerika ülkesinde, polis ile ordu arasındaki ayrım net değildir. Polislik ve askerlik görevleri muğlaktır. Asker, koşullara bakmaksızın kendi göreviymiş gibi polisin görevlerini yapar ve Devletler bazen (bir kısım) polis kuvvetlerini ordu ile birlikte görevlendirir. Hatta bazı ülkelerde polis, emir geldiği takdirde ordu görevi yapmakla yükümlüdür. Bunun sebebi rejimlerin polise ordudan daha fazla güvenmesidir. Polis, bazen ülke toprakları dışında da ordu görevleri yapma emri alabilir (Osse, 2015: 63).

İç güvenlik ile milli savunma arasındaki ayrımı belirleyen, demokratik polislik ve vatandaşların haklarına saygı önceliğidir. Sadece görevlere ilişkin net bir ayrıma değil, ordunun polis gibi ya da polisin ordu gibi faaliyet göstereceği zamanlarda bunun ne zaman, nasıl ve ne kadar süre için olduğunu net olarak belirleyecek kriterlere ihtiyaç vardır. Özellikle de ordunun polis gibi faaliyet gösterdiğinde ve polis yetkileri kullandığında hangi yasal ve idari mevzuatlar içinde hareket edeceğinin net olması gerekir. Bu konuda güç kullanma ve hangi güçlerden yararlanılabileceğine ilişkin mevzuat kilit önemdedir.

Birçok ülkede polisin askeri özellikleri ön plana çıkar: savaş üniformaları giyerler, grup halinde devriye gezerler, askeri bir kıdem sistemleri vardır (örneğin, Polis Amiri yerine Jandarma Komutanı) ve ayrı yerleşkelerde yaşarlar. Polisin askerileşmesi (militarizasyon) kendini birçok alanda gösterebilir:

- Hiyerarşik sistemin kullanılması,
- Kültür,
- Eğitim (askeri bir sistemde çoğunlukla daha fazla uygun adım yürüyüş yapılır),
- Polis memurlarının yaşadıkları yerler (askeri sistemlerde polis, hizmetinde olduğu toplumdan ayrılaştırılmış yerleşkelerde yaşar),
- Personel politikaları; askeri sistemlerde memurların yerleri çoğunlukla kendilerine danışılmaksızın değiştirilir,
- Operasyonel taktiklerin kullanılması.

Gerek teoride gerekse pratikte polisin mümkün olduğunca az militarize olması en iyi uygulama olarak görülmektedir. Çünkü polis militarize oldukça toplumun ihtiyaçlarına daha az duyarlı hale gelir ve toplumla ilişkiler

kurmakta zorlanmaya başlar. Bu yüzden karmaşa dönemlerinde bile kolluk sorumluluklarının mümkün olduğunca sivil olan kolluk teşkilatlarının elinde kalması tavsiye edilmektedir. Avrupa Polis Etiği Kuralları'nın 13. Maddesi'nde polisin sivil yetkililerin yönetiminde olması gerektirmekte ve *"Sivillerin sorumluluğundaki bir polis teşkilatı sivil topluma en uygun polis profesyonelliğinin inşa edilmesini sağlayacaktır"* denmektedir (Osse, 2015: 63).

7.3.2. İç Güvenlik ve İstihbarat Kurumları

Genel kural olarak polisin yetkileri suç tespiti, engellenmesi ve kamu düzeninin korunması ile sınırlıdır. Ceza Muhakemesi Kanunu'na bağlı olarak kullandıkları istihbarat toplama yetkisi sadece suç istihbaratı ile sınırlıdır. Polis, etkin olarak siyasi istihbarat toplamamalıdır. Suç değil, Devlet güvenliği ile ilgili siyasi istihbarat toplamak, görevi Devleti dış tehditlerden korumak olan İstihbarat Kurumları'nın öncelikli görevidir. İstihbarat kurumları gizlilik esasına göre faaliyet gösterdiklerinden onların hesap verebilirlik konuları polisinkinden farklıdır. Genel olarak İstihbarat Kurumları parlamentonun gizli bir komisyonuna ve/veya İçişleri Bakanı'na karşı sorumludurlar.

Polis ile iç güvenlik birimleri arasındaki ayırım her zaman net değildir. Bazı ülkelerde İstihbarat Kurumları polisten tamamen ayrılmıştır. Bu ülkelerde gerekli bilgi değişimini koordine edecek bir mekanizmaya ihtiyaç vardır. Bu İstihbarat Kurumları'nın çalışma alanları polisinkinden genelde farklıdır. Onların ilk önceliği Devlet'e zarar verebilecek fiilleri engellemektir. Bunu nasıl yapacaklarıyla ise çok ilgilenmezler. Bu bağlamda, polisin uygulamakla yükümlü olduğu Ceza Muhakemesi Kanunu'ndaki usul ve kuralları uygulamaya daha az eğilimlidirler. Bazı ülkelerde İstihbarat Kurumları polisten farklı bir yasaya bağlı çalışırlar. Ne var ki, bunlar tutuklamak, gözaltına almak ve güç

kullanmak gibi polis yetkilerine sahip olduklarında olası insan hakları ihlallerine karşı BM Kolluk Kuvvetleri için Davranış Kuralları'nın uygulanması gerekir.

İstihbarat gerek polis gerekse istihbarat kurumu çalışanları için hayati bir 'kaynak'tır. Hangi istihbaratın suçla ilgili, hangisinin siyasi olduğu her zaman net değildir ve polisin elindeki bir bilgi İstihbarat Kurumları için de önemli olabilir. İstihbarat kurumu çalışanları nezdinde polis ve güvenlik birimleri arasındaki ayrım belirsizleşebilir. Çünkü bu kurumlar delil toplama kanunu ile ilgili gerekli eğitime çoğu zaman sahip olmadan mahkemede delil olabilecek bilgiyi toplarken polis de kendi toplumsal ilişkilerini kullanarak siyasi amaçlarla kullanılacak istihbarata erişebilir. Güvenlik kurumlarının bilgi kaynaklarını ve çoğunlukla 'gizli' ibaresini taşıyan bilginin kendisini açıklamak istememeleri ceza davalarının normal işleyişini sekteye uğratabilmektedir. Öte yandan, polis kendi toplumsal ilişkilerini kullanarak siyasi bilgi edinmeye kalkarsa toplum nezdindeki güvenini kaybedebilir. Bu, özellikle 'terörizm'e ilişkin istihbaratta geçerlidir. Bazıları için 'terörizm' siyasi gerekçelerle gerçekleştirilmiş kanunda suç olarak öngörülen fiilleri de içerirken bazıları için sadece siyasi bir eylemdir. Bu sebepten "teröristler" söz konusu olduğunda polis de güvenlik kurumları da istihbarat toplamak isterler(Osse, 2015: 66).

7.3.3. Özel Güvenlik Hizmeti Sağlayıcıları

Devlet, tek güvenlik sağlayıcı olmak zorunda değildir ve olamaz. Özel güvenlik şirketleri gibi devlet dışı aktörler burada önemli ve her geçen gün artan bir rol oynarlar. Bu, bazen güvenliğin özelleştirilmesi olarak da ifade edilir. Ne var ki, özel şirketler ve kişiler polisin görevlerini üstleniyormuş gibi görünse de böyle olduğunu söylemek meseleyi fazlaca basite indirgemek olur. Gerçekte olan ise polis görevlerinin özelleşmesinden ziyade 'çok taraflaşmasıdır': "birçok

hükümet dışı grup, kendi emniyetlerini sağlama sorumluluğunu kendileri üzerlerine almış ve birçok hükümet dışı aktör de güvenlik hizmeti sağlamaya başlamıştır.”

Hem destekleyenler hem de polislik hizmeti sunanlar kamusal veya özel olabilir. Birçok gruba kolluk yetkisi, genel kolluğun gözetimi ve denetimi altında verilebilir. Bunlar ekonomik çıkar grupları temsilcileri, çeşitli kültürel ve mahalli topluluklar, bireyler ve hükümetler olabilir. Aynı şekilde birçok grup da hükümet dışı güvenlik hizmeti sunabilir. Örneğin: özel güvenlik şirketleri, kendi kendilerine hizmet sağlayan hükümet dışı kurumlar, bireyler ve hatta hükümetin kendisi. Hükümetlerin devlet dışı güvenlik hizmeti sağlaması tuhaf görünebilir. Hükümetler, polisin iş dışında üniformasıyla çalışarak özel kazanç sağlamasına izin verebilir, ek işte çalışma gibi. Ya da hükümetler güvenlik hizmeti için ücret talep edebilir. Ticari kuruluşlara güvenlik hizmeti sağlanması ya da hırsızlığa karşı alarm merkezinin cevap verilmesi durumlarında, ücret talebi söz konusu olabilir (Osse, 2015: 65).

Güvenlik faaliyetlerinin çok farklı kurumlar tarafından sunulması bir hakikattir ve bu yeni değildir. Güvenlik hizmetlerinin hükümet tekelinde olmasının bir anormallik olduğu söylenebilir. Bu hizmetin fiilen devlet tekeline alınması son 100-200 yıla ait bir olgudur. Ancak bu durum bile tüm ülkelerde tek biçimde olmamıştır. Ne var ki, güvenlikten son tahlilde sorumlu olan hükümettir. Güvenlik hizmeti sunulurken her zaman adalet, hizmet eşitliği ve hizmet kalitesi ilkelere gözetilmelidir. Güvenliğin korunması sürecinin güncel dinamiklerini ve karmaşıklığını anlamak için çok taraflaşma (farklı kurumlar) kavramını tam olarak anlamak gereklidir.

Özel şirketlerin güvenlik hizmeti sağlaması konusunda dikkat edilmesi gereken meseleler vardır. Birçok araştırmacı, bunun polisin kamusal işleyişine olumsuz etkilerinin altını çizer. Özel ve kamusal güvenlik arasındaki ayırım

her zaman net olmayabilir. Bu da kimin neyden sorumlu olduğu ve kime karşı sorumlu olduğu konularında muğlâklıklar oluşturabilir ve genel kolluğa olan güveni azaltabilir. Dahası, özel ve kamusal hizmet sağlayıcıları yasal olarak yetkilerine bağlı olarak farklı uygulamalara gidebilirler. Genel kolluk suçu engellemek için güç kullanımına başvurulabilirken, özel şirketler kabul etmeme ve erişimi denetim altına alma gibi yöntemler kullanır. Tüm bunlar göz önüne alındığında özel güvenlik hizmeti sunan sayısındaki büyük artışla birlikte genel kolluğun daha az hizmet ve toplum odaklı olup, daha çok güç kullanımına gerek duyulan durumlara odaklı hale geldiği söylenebilir.

Uluslararası Af Örgütü son yıllarda özel güvenlik şirketlerinin çok uluslu şirketlerce görevlendirilmesi bağlamına ve polis memurlarının mülkiyetin korunması için bu şirketlerce özel olarak görevlendirilmesi konularına özellikle odaklanmıştır. Örneğin şirketlerin, sicilinde insan hakları ihlali olan kişileri işe almamasını tavsiye eder. Yine özel güvenlik şirketlerinin katı hesap verme zorunluluğu getiren ulusal düzenlemelere tabi olmasını tavsiye eder. Son olarak, özel güvenlik görevlileri tarafından uygulanan güvenlik prosedürlerinin; aşırı güç kullanımını, işkenceyi ve zalimane, insanlık dışı ve onur kırıcı muameleyi engelleyen önlemler alınması da dâhil, insan hakları standartlarına uygun olmasını tavsiye eder (Osse, 2015: 68).

7.4. Düzen ve Kargaşa

Devletler düzenin korunmasından sorumludurlar. Ancak bu, ülkelerin her zaman istikrarlı, huzurlu ve sakin olduğu anlamına gelmez. Hükümet politikalarına itirazı olan insanların gösteri yapma ve muhalefet oluşturma hakları vardır. Bu hak, Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin (KSHUS) 21. Maddesi'nde, barışçı toplantı hakkı şöyle belirtilmiştir: "Bu hakkın kullanılmasına, yasalara uygun olarak

konulmuş ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik ya da kamu güvenliği, kamu düzeni bakımından ve kamu sağlığının, genel ahlakın korunması ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması bakımından gerekli olan sınırlamalardan başka sınırlama getirilemez.” Bu yasal sınırlamaları polis getirebilir. Ancak bunun için insanların hak ve özgürlüklerini ve teknik olarak bu gösteri ve toplanmalara karşı nasıl davranacaklarını bilmeleri gerekir.

Düzenin ne zaman kargaşaya dönüştüğünü belirlemek kolay olmayabilir. Bunun için tamamen tarafsız bir yargıya varmak da mümkün değildir. Küçük çaplı şiddet içermeyen gösterilerin bir kargaşa durumuna dönüşmesi beklenmez. Tersine, bu insanların medeni ve siyasi haklarını tam olarak kullandıklarının ve siyasi sürece işlevsel olarak dâhil olduklarının bir göstergesidir. Barışçı toplantılar ve şiddet içermeyen gösteriler düzenlemek, polisin engellemektense kullanımını kolaylaştırması gereken temel haklardır. Polis, bunların yasa dışı ve/ veya şiddet içerir hale gelmesini engellemek için bunlara profesyonelce yaklaşmalıdır. “Bir toplum, ya da toplumun bir parçası, siyasi sistemle ilgili bazı taleplerini dile getirmek isterse, polis bu taleplerin iletilmesinde kolaylaştırıcı rol üstlenmelidir. Onları bastırmaya çalışmamalıdır. Bu demektir ki bir hükümetin ya da rejimin muhalifleri, hedeflerine şiddet, yıldırma ya da başka yasa dışı yollarla ulaşmak istediğinde polis onlara engel olmalıdır. Ancak hükümetin hedefleri ya da araçları hesap verilebilir ya da hukuk devletine uygun değilse, polis bu hedeflere ya da araçlara da hizmet etmemelidir. Bu bakımdan polis ‘anayasallığın vicdanı’ işlevi görebilir.”

Ne var ki iktidardakiler bu tür gösterileri, şiddet içermiyor olsalar bile, Devletin devamlılığına tehdit oluşturan kargaşa durumları olarak addedip onları engellemek isteyebilirler. Devletler, bu sözde kargaşa durumlarını insan hakları standartlarını ve güvencelerini düşürmek için baha-

ne olarak kullanabilirler. Devletler bu durumlarda güvenlik faktörünü ön plana alıp, Devlet olarak görevlerinin öncelikle güvenliği tesis etmek olduğundan hareketle, düzenin sağlanmasını insan haklarından öncelikli konuma getirebilirler (Osse, 2015: 70).

Barışçı toplantı ve gösteriler, toplumdaki bazı gerilimlerin belirtisi olabilir ve bunlar daha büyük yasa dışı ve şiddet içeren toplantılara, karışıklıklara dönüşebilir. En nihayetinde bu gerilim ve karışıklıklar uluslararası olmayan silahlı çatışmalara, iç savaşa dönüşebilir. Bu çeşit durumlarda insanları koruyan kanunlar, bazı eşikler aşılmış olduğundan, farklıdır. İnsanları Devletin hak ihlallerinden koruyan ve ihlal durumunda iyileştirici tedbirler öngören evrensel insan hakları hukuku, tüm eşiklerde uygulanabilir. Barış, gerginlik, karışıklık ve hatta uluslararası olan ya da olmayan silahlı çatışma durumlarında da uygulanabilir. Ancak Devletin, ulusun hayatını tehdit eden olağanüstü hallerde yasal olarak insan haklarını sınırlandırmaya çalıştığı durumlarda insan hakları hukukunun etkinliği azalır. Silahlı çatışma durumlarında, uluslararası insancıl hukuk, ya da savaş hukuku, uygulanmaya başlar.

Toplumdaki gerilim düzeyi ne olursa olsun sivil polislik faaliyeti devam eder; yani polis suçları soruşturmaya, yardım sunmaya ve mümkün olduğunca düzeni korumaya devam eder. Hukukun üstünlüğü ve suçluların yargı önüne çıkarılması ilkelerine bağlılık, Devletlerin sivil itaatsizliğe ve organize suçlara yol açabilecek olan cezasızlığı engellemek için kullanacağı öncelikli araçlardır. Bununla beraber düzenin korunması görevi Özel Kuvvetler ve ordu gibi diğer Devlet kurumlarıyla paylaşılabilir ya da bütünüyle onlara bırakılabilir. Bu durumlarda da uluslararası insan hakları hukuku ve insancıl hukuk, Devletlere, durum ne olursa olsun, bazı asgari normları uygulama yükümlülüğü getirir. Ayrımcılık, işkence ve insanlık dışı muamele hiçbir iç ça-

tışma ya da diğer olağanüstü hal koşullarında meşru kabul edilemez (Osse, 2015: 71).

7.5. Kamu Düzeni Yönetimi ile İlgili İnsan Hakları Temel İlkeleri

Kişisel ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin (KSHUS) 21'inci maddesi "*barışçıl toplantı hakkını*" tanımaktadır. Uluslararası Af Örgütü, bu hakkı ihlal eden, kişilerin gösteri yapmasını yasaklayan ve bu gösterilere katılanları dağıtmak için sıklıkla aşırı güç uygulayan hükümetlerin sayısız örneklerini belgelemiştir. Bir ülkede kamu düzeni yönetiminde aşırı güç kullanımı ile ilgili kaygılar, güç kullanımıyla ilgili uluslararası insan hakları ilkelerinin yanı sıra o ülkede güç ve ateşli silah kullanımını "*yönetmek*" için geliştirilmiş kamu düzeni yönetimi sistemine de bakılarak değerlendirilmelidir. Temel İlkeler "*yasal toplantı*" ile "*yasa dışı toplantıları*" birbirinden ayırır. Birçok ülkede yasalar, KSHUS 21'inci maddesindeki sınırlamaların ötesinde toplantı hakkını kısıtlar (Osse, 2015: 139).

Güç ve ateşli silah kullanımı ile ilgili temel insan hakları ilkeleri genel olarak; orantılılık, kanunlara uygunluk, hesap verebilirlik ve gerekliliktir. Bu ilkelere ek olarak, toplumsal gösterilerde polisliğe uyarlanabilecek ilave veya daha özel ilkeler vardır. Bunlar:

- Barışçıl toplantı hakkı: Polis, önceden planlanmış siyasi veya diğer gösteriler, anlık gelişen toplanmalar ve spor karşılaşmaları gibi büyük toplumsal olaylar da dâhil olmak üzere, her tür toplumsal olayı izlemek durumundadır. Gösteriye katılanların *barışçıl toplantı* hakkını ve katılmayanlar da dâhil olmak üzere *herkesin güvenliğini* korumalıdır. Toplumsal bir olayda, güvenlik çemberi oluşturarak kolaylıkla kontrol altına alınabilecek sıcak şiddet noktaları bulunabilir. Olay,

yavaş yavaş artarak veya anlık izdihamla, silah gibi kullanılan nesnelere ve hatta ateşli silahların kullanıldığı bir ayaklanmaya da dönüşebilir.

- *Orantılılık ve gereklilik ilkesi*: Güç ve ateşli silah sadece asgari derecede gereklilik durumunda kullanılır. Yasa dışı olan fakat şiddet içermeyen toplumsal olaylarda güç kullanımından kaçınılmalıdır. Eğer bu uygulanıyorsa güç mümkün olan en az derecede kullanılabilir. Bununla birlikte, eğer yasa dışı bir gösteri toplumsal huzuru bozmuyorsa ve bozmayacak gibi görünüyorsa ve şiddet içermiyorsa, güç kullanımı söz konusu olmamalıdır. Bir şeyi protesto etmek ya da talep etmek için yapılan barışçıl gösteriler önemli demokratik eylemlerdir. İnsan hakları odaklı polislik bu hakka saygı duyulmasını gerektirir.
- *Şiddet içeren toplantı ve gösterilerin dağıtılmasında ateşli silahlar, yalnızca daha az tehlikeli araçlar kullanılmayacağı zaman ve sadece asgari gereklilik derecesinde kullanılabilir*. Bu demektir ki, önce diğer güç araçlarının kullanılması gerekir, bunlar durumu kontrol etmeye yetmiyorsa ve yasa dışı gösteriyi dağıtmıyorsa polis ateşli silah kullanmaya başvurabilir. Kullanılan gücün miktarı, *durumu kontrol etmek için yetecek asgari düzeyde* olmalıdır. Ateşli silah kullanımının kesin olarak gerekli olması halinde, asgari düzeyde ateş edilmeli ve *kalabalık dağılma belirtisi gösterdiğinde kesilmelidir*. Her olayda ateşli silah, sadece, kendini veya başkasını yakın bir ölüm veya ciddi yaralanma tehdidinden koruma amacıyla kullanılmalıdır (Osse, 2015: 140).

8. BÖLÜM

POLİSİN YETKİLERİ

8. POLİSİN YETKİLERİ

Bu bölümün adı çok genel gözükmemektedir. Polisin yetkileri kendisi ayrı bir inceleme konusu olacak kadar kapsamlıdır. Çünkü polise yetki veren yasal dayanaklar çok fazla ve çeşitlidir. Bunların hepsi genel olarak; “Polis Mevzuatı” olarak adlandırılmaktadır. Her branş kendi mevzuatıyla daha ayrıntılı olarak ilgilenmekte ve yetişmektedir.

Biz de konuya demokratik polislik ve özellikle insan hakları açısından bakacağız. Polis mesleği itibariyle insan haklarının koruyucusu ve teminatıdır. Aynı zamanda diğer kamu görevlilerine göre insan haklarını ihlal edebilecek en yakın kamu görevlisidir. Bu nedenle polisin yetkilerini ve sınırlarını iyi bilmesi gerekmektedir. Polisin en ağır insan hakları ihlali kendini güç kullanımında göstermektedir. Güç kullanmanın ileri aşaması ateşli silah kullanımıdır. Ateşli silah kullanımında yetkinin aşılması da en ağır insan hakkı ihlali diye bileceğimiz yaşama hakkının ihlali ile ilişkilidir. Burada belirleyici kavram olarak karşımıza “oranlı güç kullanma” kavramı çıkmaktadır. İşte bu bölümde bu kavramlar üzerinde durulacaktır.

Konuya yaklaşım tarzı artık anayasamızın 90’ıncı maddesi gereği bir iç hukuk gibi değerlendirilecek olan uluslar arası

insan hakları belgeleri ağırlıklı olacaktır. Ulusal mevzuatımıza ihtiyaç halinde zaman zaman genel olarak bakılacaktır.

8.1. Polisin Güç Kullanımı

Polis, ülkeden ülkeye değişmekle birlikte genellikle kelepçe, cop ve ateşli silah gibi güç kullanımı imkânı sağlayan aletlerle birlikte düşünülür. Bununla birlikte, polislik çoğu zaman güç kullanımı gerektirmez. Polisliğin yasal sınırlarda kalabilmesi için, yalnızca belirli yetkiler dâhilinde güç kullanımı ya da güç kullanım tehdidi gerekli ve meşru sayılabilir. Bunlar tutuklama yapmak, suçları önlemek ve kamu düzenini bozan olayları kontrol altına almayı kapsar. Kendi halkına karşı şiddet uygulamak, bir Devletin alabileceği en uç önlemlerden biri olduğu için, Devletin güç kullanımını kısıtlamayı amaçlayan standartlar vardır. Bu standartların özünde, güç kullanımını neyin meşru kılacağı sorusu vardır. Görevlilerin, tehdidin derecesi ve bununla en az zararlar nasıl başa çıkılacağı konularının yanında, riskin doğası hakkında hızlı değerlendirme yapmaları gerekir.

‘Güç’ kavramının ne anlama geldiği ve bir eylemin gerçekten ‘güç’ unsuru taşıyıp taşımadığı konusu çoğu zaman açık değildir. Biz ‘yasal gücü’, yasal polislik amaçlarına ulaşmak için kişileri harekete zorlamak ya da eylemlerini önlemek amacıyla, çıplak el tekniklerinden ateşli silah kullanımına kadar değişen fiziksel güç şeklinde kullanacağız. BM Kolluk Kuvvetleri Davranış Kuralları’nın (BM Davranış Kuralları) 3. Maddesi ve Kolluk Kuvvetleri Tarafından Güç ve Ateşli Silah Kullanılması Konusunda Temel İlkeler, polisin güç ve ateşli silah kullanımını içeren temel standartlardır.

Polis bazen, kendi işinin gerçeklerini dikkate almadan, insan hakları ilkelerini işlerini zorlaştıran bir unsur olarak algılar. Polislik, bazen şiddet kullanımı gerektiren çok tehlikeli bir iş olabilir. Bu gerçek kabul edilmekte ve makul

şiddetin yasal kullanımına karşı çıkmamaktadır. Temel İlkeler de konuya bu şekilde yaklaşır ve giriş bölümünde polisliğin “büyük önem taşıyan bir sosyal hizmet” sunduğu ifadesi yer alır ve polis memurlarının görevlerini yaparken karşılaşılabilecekleri tehlikelere dikkat çekilir. Aynı zamanda, polis memurlarının refahının sağlanması, şiddet ve silahlı ateş kullanmak zorunda kalanlar için danışmanlık sunulması gerekliliğine vurgu yapar (Osse, 2015: 125).

Kolluk teşkilatları devletin icra ve inzibat gücü olarak yaptığı hizmetlerin gereği bir takım zorlayıcı yetkilere sahiptir. Polis, kamu düzenini sağlamak ve korumak amacıyla aldığı önlemlere uymayanlara karşı gerektiğinde yargı kararlarının uygulanması sırasında da zor kullanabilir. Polis aldığı önlemleri uygularken az yada çok bir karşı koyuş veya direnişle karşılaşır. Bu karşı koyuşlara polis zor kullanarak tepki gösterir (Yaşar, 2006:313).

Polisin en çok zor kullanmak durumunda kaldığı haller toplumsal olaylardır. Toplumsal olaylar, polis ile vatandaşın en yakın, sıcak ve riskli bir şekilde teması geçtiği durumlardır. Çözüm için bu durumlarda daha çok uzlaşmaya ihtiyaç varken, maalesef aksine polis en çok toplumsal olaylarda zor kullanmaya mecbur kalır. Bu durumda kalan polis birimi de genellikle Çevik Kuvvet'tir. Dolayısıyla başta Çevik Kuvvet olmak üzere, polisin zor kullanma yetkisinin kanuni ve hukuki sınırlarını ve meşru uygulama metodunu çok iyi bilmesi gerekir (Aydın, 1996: 123).

8.1.1. Güç Türleri

Polis, çeşitli koşullarda uygun olan en az gücü uygulayabilmek için -BM Temel İlkeleri'nin gerektirdiği şekilde- bir dizi farklı araç/gereçlere sahip olmalıdır. Ancak o zaman polis 'güç yelpazesinin' en altından başlayabilir ve duruma bağlı olarak gücü giderek artırabilir. Böylece aşırı güç kullanımı

önlenebilir ve orantılı güç kullanımı kolaylaşır. Polisin kullanılacağı gücün çok farklı türleri vardır ve aşağıdakileri kapsar (Osse, 2015: 130) :

- Polisin varlığı tek başına caydırıcıdır. Açıkça görüldüğü gibi bu bir tür güç değildir, fakat ardından gelebilecek güç kullanımını önlemeye yardımcı olabilir.
- Sözlü talimatlar,
- Ellerin açık olarak kaldırılması ya da birine eliyle arkadan vurmak gibi açık el teknikleri,
- Birinin arkasından kollarını tutmak gibi sert boş el teknikleri,
- Vücut etkisi (ittirme),
- Kelepçe ya da hareketi engelleyici diğer araçlar,
- 'Biber' ya da OC gazı, göz yaşartıcı gaz,
- Sopa, cop,
- Elektroşok silahları,
- Plastik ya da kauçuk mermi ve fişekler,
- Tazyikli su aracı,
- Köpekler,
- Ateşli silahlar.

Hukuk düzeni bir yandan zor kullanmayı yasaklarken, diğer yandan sosyal hayatın karmaşıklığı karşısında, kamu düzeni ve barışın korunması amacıyla zor kullanmaya izin vermektedir. Bu durumlar hukuka uygunluk nedeni olarak ifade edilmektedir. Kanunun emrini yerine getirme olmadıkça, hiç kimse ve özellikle zor kullanmaya yetkili olan kişiler, başkalarının hayatını tehlikeye sokamaz, kişilik haklarına zarar veremezler. Bunu doğuran fiiller, duruma göre adam öldürme ve müessir fiilden başlayarak diğer suçları oluşturabilir (EGM TEMÜH DAİRESİ BAŞKANLIĞI, 2007: 3/8).

4 Temmuz 1934 tarih ve 2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu'nun 2 Haziran 2007 tarihli değişik 16'ncı maddesi "*zor ve silah kullanma*" başlığını taşımaktadır. Buna göre;

Polis, görevini yaparken direnişle karşılaşması halinde, bu direnişi kırmak amacıyla ve kıracak ölçüde **zor kullanmaya yetkilidir**.

Zor kullanma yetkisi kapsamında, direnenin mahiyetine ve derecesine göre ve direnenleri etkisiz hale getirecek şekilde kademeli olarak artan nispette **bedeni kuvvet**, **maddi güç** ve kanunî şartları gerçekleştiğinde **silah** kullanılabilir.

İkinci fıkrada yer alan;

a) **Bedeni kuvvet**; polisin direnen kişilere karşı veya eşya üzerinde doğrudan doğruya kullandığı bedeni gücü,

b) **Maddi güç**; polisin direnen kişilere karşı veya eşya üzerinde bedeni kuvvetin dışında kullandığı *kelepçe, cop, basınçlı ve/veya boyalı su, göz yaşartıcı gazlar veya tozlar, fiziki engeller, polis köpekleri ve atları ile sair hizmet araçlarını*, ifade eder.

Zor kullanma Çevik Kuvvet Yönetmeliği'nde (md.4); "kannunsuz toplu hareket haline gelen bir toplumsal olayın etkisiz hale getirilmesi veya önlenmesi veya dağıtılması için; toplu hareketin niteliğine veya dağıtma sırasında meydana gelen cebir ve şiddet veya saldırı veya direnişin derecesine ve gereğine göre kademeli şekilde artan ölçüde bedeni kuvvet, maddi güç ve silah kullanılması halini," ifade eder şeklinde tanımlanmıştır.

8.1.2. Güce Başvurulması (Kuvvet Kullanılması)

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiseri İnsan Hakları Merkezi tarafından 1997 yılında polisler için cep kitabı hazırlanmıştır. Bu kitaba "*Yasaların Uygulanması İçin İnsan*

Haklarına İlişkin Uluslararası Kurallar” ismi verilmiştir. Bu kitabın Prof. Dr. Mesut Gülmez tarafından çevirisi yapılarak Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü (TODAİE) İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi tarafından 1998 ve 2000 yıllarında basılmıştır. Bu kitaptan değinilen konular ile ilgili yer yer alıntı yapılacaktır (BMİHYKİHM, 2000: 12-13):

Her bireyin, yaşam ve kişi güvenliği hakkı ile işkenceye ve başka zalimce, insanlık dışı yada aşağılayıcı ceza yada davranışlara bağlı tutulmama hakkı vardır.

Güce (zora) her başvurudan önce, şiddet içermeyen araçların (yolların) denenmesi gerekir.

Gücün (kuvvetin) yalnızca titizlikle zorunlu olduğu durumlarda kullanılması gerekir.

Gücün, yalnızca yasaların uygulanması meşru amacı için kullanılması gerekir.

Hiçbir aykırılık (istisna) yada özür, gücün yasal olmayan kullanımını haklı gösteremez.

Güce başvurunun, her zaman amaçlanan meşru hedefler ile orantılı olması gerekir.

Gücün ölçütlülükle (ağırbaşlılıkla) kullanılması gerekir.

Zarar ve yaraların (hasarların), en aza indirilmesi gerekir.

Yasaların uygulanmasından sorumlu olanların, farklılaşmış (ayırte dilmiş) güç kullanımına olanak veren bir araçlar yelpazesini elinde bulundurması gerekir.

Kamu gücünün tüm görevlilerinin, farklılaşmış bir güç kullanımına olanak veren çeşitli (değişik) araçların kullanımını konusunda eğitilmesi gerekir.

Kamu gücünün tüm görevlilerinin, şiddet içermeyen araçların kullanımını konusunda yetiştirilmesi (eğitilmesi) gerekir.

8.2. Ateşli Silah Kullanımı

Kamu düzen ve güvenliğinin sağlanmasından sorumlu olan polis, devletin silahlı icra ve inzibat kuvveti olması ne-

deniyle silah kullanmak gibi önemli bir yetkiye sahip bulunmaktadır. Kolluk görevlileri, hangi durumlarda, nasıl ve ne derece kuvvet kullanacağını bilmelidir (EGM TEMÜH DAİRESİ BAŞKANLIĞI, 2007: 3/10). Silah kullanma yetkisi bir anlamda zor kullanma yetkisinin en son ve en şiddetli derecesi sayılabilir. Silah kullanma yetkisi çerçevesinde “silah” denilince sadece tabanca anlaşılmamalıdır. Her türlü patlayıcı ve ateşleyici aletler de bu kapsamda sayılır (Aydın, 1996: 129). Aksi takdirde belli nitelikte görevleri yapma gücü olamaz.

Zor ve silah kullanma yetkisi sonuçları itibariyle temel hak ve özgürlükler açısından dikkatli olunması gereken en önemli kolluk yetkilerinden birisidir. Bu yetkinin sınırlarının aşılması yaşama hakkı, işkence ve kötü muamele yasağı gibi en önemli hakların ihlal edilmesi sonucunu doğurabilir. Dolayısıyla hem idari hem de cezai açıdan çok ağır sonuçların ortaya çıkmasına yol açabilir. Bu nedenle bütün kolluk personelinin zor ve silah kullanma konularına ilişkin insan hakları kurallarını çok iyi bilmesi ve uygulaması gerekir (J.O.K, 2003: 5/3).

8.2.1. Güç ve Ateşli Silah Kullanılması Durumunda Sorumluluklar

“Yasaların Uygulanması İçin İnsan Haklarına İlişkin Uluslararası Kurallar” isimli polisler için cep kitabında bu konuda aşağıdaki kurallar belirtilmiştir (BMİHYKİHM, 2000: 14):

Tüm güce başvurma yada ateşli silahlar kullanılması durumlarının, gecikmeksizin hiyerarşik üstlerce (amirlerce) rapor ve soruşturma yöntemlerine konu olması gerekir.

Hiyerarşik üstlerin; emirleri altındaki polis görevlilerinin yasa dışı eylemlerini bilmeleri yada biliyor sayılmaları nedeniyle, uygun somut önlemler almazlarsa, sorumlu tutulmaları gerekir.

Üstlerinden kaynaklanan yasa dışı (kanunsuz) emirleri

uygulamayı reddeden kamu gücü görevlilerinin yaptırımlara konu olmaması (cezalandırılmaması) gerekir.

Bu ilkelere karşı gelen kamu gücü görevlileri, üstlerinin emirlerine uydukları gerekçesiyle bağışlanamazlar.

8.2.2. Ateşli Silahlar Kullanılmasını Haklı Gösterebilen Ortam ve Koşullar

“Yasaların Uygulanması İçin İnsan Haklarına İlişkin Uluslararası Kurallar” isimli polisler için cep kitabında bu konuda aşağıdaki kurallar belirtilmiştir (BMİHYKİHM, 2000: 15):

Ateşli silahların, yalnızca en uç (en son) zorunluluk durumunda kullanılması gerekir.

Ateşli silahların, yalnızca meşru savunma yada çok yakın ölüm yada yaralama tehdidine karşı üçüncü kişileri savunmak için kullanılması gerekir. Yada

İnsan yaşamını ciddi biçimde tehlikeye sokan özellikle ağır bir (yasaya) karşı gelişi (suç işlenmesini) önlemek için. Yada

Böyle bir tehlike taşıyan ve başka zorlayıcı eylemlere direnen bir kişinin yakalanması için yada onun kaçmasını önlemek için. Ve

Tüm durumlarda, yalnızca eğer daha az kökten (daha hafif) önlemler yetersiz kalırsa.

İsteyerek öldürücü güç ve ateşli silahlar kullanılmamasına, yalnızca bunun insanları korumak için kesinlikle kaçınılmaz olması durumunda izin verilir.

8.2.3. Ateşli Silahlar Kullanılmasına İlişkin Yöntemler (Usuller)

“Yasaların Uygulanması İçin İnsan Haklarına İlişkin Uluslararası Kurallar” isimli polisler için cep kitabında bu konuda aşağıdaki kurallar belirtilmiştir (BMİHYKİHM, 2000: 16):

Kamu gücü görevlisinin, kendisini bir polis görevlisi olarak açıkça tanıtmaması gerekir. Ve

Ateşli silahını kullanma niyeti taşıdığı konusunda açıkça uyandı bulunması gerekir. Ve

Uyarının etkisini (sonucunu) gösterebilmesi için yeterli bir süre bırakmak zorundadır. Ancak

Bu davranış (hareket) biçimi, eğer görevli memur yada üçüncü kişiler için ölüm yada ağır yaralama tehlikesi taşıyorsa, uygulanmaz (uyarıda bulunulmaz). Yada

Ortam ve koşullar göz önüne alındığında, beklemek açıkça yararsızsa yada uygun değilse.

8.2.4. Ateşli Silahlar Kullanılmasından Sonra

“Yasaların Uygulanması İçin İnsan Haklarına İlişkin Uluslararası Kurallar” isimli polisler için cep kitabında bu konuda aşağıdaki kurallar belirtilmiştir (BMİHYKİHM, 2000: 17):

Tüm yaralı kişilerin tıbbi bakım görmesi gerekir.

Vurulan (yaralanan) kişilerin ana-babalarına yada dostlarına (yakınlarına) haber verilmesi gerekir.

İstekte bulunulduğu yada gerekli olduğu zaman, bir soruşturma yöntemine izin verilmesi gerekir.

Olayın tam ve ayrıntılı bir rapora konu olması gerekir.

8.3. Orantısız Güç Kullanma

Polislerin kuvvete başvurmaları, genel olarak nisbet (oran) ilkesine veya bazı milli kanunlarda açıklandığı gibi *“asgari ölçüde kuvvete başvurma”* ilkesine göre yapılır. İdeal olan durum kuşkusuz, polisin kuvvete başvurmadan amacını gerçekleştirmesidir. Uygun bir tutum içine girmek suretiyle bu amacı ekseri ahvalde inandırmak yoluyla gerçekleştirmek mümkündür. Ama kuvvet kullanmak zorunlu hale gelirse, kuvvetin karşılaşılan problem ile orantılı olması gerekir. Gerek Birleşmiş Milletler Yasası, gerekse Polis Hakkında Bildiri, ateşli silahlara veya diğer öldürücü araçlara başvurunun kesin kurallara bağlanması, bunların kullanma şartları ve sınırlarının açıkça belirtilmesi sorumluluğuna önemle işaret etmektedir. Bu sorun, rütbeleri ne olursa olsun, her kademedeki polis görevlerinin eğitiminde, büyük

bir dikkatle ele alınmalıdır. Zira, genellikle tecrübe noksanlığından ileri gelen bilgisizlik ve korku, gereksiz yere kuvvet kullanmaya götürebilir (Alderson, 1989: 24).

İç hukukumuzda yürürlükte olan mevzuata bakıldığında zora, güce başvurma görevleri; ya düzene karşı gelenleri önlemektir yada saldırganların kaçmalarını engelleyip yakalanmalarını, mağdurların da can, ırz ve mal güvenliğini koruma altına almaktır (Şafak ve Şafak, 2005: 5).

Kolluğun kullanacağı kuvvet, şahsı etkisiz hale getirecek nitelikte olmalıdır. Amaç şahsı etkisiz hale getirmektir. Bundan dolayı kullanılan kuvvet ile ulaşılmak istenen amaç arasında bir oran olmalıdır. Araçta orantılılık tespit edilirken, savunanın saldıran ile aynı aracı kullanması aranmayacaktır. Ancak somut olayda aracın kullanılış biçimi, aracın fonksiyonundan daha önemli olacaktır. Orantılılık ilkesi silahların eşitliği değildir. Orantılılık ilkesi amaca ulaşmak için en uygun aracın kullanılmasıdır. Amaç şahsı etkisiz hale getirmek olduğuna göre, bir şahsın etkisiz hale getirilmesini sağlama ya yönelik en uygun aracın kullanılması gerekir. Örneğin polise sopa ile saldıran bir şahsa karşı polisin sopa kullanmasından bahsedilemez. Burada öncelikli olarak kalkan kullanmak suretiyle saldırının defî çalışılacak, başarılı olunamıyorsa cop kullanmak suretiyle şahsın etkisiz hale getirilmesi sağlanacaktır (EGM TEMÜH DAİRESİ BAŞKANLIĞI, 2007: 3/10).

8.3.1. Yasaların Uygulanmasından Sorumlu Olanlar İçin Birleşmiş Milletler Davranış Kuralları

Yasaların uygulanmasından sorumlu olanlar için Birleşmiş Milletler davranış kuralları olarak yedi madde belirlemiştir. Biz konumuz doğrudan ilgisi dolayısıyla üçüncü maddeyi ve açıklamasını aktaracağız (Alderson, 1989: 195-196).

Madde:3

Yasaların uygulanmasından sorumlu olanlar ancak,

kesin zorunluluk halinde ve görevlerinin yerine getirilmesi için gereken ölçüde kuvvete başvurabilirler.

Açıklamalar:

- a. Bu hüküm yasalardan sorumlu olanların, ancak istisnai durumlarda kuvvete başvurabileceklerini, altını çizerek vurgulamaktadır. Her ne kadar bu hüküm yasaların uygulanmasından sorumlu olanlara, içinde buldukları koşullara göre bir suçu önlemek, veya yasal olarak suçluları veya şüpheli olanları yakalamak veya yakalanmalarına yardım etmek gibi makul sayılacak durumlarda, kuvvete başvurma müsaadesini de içermekte ise de, bunlar bu sınırların ötesinde kuvvete başvurmazlar.
- b. Ulusal hukuk, yasaların uygulanmasından sorumlu olanların kuvvete başvurmalarını, genellikle orantılı olma ilkesine göre kısıtlamaktadır. Bu itibarla, bu hükmün yorumlanmasında, ulusal orantı ilkesini dikkate almak gerekir. Bu hüküm, hiçbir halde, güdülen meşru amacı aşan bir orantıda kuvvete başvurmaya izin verdiği biçimde yorumlanamaz.
- c. Ateşli silahların kullanılması, en son çare olarak düşünülür. Özellikle çocukların söz konusu olduğu durumlarda, ateşli silahları kullanmamak için, mümkün olan her şey yapılmalıdır. Genel olarak, bir suçtan şüpheli görülen kişinin silahla veya herhangi diğer bir şekilde karşı koyması veya başkasının hayatını tehlikeye düşürmesi ve daha hafif girişimlerin onu etkisiz kılmaya veya yakalamaya yetmeyeceği durumlar dışında, ateşli silahlara başvurulmamalıdır. Ateşli silahların her kullanımında, durum derhal yetkili makama bildirilmelidir.

8.3.2. Müdahalede Ölçü

Bir insan hakları ihlalinin olup olmadığı prensipte sadece somut olayda tüm şartların değerlendirilmesi ile cevaplandırılabilir. *İnsan hakları analiz yöntemi* bu sorunun cevaplandırılması için üst üste yapılandırılan kontrol adımlarını öngörür. İnsan hakları analiz şeması, polislerin günlük uygulamalarında, somut bir durumda bir insan hakları ihlalinin mevcut olup olmadığını veya mevcut olup olmayacağını değerlendirmek için yardımcı olmalıdır. İnsan hakları analiz yöntemi aşağıda bir şema halinde kısaca açıklanmıştır (EGM TEMÜH DAİRESİ BAŞKANLIĞI, 2007: 1/10-12):

İnsan Hakları Analiz Şeması

1. Durum İnsan Haklarının korunması alanına giriyor mu?
2. Devletin aldığı bir tedbir bu insan hakkını etkiliyor mu?
3. Bu tedbir bir insan hakkını ihlal ediyor mu yoksa gerekçesi var mı?
 - 3.1. Bu tedbir bir kanuna mı dayanıyor?
 - 3.2. Tedbir meşru bir hedefe mi yönelik?
 - 3.3. *Tedbir ölçülü mü?*
 - a. Bu tedbir hedefe ulaşılması için uygun mu?
 - b. Bu tedbir hedefe ulaşılması için gerekli mi? Ne tür alternatif davranışlar mevcut?
 - c. Oluşan potansiyel zarar hedeflenen başarıyla *orantılı mı?*

İnsan hakları olay kontrol şeması yukarıda belirtildiği gibi üç adıma ayrılır, burada ilk iki adım sıklıkla beraber ele alınırlar (EGM TEMÜH DAİRESİ BAŞKANLIĞI, 2007: 1/13-14).

"1. Durum İnsan Haklarının korunması alanına giriyor mu?" Birinci durumda belirlenmesi gereken, somut bir durumun

bir insan hakkına dokunup dokunmadığı ya da bir veya daha fazla insan hakkının koruma alanına/uygulama alanına girip girmediğidir. İnsan hakları doğrudan sadece devleti yükümlülük altına sokar. Yasama, yürütme ve yargı olarak tüm devlet kuvvetleri insan haklarına bağlıdır. Meclis, insan haklarını ihlal eden kanunlar çıkaramaz. Yürütme işlemleri insan haklarına uymalıdır ve mahkeme kararları da aynı şekilde insan haklarına uymalıdır. Bir insan hakkına uyulması yükümlülüğü yapmama (negatif) ve yapma (pozitif) yükümlülüğü kapsar. *Negatif Yükümlülük*: Devletin insan haklarını ihlal eden bir şey yapmama yükümlülüğüdür. *Pozitif Yükümlülük*: Devletin insan haklarını korumak için bir şey yapma yükümlülüğüdür.

“2. Devletin aldığı bir tedbir bu insan hakkını etkiliyor mu?”

Bu adımda, bir devlet fiilinin bir insan hakkının koruma/geçerlilik alanına dokunup dokunmadığı kontrol edilir. Bir müdahalenin gerçekten bir insan hakkının ihlali olup olmadığı sorusu üçüncü kontrol adımında analiz edilir. İnsan hakkına müdahale ya,

- Devletin, insan haklarına müdahale eden bir fiili uygulamasıyla (örneğin: gözaltına alma, ev araması vs.), veya
- Devletin yapmakla yükümlü olduğu fiilleri yapmamasıyla (örneğin: ağır ölüm tehdidinde polis koruması verilmemesi) gerçekleşir.

“3. Bu tedbir bir insan hakkını ihlal ediyor mu yoksa gerekçesi var mı?” Bu kontrol adımında tespit edilmesi gereken, bir müdahalenin somut bir olayda gerçekleştirilip gerçekleştirilemeyeceğidir. Tam da müdahale edici polis uygulamaları bağlamında bu soru en anlamlısıdır. Bu açıdan, olay kontrolünün son aşamasının sadece göreceli insan haklarında uygulanabildiğini belirtmek önemlidir. Kesin bir hakka müdahale, bir insan hakkı ihlali anlamına gelir. Bu yüzden

ilk iki kontrol adımı sonucunda bir devlet tedbirinin kötü muamele veya işkence yasağına karşı geldiği veya geleceği tespit edilirse, olay kontrolü ilk iki adım sonunda tamamlanabilir. Çünkü bu yasağına ilişkin bir istisna öngörülmemiştir. Diğer tüm insan haklarında devamındaki üç kriter göre, bir insan hakkına yapılan müdahalenin gerçekten de bu hakkın ihlalini meydana getirip getirmediği kontrol edilmeye devam edilmelidir. Bu kriterler: yasal dayanak, meşru hedef ve ölçülülük.

“3.1. Bu tedbir bir kanuna mı dayanıyor?” Bir insan hakkına yapılan her müdahale yasal olarak öngörülmemelidir ve yasal hükümlerle uyumlu olarak yerine getirilmelidir. Bu nedenle devlet tedbirinin yasal çerçevede yani ilgili yasal hükümlerle uyumlu olarak yapılıp yapılmadığı kontrol edilmelidir.

“3.2. Tedbir meşru bir hedefe mi yönelik?” Bir insan hakkına yönelik her müdahale ayrıca meşru bir hedef ile gerekçelendirilmelidir. Bu hedefler, polis müdahalelerini düzenleyen ilgili hukuki yönetmeliklerde bulunurlar. Kamu düzeni ve güvenliğinin sağlanması, hırsızlığın önlenmesi, sağlık ve ahlakın korunması, ülkesel bütünlük veya başkalarının haklarının korunması bunlara örnek olarak gösterilebilir.

“3.3. Tedbir ölçülü mü?” Son ve sıklıkla en zor kriter olarak, somut duruma müdahalenin ölçülü olup olmadığı kontrol edilir. Bu sorunun cevaplanması için belirleyici olan, ilgili tedbirlerin yoğunluğu ve/veya niteliğidir. Bu yüzden somut olarak kontrol edilmesi gereken, tedbirin hedefe ulaşılması için uygun olup olmadığı, gerektiğinde daha hafif araçların hedefe aynı şekilde ulaşmayı sağlayıp sağlayamayacakları ve çaba gösterilen hedefin müdahale ile sebep olunabilecek zararlar orantılı olup olmadığıdır.

Ölçülülük açısından bir davranışın kontrol edilmesi için devamdaki analiz adımları önemlidir. Bunlar Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin

verdiği kararlara göre oluşturulan prensiplere dayanırlar. Özellikle polisin hareket tarzlarına ilişkin olarak yargısal kararlardan çıkartılmışlardır (EGM TEMÜH DAİRESİ BAŞKANLIĞI, 2007: 1/15) :

“3.3.a.” Tedbir meşru bir hedefe ulaşılması için uygun mudur? Uygun olmayan araçlar baştan çıkarılırlar. Bu kontrol adımını çoğu durumda atlamak mümkündür. Çünkü sıklıkla baştan, tedbirin prensipte çabalanılan hedefe ulaşmak için yeterli olduğu açıktır. Örnek: Kamu düzeni hedefine ulaşmak için bir göstericinin kimliğinin elinden alınması uygun olmayabilir. (Ama kontrol edilip geri verilebilir.)

“3.3.b.” Bir sonraki adım olarak, hedefe ulaşmak için tedbirin gerçekten de gerekli olup olmadığı veya bu hedefe daha hafif araçlarla ulaşılıp ulaşılamayacağı kontrol edilmelidir. Bu soru aynı şekilde çabalanılan hedefe götüren, ama ilgilinin/ilgililerin haklarına daha az müdahale eden, muhtemel hareket alternatifleri ile bir çatışmayı gerektirir. Yani, mevcut araçlardan en hafif/en koruyucu olanı kullanılmalıdır. Örnek: Bir polisin bir kişiyi, kimliğini tespit etmek için gözaltına alması ve bu kişi karşı koymadığı ve kaçmaya çalışmadığı halde kelepçe takması uygun olmayabilir.

“3.3.c.” Tedbirin gerekliliğinin onaylanmasında nihayetinde düşünülmesi gereken, muhtemel sebep olunan zararın büyüklüğü ve çabalanılan sonucun ne kadar önemli olduğudur. Bu, bir tedbirin yarıda bırakılmasını da gerektirebilir. Örnek: Bir dükkâna giren bir hırsız, polislerin doğrudan yakalayabilecekleri bir mesafede değildir, ancak atış menzili içindedir. Hırsızın ölümcül şekilde vurulması riski, çabalanılan sonuçla, yani hırsız gözaltına almakla orantılı değildir.

Polis uygulamaları karmaşıktır ve yüksek ölçüde sosyal, bölgesel ve şahsi yetkinlik gerektirir. Çoğu zaman, durumu doğru olarak kavramak ve ölçülü araçlar üzerinde düşünmek için fazla zaman kalmaz. Bu nedenle olayların kontrol

ve değerlendirilmesinde o anki bakış açısı kullanılmalıdır. Yani, kontrol mercileri, kendilerini olayın meydana geldiği sıradaki durumda düşünmelidirler.

Müdahaleci polis uygulamasının bir insan hakkı ihlali meydana getirip getirmediğinin değerlendirilmesinde sadece doğrudan zor kullanma durumu veya resmi işlemin son evresi dikkate alınmamalıdır. Aksine daha genel bir bakış açısından bakılarak hareket edilmelidir. Bir polis operasyonunun planlanması, organizasyonu ve somut olarak ifası, insan hakları açısından değerlendirilmeye dâhil edilmelidir.

Genel bakış açısı için bir örnek: Bir gösteri esnasında şiddet eylemleri ve bu nedenle gerekli gözaltına alma uygulamaları bekleniyorsa, bu duruma uygun önlemler alınmalıdır. Yeterli eğitim almış güvenlik güçleri kullanılmalıdır. Gözaltına alınan kişilerin taşınabilmesi için uygun araçlar organize edilmelidir. Şiddete meyilli kişilerin barışçıl kişilerden nasıl ayrılacağına dair taktiksel olarak düşünülmelidir.

Somut gözaltına alınanın değerlendirilmesi için bu noktalar belirleyicidir ve farklı sonuçlar elde edilmesine neden olabilirler. Eğer gözaltına alınmış olan kelepçeli bir kişi, hazırda araç bulunmadığından uzun süre umuma açık bir mekânda beklemek zorundaysa, bu durum ölçüsüz olabilir. Çünkü polis gözaltına almaya ilişkin gerekliliği tahmin etmiş olabilir fakat buna ilişkin gerekli önlemleri almamıştır. Somut bir durumda, gözaltına alınanın söz konusu olacağı önceden tahmin edilmemişse, aynı durum bu sefer ölçülü olarak değerlendirilir. Değerlendirme esnasında özellikle her defasında söz konusu çevre, değerlendirmeye dâhil edilmelidir.

Polisler ne ölçüde eğitim almışlarsa ve farklı hayati durumlarla ilgili ne ölçüde tecrübe edinmişlerse, bu meydan okuyucu ve stres yüklü durumu aşmaları da o ölçüde kolay olur. Başarılı sistematik olarak ölçülülük ilkesi odaklı polis çalışmalarının anahtarı, temelleri olan, pratiğe yönelik bir eğitimidir (EGM TEMÜH DAİRESİ BAŞKANLIĞI, 2007: 1/17).

9. BÖLÜM

TUTUKLAMA VE GÖZALTI

9. TUTUKLAMA VE GÖZALTI

Kişi özgürlüğü, bireyin en önemli haklarından birisidir. Birini hürriyetinden mahrum etmek, bir Devletin insanlara karşı alabileceği en müdahaleci tavırlardan biridir. Aynı zamanda, kişi özgürlüğünden mahrumiyet, bir Devletin en yaygın suçla mücadele ve iç güvenliği sağlama araçlarından birini teşkil eder. Kişi özgürlüğü mutlak bir hak değildir, yasalarda iyi tanımlanmış olan ve sonrasında yükümlülük gerektiren tutuklama ve gözaltına alınmanın meşru uygulamaları, bazı koşullarla kısıtlanmıştır. BM Kolluk Kuvvetleri Davranış Kuralları (BM Davranış Kuralları) 1'inci maddenin açıklamasında, kolluk kuvvetleri, tutuklama ve gözaltına alma yetkileriyle tanımlanmışlardır. BM Davranış Kuralları kolluk kuvvetleri için geniş bir tanım kullandığı için, polis dışındaki yetkililerin tutuklama ve gözaltına alma konusunda yetkili olabilecekleri anlaşılmaktadır. Birçok yargı alanı, polis dışında, özel soruşturma birimleri (dolandırıcılık birimleri, özel müfettişlikler), gümrük memurları ve itfaiye memurları gibi, tutuklama yetkisi olan ek teşkilatlara sahiptir. Bu kolluk kuvvetleri, hizmet ettikleri Devletin kanunlarını uygulama yükümlülüğüne ve yetkisine sahiptir. Bununla birlikte, BM Davranış Kuralları bu grupların tümü için geçerlidir. Herhangi Biçimde Alıkonulan ya da Hapsedilen

Tüm Kişilerin Korunması için BM İlkeleri'nin 2'inci maddesi ilave olarak, resmi yetkililerin *"yeterli ve bu amaç için yetkilendirilmiş"* olmasını gerektirir (Osse, 2015: 145).

'Tutuklama' ve 'gözaltı' terimlerinin anlamı her zaman çok açık değildir. İlkeler Bütünü'nde, aşağıdaki tanımlamaları yapmaktadır:

'Tutuklama' *"bir kişinin, bir suç işlediği iddiasıyla ya da bir makamın tasarrufta bulunması suretiyle tevkif edilmesi (yakalanması)"* anlamına gelir. Bu tutuklamanın hâkimin incelemesiyle ceza hukuku kapsamında ya da idari olarak emredilmiş bir makamın tasarrufta bulunması suretiyle olabileceğine dikkat edilmelidir. Polis bunların her ikisini de yerine getirebilir.

'Gözaltına alınan kişi' *"bir suçtan ötürü hakkında verilen mahkûmiyetin bir sonucu olması hariç, kişisel özgürlüğünden yoksun bırakılan herhangi bir kimse"* anlamına gelir. "Gözaltına alınma ve gözetim" birbirinin yerine kullanılır. Bu tanımlama, önleyici gözaltını olduğu kadar, idari gözaltını da kapsar ve her ikisi de polis tarafından yerine getirilebilir.

Tutuklama ve gözaltı sıklıkla birbirinin yerine kullanılır. Benzer şekilde 'tutuklama', sıklıkla, bir şüpheli (sanık) soruşturması ile birlikte kullanılır. Bu farklı kavramları birbirinden ayırmak önemlidir. Bir şüpheli tutuklanabilir, fakat bu olmak zorunda değildir. Tutuklanan bir kişi gözaltına alınabilir, ancak sorgulanması kişinin evinde de yapılabilir. Gözaltında olmayan tutuklu bir kişi, tutuklama altında veya 'soruşturmaya hazır' olmak için, hürriyeti kısıtlanmış olması durumundaki gibi (bu, ülkeden ayrılmasının yasaklanması anlamına gelir); yine de teknik olarak 'tutuklama altında' olabilir. Şüpheli sorgulaması, tutuklama öncesi veya sonrası yapılabilir ve sorgu sırasında tutuklama yapılabilir. Şüpheli sorgusu bir soruşturma yöntemi iken tutuklama, birini hâkim önüne çıkarmanın adımı olduğu için yasal bir yöntemdir.

'Hapsedilen kişi' (mahkûm), "bir suçtan ötürü hakkında verilen mahkûmiyetin bir sonucu olarak kişisel özgürlüğünden yoksun bırakılan herhangi bir kimse" anlamına gelir. Yukarıdaki tanımlamaların aksine, Uluslararası Af Örgütü'nün hem gözaltına alınmış olanlar hem de mahkûm edilmiş kişiler için 'hapsedilen kişi' (mahpus) kelimesini kullandığına dikkat edilmelidir.

9.1. Tutuklama ve Gözaltı İle İlgili Temel İnsan Hakları İlkeleri

Aşağıda belirtilen temel ilkeler Uluslar arası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi (UAMSHS); Birleşmiş Milletler İşkenceye Karşı Sözleşmesi (BMİKS) VE İnsan Hakları Komitesi (İHK)'nin çalışmaları göz önüne alınarak derlenmiştir (Osse, 2015: 146-148):

- a. *Keyfi (isteğe bağlı) olmama*: " Hiç kimse kanunun tayin ettiği sebeplere ve usule uygun olmaksızın özgürlüğünden yoksun bırakılamaz." Keyfiyet, yalnızca 'yasalara karşı' olmak şeklinde değil, uygunsuzluğu, adaletsizliği ve öngörülebilirlik eksikliklerini de içerecek şekilde daha geniş yorumlanmalıdır. Tutuklama ve gözaltının meşru olabilmesi yani keyfi olmaması için ulusal ve uluslararası hukukla uyumlu olması gerekir. Bir tutuklama, eğer kişinin ulusal ya da uluslararası hukuka göre hakkı olan bir eylem (örneğin toplanma, dernek kurma vb.) nedeniyle olursa, yasa dışı olur. Tutuklama ve gözaltı yalnızca adaletin uygulanması amacıyla gerçekleştirilmelidir. Gözaltına alınması kesinlikle gerekli olmayan ya da adaletin uygulanmasına engel olunmasını önlemek için yapılan gözaltına alma yasaklanmıştır. Ayrıca, gözaltına alınan kişi yasal bir şekilde tutuklanıp yargı tarafından serbest bırakıldıktan sonra gözaltında tutulmaya devam ederse, bu gözaltı da keyfi olarak nitelenir.

- b. *Masumiyet karinesi*: “Masumiyet karinesi, bu ilkeye göre muamele edilme hakkıdır.” Bu, duruşmayı bekleyen kişi mutlaka tutuklanacak anlamına gelmez ancak kişinin serbest bırakılması mahkemeye çıkmasını sağlayacak teminatların verilmesine bağlı olabilir. Masumiyet karinesi, gözaltındaki kişinin hüküm giymiş olanlardan ayrılmasını gerektirir.
- c. *Bilgi alma hakkı*: Tutuklama/gözaltı nedenleri, kişinin hakları (avukat edinme hakkı gibi), hakkındaki suçlamalar ile ilgili, kişinin anlayacağı bir dilde bilgi verilmesidir.
- d. *Gecikmeden bir adli makamın karşısına çıkma*: Birçok devlette belli ve kesin süre sınırları yasalarla belirlenmiştir ve BM İnsan Hakları Komitesi’ne göre, bu süre birkaç günden fazla olmamalıdır.
- e. *Avukat edinme hakkı*: Avukat/yasal danışman ile gözaltındaki kişinin iletişimleri, ‘tam bir gizlilik’ içinde olmalıdır (görülebilir, ancak duyulamaz).
- f. *Güç kullanımı*: Kolluk kuvvetleri, düzenin sağlanması veya kişisel güvenlik gerekçeleri gibi kesinlikle gerekli nedenlerin dışında güç kullanmamalıdır. Ateşli silahlar sadece hayatın korunması amacıyla kullanılabilir. Ateşli silah, kesinlikle gerekli olmadıkça gözaltı memurları tarafından taşınmamalıdır.
- g. *İşkence ve diğer acımasız, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele kesinlikle yasak olmalıdır*. Her Devlet, işkenceyi önlemek için etkili idari önlemler almalıdır. Her Devlet, “yargı kapsamındaki tüm bölgelerde tutuklama, gözaltı veya hapis gibi durumlara konu olan kişilerin gözetimi ve yapılacak muamele konusunda (...) düzenlemelerini, işkencenin her türlüşünü önlemeye yönelik bakış açısıyla, sistematik inceleme altında tutmakla yükümlüdür.” Gözaltı düzenlemelerini sis-

tematik inceleme altında tutabilmek için, bu düzenlemeler yazılı olarak kaydedilmiş, denetlenmeye açık ve sorumlu görevlilere bildirilmiş olmalıdır. Bu aynı zamanda gözaltının her şekilde gelişmeye açık (gözaltı mekânları, gözaltı memurlarının eğitimi, yasal hükümler, vb.) olmasını gerektirir. Hücre hapsinin de işkence (veya diğer zalimane, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele) kapsamına girdiği unutulmamalıdır ve kesinlikle yasaklanmalıdır.

- h. *Adil yargılanma hakkı*: Bir sanık, Uluslar arası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi (UAMSHS)'nin 9. ve 14. Maddeleri ile şarta bağlandığı şekliyle, 'silahların eşitliği' ilkesinde belirtilen adil yargılanma hakkına sahiptir. "Silahların eşitliği (...) her iki tarafın da yargılama süresince eşit usullere tabi olması ve eşit şartlarda olması" anlamına gelir.
- i. *Usule uygun kayıt tutulmalıdır*:
 - Tutuklama nedenleri,
 - Tutuklunun kimliği,
 - Tutuklama tarih ve zamanı, tutuklanan kişinin ne zaman nezarete getirildiği, adli yetkili ya da diğer bir yetkili tarafından ilk ne zaman görüldüğü,
 - Tutuklamayı yapan ilgili kolluk kuvvetlerinin kimliği,
 - Gözaltı yeri/nezaret ile ilgili kesin bilgi; hücre hapsi (tecrit) ihtimalini ortadan kaldırmak için özel önlemler alınmalıdır.
- j. *Habeus corpus (veya Amparo)*: Tutuklanan/gözaltına alınan kişi, bir mahkemenin tutuklama/gözaltının meşruluğuna karar verebilmesi için mahkemeye başvurma hakkına sahiptir.
- k. *Gecikmeden usule uygun yargılama*: Yargılama/duruşma öncesi gözaltı mümkün olduğu kadar kısa süren

istisnai bir uygulama olmalıdır. Yargılamanın makul bir zamanda yapılması gerektiği için, bu soruşturmanın derhal ve hızla yapılması gerekmektedir.

1. *Dış dünyaya erişim hakkı*: Bu, aşağıdaki hakları içerir:
 - Gözaltındaki kişi, sadece makul koşul ve kısıtlamalar çerçevesinde, iletişim kurma ve ziyaretçi (özellikle aile yakınları) kabul etme hakkına sahip olmalıdır;
 - hücre hapsi (tecrit) yasaktır;
 - tutuklu veya gözaltındaki kişinin gözaltı yeri ile ilgili ailesine bilgi verme hakkı;
 - doktora erişim hakkı.
- m. *Kötü muameleden şikâyetçi olma hakkı ve tazminat hakkı*: Kötü muamele durumunda yetkili makamlar derhal ve tarafsız olarak soruşturma yapmalıdır.
- n. *Komuta zinciri*: Hükümetler, güç ve ateşli silah kullanımı yasalar tarafından yetkilendirilmiş memurlara olduğu kadar, şüphe, tutuklama ve gözaltından sorumlu tüm görevliler üzerinde de, net bir komuta zincirini kapsayacak şekilde katı bir kontrol sağlamalıdır.
- o. *Denetim*: Gözaltı yeri, gözaltı yeri idaresinin yetkililerinden bağımsız olan, yetkili makamlar tarafından tayin edilmiş olan ve buna yükümlü olan uzman ve deneyimli kişiler tarafından düzenli olarak ziyaret edilmelidir. Gözaltındaki kişinin, bu ziyaretçilerle özgürce ve gizli iletişim kurma hakkı vardır.

9.2. Yasal Bir Tutuklama Nasıl Yapılmalı (Osse, 2015: 154-156)

Her “suç işlediği iddia edilen” kişinin tutuklanmasına yetki vardır. Ancak polis pratiğinde her “suç işlediği iddia edilen” tutuklanmaz. Bir kişinin tutuklanıp tutuklanmayacağı kararı gerçek suç, şüphelinin davranışı ve polisin deneyim

ve becerisi gibi birçok faktöre bağlıdır. Bazı ülkelerde, bir yetki belgesi (tutuklama emri) gerekirken, diğerlerinde polisin takdirine bırakılmıştır. Bazı ülkelerde ulusal yasalar, suiistimale açık olabilecek çok geniş bir takdir gücü vermektedir. Tüm polis güçlerinde olduğu gibi, gerçek uygulamalar ve yasal gerekler ülkeden ülkeye değişir. Genel bir kural olarak, tutuklamanın ne zaman uygun olduğu, tutuklamaya kimin yetkili olduğu, tutuklamanın nasıl gerçekleşeceği, tutuklamanın nasıl rapor edileceği hakkındaki kanun, açık ve net olmalıdır.

Tutuklama devletin kendi gücünü en kesin şekliyle gösterdiği bir durumu gösterir. Tutuklama her insan için rahatsızlık vericidir. Tutuklanan kişinin sözlü ve fiziksel direncine neden olabilir. Polis memurları bunun ve tutuklamadan dolayı oluşacak korku, utanç, kontrol kaybı, öfke ve hiddet gibi duyguların farkında olmalıdır. Tutuklama “fiziksel bir durum” olduğu için, tutuklu kişi tutuklanma sırasında son derece incinebilir durumdadır.

Bir tutuklamanın makul, meşru, işlenen ya da işleme planı yapılan suçun kanunda yasa dışı olarak tanımlanmış olması gerekir. Tutuklama; *orantılılık*, *yetki devri*, *yasa-ya uygunluk* ve *gereklilik* temel ilkelerine uygun olmalıdır. Bu ilkelere uygunluk, memurun doğru tutum ve yeteneğe, uygun profesyonel teknik ve sosyal becerilere sahip olmasının yanında, yasaları ve usulleri de bilmesini gerektirir. Polis memurlarının farklı durumlar arasında ayırım yapabilme kapasitesini artırabilmesi ve farklı durumlara özel tepkiler geliştirebilmesi için eğitim ve deneyim gereklidir. Polis açık ve kapalı el tekniklerini ve kelepçe, biber gazı gibi ekipmanları tutuklu üzerinde daha fazla baskı oluşturmadan nasıl kullanacağı konusunda eğitim almalıdır. Genel olarak orantısız güç kullanan polislerin kendilerine göre daha az güç kullanan meslektaşlarıyla karşılaştırıldıklarında, daha güvensiz ve yetersiz hissettikleri görülmektedir.

Tutuklamaların nasıl gerçekleştirildiğini düzenli olarak değerlendirmek önemlidir. Gücün aşırı kullanımı ve aşırı güç kullanım şikâyetleri tekrarlandığında, bu konular polis memurlarının performans değerlendirmesinde ele alınmalıdır. Yeni yöntem ve ekipmanlar daima izlenmeli ve değerlendirilmelidir.

Polis bir kişiyi tutuklama emri olmaksızın ancak “suçüstü” (*in flagrante delicto*) durumunda veya hemen sonrasında tutuklayabilir. Suçüstü tutuklama, tutuklamaların büyük bir bölümünü kapsar. “Suçüstü” konusu çeşitli adalet sistemlerinde farklı şekillerde yorumlanmaktadır. Meksika’da bir suçun işlenmesinden 72 saat sonrası hala “suçüstü” sayılabilir. Genel olarak “suçüstü” gerçek bir suçun işlenmesinden en fazla birkaç saat sonrası olarak anlaşılmaktadır.

Diğer tüm durumlarda, tutuklamanın önceden planlanmış olması ve bir tutuklama emri gereklidir. Bir tutuklama planlanırken aşağıdaki sorular sorulmalıdır:

- Tutuklu ne tür bir kişidir?
- Daha önce tutuklanmış mıdır? Eğer öyleyse o zaman nasıl davranmıştır?
- Bu kişi ile ilgili meslektaşlarının deneyimleri nelerdir?
- Bu kişinin kendini savunmaya kalkışması bekleniyor mu?
- Ona yönelik suçlamalar nelerdir?
- Tutuklama nerede olacak?
- Çevredeki kişiler, örneğin çocuklar, aile üyeleri ile ilgili neler yapılmalı?

Bazen polisin tutuklama sırasında güç kullanması gerekebilir. Kullanılacak gücün kesinlikle *orantılılık*, *gereklilik* ve *yasaya uygunluk* ilkeleriyle uyumlu olması gerekir. Prensip olarak, polis her zaman mümkün olan en az gücü

kullanmalıdır. Eğer bu tür bir güç kullanımında yaralanma meydana geldiyse polisin yaralanan ya da etkilenen kişiyi mümkün olduğu kadar kısa sürede destek ve tıbbi yardım sağlaması gereklidir. Ateşli silahlar sadece şüpheli kişi hayatı tehdit de içeren ciddi bir suçu işlerken ve sadece diğer araçlar amaca ulaşmak için yetersiz kaldığında -ki bu çok ender olacaktır- kullanılabilir.

Bazen; örneğin eğer polis şüpheliyi daha önceki tutuklamalardan tanıyorsa ve/veya tutuklanacak kişinin silah taşıdığı biliniyorsa, güç kullanımı öngörülebilir. Bu tür durumlarda tutuklamayı hazırlamak için, durumun kontrolden çıkmasını önlemek amacıyla, özel destek uygulanabilir. Bu özel destekler daha fazla polis, köpek, özel tutuklama timleri vb. olabilir. Bu özel destek için emir-komuta zinciri içinde uygun hiyerarşik düzeyden izni alınmalıdır - kullanılması öngörülen güç ne kadar fazlaysa izin alınacak yetkilinin hiyerarşideki yeri de aynı oranda yüksek olacaktır.

Bazen taktiksel yöntemleri değiştirerek ek güç kullanımından kaçınılabilir. Bir şüpheliyi sürpriz bir şekilde yakalamak (örneğin uykudayken) bazen etkili görülebilir. Bununla birlikte planlanan tutuklama mümkün olan en elverişli şekilde yapılmalıdır; gereğinden fazla stres oluşturulmasına gerek yoktur. Örneğin tutuklanacak kişinin küçük çocuğu varsa, tutuklamayı evde yapmaktan kaçınmaya çalışmak gerekir. Bu şekilde davranmanın etik nedenler kadar pratik nedenleri de vardır. Gerilimden kaçınıldığında ve şüpheliye özenli davranıldığında, şüphelinin tutuklama sonrasındaki soruşturmada daha işbirliğine yatkın bir tavır sergilemesi beklenir.

Bir şüphelinin kendi haklarını bilme hakkı vardır. Polis tutuklu kişinin bu hakları bilmesini ve anlamasını sağlamalıdır. Tutuklama sırasında tutuklu şu konularda bilgilendirilmelidir:

- Anlayacağı lisanda, kendisine yöneltilen suçlamalar ve tutuklama nedenleri,
- İtiraf etmeme, kendisine karşı şahitlik yapmama, sessiz kalma hakkı,
- Avukat hakkı (kendi seçtiği veya kendisine tayin edilecek ücretsiz avukat).

Bunlardan başka tutuklu kişi şu haklara sahiptir:

- Masum sayılmak,
- Tercüman istemek,
- Kendisi lehinde ve aleyhinde tanıklık yapacakları incelemek,
- Kendi savunmasını hazırlamak için yeterli zaman ve imkân.

Polis memuru şüpheliyi tutukladıktan sonra derhal adli makamlar önüne çıkarmalıdır. Bazı bölgelerde tutuklunun getirildiği ilk adli makam, yarı-yargı fonksiyonu olan, gözaltının ilk altı saatinde yetki kullanabilen, sonrasında kişinin polisten bağımsız “gerçek” adli makamlara götürülmesini sağlayan üst düzey polis memurudur.

Bir tutuklama sıklıkla üst aramayla devam eder. “Etkili önlemler aranan kişinin onurunu zedelemeyecek şekilde gerçekleştirilmelidir. Devlet memurları veya devletin talimatıyla tıbbi personel tarafından üst araması yapılacak kişiler, sadece aynı cinsiyetten kişiler tarafından aranmalıdır.” Üst araması, bilgi veya delil bulabilmek ya da tutuklunun silah veya silah olarak kullanacak başka aletleri olduğu düşüncesiyle şiddeti önlemek amacıyla sorgulayıcı yöntemle yapılabilir. Müdahale seviyesi değişen, dolayısıyla farklı yetki seviyeleri gerektiren farklı üst arama türleri vardır. En az müdahaleci olanı, kıyafetlere elle dokunmaktır. Bundan sonra kıyafetleri aramak gelir. Daha çok müdahaleci olanı

tutuklanan kişiye kıyafetlerini çıkarttırmak ve çıplak arama yapmaktır. En fazla müdahaleci olan, genellikle uyuşturucu ararken yapılan, vücuttaki boşlukların aranmasıdır.

Polis tutuklamayı yapma şekliyle ilgili hesap verebilir olmalıdır. Aşağıdakiler gereğince kaydedilmelidir:

- Tutuklunun adı,
- Tutuklama yeri,
- Tutuklama zamanı,
- Tutuklama nedeni ve tutuklanan kişiye yöneltilen suçlamalar,
- İlgili polis memurunun kimliği,
- Kesin konumu da içerecek şekilde, gözaltı yeri hakkında bilgi,
- Tutuklunun adli ya da diğer makamlar önüne çıkarılmasına ilişkin ayrıntılar.

Bu kayıtlar tutukluyla ve/veya avukatıyla paylaşılmalıdır.

9.2.1. BM. İnsan Hakları Yüksek Komiserliğine Göre Tutuklama Nasıl Olmalı

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiseri İnsan Hakları Merkezi tarafından hazırlanan; *“Yasaların Uygulanması İçin İnsan Haklarına İlişkin Uluslararası Kurallar”* isimli polisler için cep kitabında bu konuda aşağıdaki kurallar belirtilmiştir (BMİHYKİHM, 2000: 10-12):

Yargı kararından önce tutuklama, kural değil istisnadır.

Özgürlüğünden yoksun bir kişiye insancılıkla ve insan kişiliğinin doğasında bulunan onura saygı ile davranılması gerekir.

Bir yasayı (kuralı) çiğnemekle (suç işlemekle) suçlanan her kişinin, suçluluğu yasal olarak ortaya konuncaya değin suçsuz olduğu varsayılır.

Tutuklanan hiçbir kimse, ne işkenceye ve (başka) zulme, insanlık dışı yada aşağılayıcı, ceza yada davranışlara, ne de hangi biçimde olursa olsun, şiddet yada tehdide bağlı tutulabilir.

Tutuklanan her kişi, yalnızca bu amaçla resmi olarak öngörülen yerde (nezarethanedede) tutulacaktır ve ailesine ve avukatına bu konuda tam olarak bilgi verilecektir.

Tutuklama merkezlerinde, gençler (küçükler) yetişkinlerden, kadınlar erkeklerden ve cezaya çarptırılmayanlar cezaya çarptırılanlardan (mahkûmlardan) ayrılır.

Tutuklama süresine ve yasallığına ilişkin karar, bir yargı makamınca yada eşdeğer bir makamca verilebilir.

Tutuklunun, tutukluluğunun nedenleri ve kendisine yönelik her suçlama konusunda bilgi edinme hakkı vardır.

Tutukluların, dış dünya ile ilişki kurma, aile üyelerinin ziyaretini kabul etme ve özel (gizli) olarak ve kişisel olarak bir avukat ile iletişim kurma hakkı vardır.

Bir tutuklunun sağlığı için insancıl koşullarda tutuklu olması ve kendisine gereksinmesi olan yiyecek, su, giyecek sağlanması ve tıbbi bakım görmesi, uygun biçimde barındırılması, beden eğitimi yapabilmesi ve yanında kişisel sağlık koruması yapabilmesi için zorunlu olan tuvalet maddeleri bulundurabilmesi gerekir.

Tutukluların dinsel ve ahlaksal inançlarına saygı göstermek gerekir.

Her tutuklunun, tutukluluğun yasallığı konusunda bir karar vermesi için, bir yargı makamı önüne çıkarılma hakkı vardır.

Tutuklu kadın ve gençlerin (küçüklerin) haklarına ve özel durumuna saygı göstermek gerekir.

Hiç kimse tutuklu bir kimsenin durumunu, onu itirafta bulunmaya, başka her biçimde bir suça bulaşmaya yada başka her kişiye karşı tanıklık etmeye zorlamak için kötüye kullanılamaz.

Disiplin ile ilgili önlemlerin, yasa ve yönetmelikler ile

öngörülen önlemler olması gerekir ve tutukluluğun güvenliğini sağlamak için gerekli olan önlemler sınırını aşmaması ve insanlık dışı olmaması gerekir.

9.3. Yasal Bir Gözaltı Nasıl Yapılmalı

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin "Tutuklulara Uygulanacak Asgari Kurallar"a İlişkin (73) 5 Sayılı Kararı Bulunmaktadır (Alderson, 1989: 202-224). Standart Asgari Kurallar, konaklama, kişisel hijyen, giysi ve yatak, yiyecek, egzersiz ve spor konularıyla ilgili kuralları belirtir, ayrıca tüm gözaltı merkezlerinin personel ve yönetimi ile ilgili maddeleri düzenler. Bu, polis gözetimini de kapsar. 'Tutuklu Bulunan veya Mahkemeyi Bekleyen Mahpuslar' (Kısım II, Başlık C) bölümünde, 84-93. kurallar polis gözaltılarıyla ilgili belli kuralları düzenler.

Bazı ülkelerde, cezaevi eksikliğinden dolayı, polis gözaltı merkezleri cezaevi gibi kullanılır. Bu tür durumlarda bu mekânlar uluslararası hukukun gerekleriyle uyumlu olmalıdır. Bununla birlikte, yoğunlaşacağımız konu duruşma öncesi polis gözaltılarıdır. Polis tarafından sadece soruşturma gerektirdiğinde yapılabilecek gözaltı uygulamaları kısa olmalıdır. Gözaltındaki kişilerin masum oldukları varsayılmalı ve onlara buna uygun şekilde muamele edilmelidir.

Tutuklamanın ardından gelen polis gözaltısında, kişi henüz mahkemeye çıkmamıştır ve hala masum varsayılır, bu nedenle bu şekilde muamele görmelidir. Sadece kısa bir süre (bir ya da iki gün) polis gözetiminde kalacak olanlar polis merkezinde tutulmalıdır; daha uzun süre kalması gerekenler resmi bir gözaltı mekânında, örneğin cezaevinin ayrı bir bölümünde kalmalıdır. Polis gözaltısı cezalandırıcı bir önlem değildir, sadece soruşturma için ya da şüphelinin mahkemeden kaçmasını önlemek için kullanılmalıdır. Gözaltı -hürriyetten yoksunluk- sıklıkla diğer bazı haklardan da yoksun kalmak anlamına gelir. En önemlisi, mahremiyet hakkının

tehlike altında olmasıdır, ayrıca ayrımcılık yapılmaması, eğitim hakkı, din özgürlüğü, ifade ve bilgiye erişim hakkı da tehlike altındadır. Bu genellikle hürriyetten yoksunluğun doğal sonucu olarak nitelendirilir. Bununla birlikte, “bu doğru değildir ve buna izin verilmemelidir. Sadece, gözaltının amaçları için veya, yargının soruşturma sürecini engellemeyi önlemek için, ya da gözaltı mekanının düzeni için, mutlaka gerekli görülen tedbirlerin uygulanması kabul edilebilir.”

Genel olarak insan hakları standartlarının temel varsayımı, özellikle güçlü Devletin “insafına kalmış” durumlarla (gözaltı durumunda olduğu gibi) ilgili, devletin, kontrol altında tuttuğu kişilere insanca ve insan onuruna yakışır şekilde davranması gerektiğidir. Bu, temel ve evrensel olarak devletin kaynaklarından bağımsız olarak uygulanması gereken bir ilkedir. Bu kural ayrımcılık yapılmadan herkes için uygulanmalıdır.

Polis gözaltısıyla ilgili hak ve yükümlülüklerin bazıları aşağıdaki konuları kapsar (Osse, 2015: 158-159):

- Gerekirse kişinin makul bir şekilde, eğer mümkünse ikamet yerine yakın bir yerde gözaltına alınmalıdır.
- Gözaltı yeri bilinen bir yer olmalıdır. Gözaltı yeri, tüm transferleri de kapsayacak şekilde kayıt altına alınmalıdır.
- Avrupa Polis Etiği Kuralları, “polis hücrelerinin makul boyutlarda, yeterli ışıklandırma ve havalandırma-ya sahip, ve dinlenmek için uygun şekilde donatılmış” olması gerektiğini belirtir.” Bu kriterin önemi vurgulanmalıdır, çünkü polis hücreleri genellikle çok rahat-sız koşullara sahiptir.
- BM Davranış Kuralları Madde 6 şöyle belirtir: “Kolluk Kuvvetleri, gözetimleri altındaki kişilerin sağlık durumunu tam koruma altına almalı, özellikle gerektiği zaman tıbbi özen gösterilerek derhal eyleme geçilme-

lidir.” Kişi, gözaltında tutulacağı yere vardığı andan itibaren, tıbbi muayene hakkına sahiptir. Gerektiğinde kişiye ücretsiz sağlık hizmeti sunulur. Kişi şartlara göre ikinci bir doktorun görüşünü alma hakkına sahiptir. Tıbbi muayene, doktorun adı ve sonuçları kayıt altına alınmalıdır. Kişi kendi doktoru veya dış hekim tarafından ücretini ödeyerek muayene edilmeyi tercih edebilir.

- Tutuklunun bakmakla yükümlü olduğu çocuk yaşta kimseler bir çözüm bulunmaması halinde sahipsiz kalacaksa bu kişiler için destek veya uygun bakım sunulmalıdır.
- Kadın ve erkekler mümkün ölçüde ayrı yerlerde tutulmalıdır. Benzer şekilde, görevli memurlar mümkün olduğu sürece aynı cinsiyetten olmalıdır.
- Gözaltındakiler, önemli haberlerden haberdar olmanın yanı sıra, eğitsel, kültürel ve bilgilendirici materyal edinme hakkına sahiptir.
- Gözaltına alınan kişiler dinlerini ifade etme/ibadet etme hakkına sahiptir.
- Gözaltına alınmış kişiler tercih ederlerse çalışma imkânına sahip olmalı ve bu iş için kendisine ücret ödenmelidir.
- Gözaltındaki kişiler, kendi yiyeceklerini dışarıdan bedelini kendileri ödeyerek alma hakkına sahiptir.
- Kendi giysilerini, eğer üniforma ise, suçlu olduğu kanıtlanmış/hüküm giymiş mahkûmlardan farklı bir üniforma giyme hakkına sahiptirler.
- Gizliliklerini koruma hakkına sahiptirler.
- Gözaltındaki kişiye karşı disiplin işlemlerinin, kanun veya yasal düzenlemelerde belirtilen şekilde olması gerekmektedir.

- Kısıtlama/engelleme araçları asla cezalandırma amaçlı kullanılamaz. Zincir ve pranga kullanılamaz.
- Gözaltındaki kişilere karşı, hayatı korumak için kesinlikle kaçınılmaz ise, ateşli silah kullanılamaz. (polis gözetimi durumlarında bu nadiren karşılaşılan bir durumdur.) Silahlı güç kullanımı incelenmek amacıyla daima rapor edilmelidir. Gözaltındayken veya kısa süre sonrasında kişinin ölümü veya ortadan kaybolması halinde, adli veya diğer yetkili makamlar soruşturma yapmalıdır. Bazı ülkelerin ulusal mevzuatlarında bu durumlarda bağımsız bir soruşturma yapılması öngörülmüştür.

Polis gözaltısı, kişinin intihara teşebbüs etmesi riskini artırabilir. Polis gözaltı mekânları bunu kolaylaştıracak şekilde tasarlanmamalıdır. Kişinin kendini asabileceği eşyalar olmamalı, intiharı kolaylaştıracak giysiler (ayakkabı bağları, kemerler gibi) ortadan kaldırılmalıdır.

9.3.1. BM. İnsan Hakları Yüksek Komiserliğine Göre Yakalama (Gözaltına Alma) Nasıl Olmalı

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiseri İnsan Hakları Merkezi tarafından hazırlanan; *“Yasaların Uygulanması İçin İnsan Haklarına İlişkin Uluslararası Kurallar”* isimli polisler için cep kitabında bu konuda aşağıdaki kurallar belirtilmiştir (BMİHYKİHM, 2000: 8-10):

Herkesin, kişi özgürlüğü ve güvenliği ve dolaşma (seyahat) özgürlüğü hakkı vardır.

Hiç kimse, keyfi biçimde yakalanamaz (gözaltına alınamaz) yada tutuklanamaz.

Hiç kimse, yasayla öngörülen nedenlere ve yönetime uygun olmadıkça, özgürlüğünden yoksun bırakılamaz.

Yakalanan her bireye, yakalanması sırasında, yakalanma nedenleri konusunda bilgi verilecektir.

Yakalanan her bireye, en kısa süre içinde, kendisine yöneltilen her suçlama konusunda bilgi verilecektir.

Yakalanan her birey, en kısa bir süre içinde, bir yargı makamı önüne çıkarılacaktır.

Yakalanan her bireyin, yakalanmasının yada tutuklanmasının yasallığı konusunda gecikmeksizin karar verilmesi için, bir yargı makamına başvuruda bulunma hakkı vardır ve eğer yakalamanın yasadışı olduğuna karar verilmişse, serbest bırakılması gerekir.

Yakalanan her kişinin, makul bir süre içinde yargılanması yada serbest bırakılması gerekir.

Yargı karar beklentisiyle tutuklama, kural değil istisnadır.

Yakalanan yada tutuklanan her kişinin, bir avukatın yada bir başka yasal temsilcinin hizmetlerine ulaşma hakkı vardır ve onunla iletişim kurabilmesi gerekir.

Her yakalamanın, şu noktaların (bilgilerin) kaydedileceği bir tutanağa konu olması gerekir:

- yakalama nedeni,
- yakalama anı,
- bir tutuklama yerine (nezarethaneye) gönderilme saati,
- bir yargı makamı önüne çıkarılma gün ve saati,
- ilgili yasaların uygulanmasından sorumlu olanların kimliği,
- tutuklama yerine ilişkin açık bilgiler ve
- sorgulama konusunda ayrıntılar.

Bu tutanak, tutukluya yada avukata iletilir.

Yakalanan kişinin ailesine, en kısa süreler içinde, gözaltına alma ve tutuklama yeri konusunda bilgi verilmesi gerekir.

Hiç kimse, kendisine karşı, tanıklık yapmaya yada suçluluğunu kabul etmeye (itirafa) zorlanamaz.

Gerekli durumda bir tercüman sorgulamada yardım edecektir.

9.4. Mevcut Sistemde Tutuklama ve Gözaltı

Önceki başlıklarda bu konuların uluslar arası hukuktaki istenen şekillerine değinilmiştir. Bu başlığı mümkün olduğu kadar ayrıntıya girmeden, iç hukukumuz göz önüne alınarak, tutuklama ve gözaltı alt başlıkları içerisinde inceleyeceğiz. Netice itibariyle bu konuları düzenleyen iç hukukumuz ile uluslararası hukukun büyük oranda uyumlu olduğunu söyleye biliriz. Bazı farklılıkların olması, o ülkenin adalet sistemi ile ve polislerin bağlı olduğu birim ve yetkilerden kaynaklanmaktadır.

9.4.1. Tutuklama

Tutuklama, suç işlediği konusunda henüz kesin hüküm bulunmayan ancak suç işlediğine dair hakkında kuvvetli şüphe bulunan kişinin hareket özgürlüğünün hâkim kararıyla geçici olarak sınırlandırılmasıdır. Hakkında tutuklama işlemi uygulanan kişiye tutuklu (mevkuf), içinde bulunulan yasal duruma ise tutukluluk denilmektedir (Bıçak, 2011: 584). Tutuklama işlemi ile yakalama işlemi arasında en önemli fark, tutuklamanın hâkim kararına dayanması gerekliliğidir. Ayrıca yakalamada kural olarak, yirmi dört saatlik bir süre ön görülmesine rağmen, tutuklamada duruma göre altı ay ve iki yıllık temel süreler öngörülmüştür. Ağır cezalık olmayan suçlarda altı aya kadar, ağır cezalık suçlarda ise üç yıla kadar uzatılabilmektedir (CMK. Md.102).

Anayasamızın 19/1'inci maddesine göre; “Herkes, kişi hürriyeti ve güvenliğine sahiptir”. Kişinin hangi durumlarda hürriyetinde yoksun bırakılabileceği, maddenin diğer fıkralarında ayrıntılı olarak düzenlenmiştir.

Özü itibariyle bir ceza olmaktan ziyade, bir tedbir olan tutuklama, aleyhine bir suç isnat olunan kişinin soruşturmayı ve kovuşturmayı yürüten makamların eli altında bulunmasını sağlamak ve suç delillerini ortadan kaldırmasını önlemek

amacıyla uygulanan ve tutucu ve koruyucu bir işlemdir. Tutuklamanın sonradan ceza yerine geçebilmesi de mümkündür. Sanık yapılan yargılama sonucunda, hürriyeti bağlayıcı bir cezaya mahkûm olduğu takdirde, tutuklu kaldığı günlerin, aldığı cezadan düşülmesi gerekir (Bıçak, 2011: 584).

Koruma önlemlerinin en önemlisi olan tutuklamaya hâkim karar vermelidir. Polisin görevi, hakkında tutuklama kararı çıkartılmış olan kişiyi yakalayıp C. Savcılığına göndermektir. Kolluk Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK) madde 90/2'ye göre kolluğun geçici olarak yakalama yetkisini kullanabileceği durumlardan birisi de tutuklama şartlarının bulunmasıdır. Bu yüzden kolluk görevlileri tutuklama şartlarının varlığını tek başına değerlendirecek ve hâkim kararı olmadan kişi hürriyetini kısıtlayabilecektir. Kolluğun suçun önemi, özelliği ve yakalama konusunda tereddüde düşmesi halinde C. Savcılığı ile irtibata geçerek onun talimatına göre hareket etmesi gerekir (Gündoğan vd., 2007: 588).

Tutuklamaya karar verebilmesi için Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ve Anayasamız tarafından kabul edilmiş bazı ön şartların bulunması gerekir. AİHS'nin 5'inci maddesine göre suç işlediğinden şüphelenilmesi için makul sebeplerin bulunması gerekir. Anayasamızda da suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunan kişilerin tutuklanabileceği belirtilmiştir (Any. Md.19/3). Ayrıca açılmış veya açılması muhtemel bulunan ceza davasının kamu davası olması, kovuşturulması şikayet veya başka bir ceza muhakemesi şartına bağlı suç ise, şartın gerçekleşmiş olması, sanığa teminat belgesi verilmemiş olması gibi şartların gerçekleşmiş olması gerekir (Gündoğan vd., 2007: 589).

Tutuklamanın üç temel şartı vardır. Bu şartlardan birincisi, şüpheli veya sanığın söz konusu suçu işlediğine dair kuvvetli suç şüphesi bulunmasıdır (CMK md.100/1). Tutuklamanın ikinci şartı tutuklama nedenlerinden birisinin bulunmasıdır. Diğer bir ifadeyle, kuvvetli suç şüphesi

sinin varlığı bir kişinin tutuklanması için yeterli değildir. Ayrıca, aşağıdaki iki tutuklama nedeninden birisinin bulunduğu dair kuvvetli belirtiler bulunması gerekir;

- a. Şüpheli veya sanığın kaçması, saklanması veya kaçacağı şüphesi uyandıran somut olgular bulunması veya,
- b. Şüpheli veya sanığın davranışları;
 - Delilleri yok etme, gizleme veya değiştirme,
 - Tanık, mağdur veya başkaları üzerinde baskı yapma girişiminde bulunma, hususlarında kuvvetli şüphe oluşturmaları (CMK md.100/2).

Kanun koyucu bazı suçlar için tutuklama nedenlerinden birisinin var olup olmadığını araştırma mecburiyetini kaldırmaktadır. Tutuklamanın üçüncü şartı ise ölçülülüktür. Diğer bir ifadeyle, tutuklama ile elde edilecek fayda ile tutuklama tedbirine başvurulması ile verilecek zarar arasında orantı bulunmalıdır. İşin önemi, işlenen suçun ağırlığı, verilmesi beklenen ceza veya güvenlik tedbiri ile ölçülü olmaması halinde, tutuklama kararı verilemez (CMK md.100/1). Kanun koyucu, sadece adli para cezasını gerektiren veya hapis cezasının üst sınırını iki yıldan fazla olmayan suçlarda bu ölçülülük şartının gerçekleşmesinin mümkün olmadığını ve dolayısıyla tutuklama tedbirine başvurulamayacağını açıkça belirtmiştir (CMK md.100/4).

9.4.2. Gözaltı

Kanunun verdiği yetkiye göre, yakalanan kişinin hakkındaki işlemlerin tamamlanması amacıyla, yetkili hâkim önüne çıkarılmasına veya serbest bırakılmasına kadar kanuni süre içerisinde sağlığına zarar vermeyecek şekilde özgürlüğünün geçici olarak kısıtlanıp alıkonulması işlemine *gözaltı* denilir. Yakalanan kişi Cumhuriyet Savcısı tarafından bırakılması emredilmezse, soruşturmanın tamamlanması için gözaltına alınır (Şafak ve Bıçak, 2005: 206).

Yakalanan kişinin durumu, yakalama nedeni ile birlikte Cumhuriyet savcılığına sunularak, soruşturmanın yapılabilmesi için, gözaltına alma kararı kolluk tarafından talep edilecektir. Cumhuriyet Savcısı en kısa sürede kolluğun gözaltı talebini inceleyerek, şahsın serbest bırakılmasına veya gözaltına alınmasına karar verecektir. Gözaltına alınmasını gerektiren sebepler varsa, soruşturmanın tamamlanması bakımından yazılı olarak veya acele hallerde sözlü olarak gözaltına alma emrini verecektir. Sözlü emirler, en kısa sürede yazılı hale getirilmelidir. Kolluk görevlileri, yazılı olmayan emirler için tutanak tutmalıdırlar (Güzel, 2006: 68).

Gözaltı kararı C. Savcısı tarafından verilir (CMK md. 91/1). Kolluğun kendiliğinden gözaltı kararı vermesi ve kişileri gözaltında tutabilmesi mümkün değildir. Yakalanan kişinin, gözaltı hususunda karar verecek olan Savcının huzuruna çıkarılma zorunluluğu yoktur. Ancak Savcı isterse, yakalanan kişi Savcının huzuruna çıkarılabilir. Savcının gözaltına alma kararı verebilmesi, bu tedbirin soruşturma yönünden zorunlu olmasına ve kişinin bir suçu işlediğini düşündürebilecek emarelerin varlığına bağlıdır (CMK md. 91/2). Bu şartların varlığı sabit olmadan gözaltı kararı verilemez. Yakalanan kişi, gözaltına alınmasını gerektirecek bir nedenin tespit edilememesi veya yakalama sebebinin ortadan kalkması halinde, Savcının emri ile kolluk kuvvetlerince derhal salıverilir (YGIY md. 17/1).

Gözaltı birimine getirilen kişi hakkında uygulanacak hükümler kısaca şöyledir: Nezarethaneye konmadan önce çok iyi bir şekilde aranır. Kadının üst veya vücudunun aranması, bir kadın görevli veya bu amaçla görevlendirilecek diğer bir kadın tarafından yapılır. Şüpheli/Sanık kendisine zarar verebilecek kemer, kravat, ip, kesici ve delici alet gibi nesnelere arındırılır. Üzerinden çıkan eşya ve paralar muhafaza altına alınır. Paraların nevi, seri numaraları ve miktarı, eşyanın vasıfları ve markası belirtilerek bunlar emanete ali-

nır. Bu konuda bir tutanak düzenlenerek ilgililerce ve üstü aranan kişi tarafından imzalanır ve bu tutanağın bir sureti üstü aranan kişiye verilir (Şafak ve Bıçak, 2005: 207).

Anayasamıza göre; yakalanan veya tutuklanan kişi tutulma yerine en yakın mahkemeye gönderilmesi için gerekli süre hariç en geç *kırksekiz saat* ve toplu olarak işlenen suçlarda en çok *dört gün içinde* hâkim önüne çıkarılır. Kimse, bu süreler geçtikten sonra hakim kararı olmaksızın hürriyetinden yoksun bırakılamaz. Bu süreler olağanüstü hal, sıkıyönetim ve savaş hallerinde uzatılabilir (Md.19/5). Gözaltı süresi azami süreyi ifade eder. Yakalanan kişinin işlemlerinin bitmesine rağmen bekletilmeye devam edilmesi, kanuni gözaltı süresi içinde olsa bile, hukuka uygun değildir (Gündoğan vd., 2007: 574). Daha fazla ayrıntılar 1.06.2005 tarihli ve 25832 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “*Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği*”nde düzenlenmiştir.

Televizyon ve bazı gazete haberlerinde, “*gözaltına alma*” ve “*gözlemaltına alma*” kavramlarının zaman zaman bir biri ile karıştırılarak kullanıldığını duymakta ve okumaktayız. Özellikle “*gözaltına alma*” yerine “*gözlemaltına alma*” terimi yanlışlıkla kullanılmaktadır. Bu iki kavram da Muhakeme Hukuku içerisinde yer almaktadır. Gözaltı hemen yakalamadan sonra söz konusu olmaktadır. Gözlemaltı, yakalanıp gözaltına alındıktan sonra mahkeme tarafından söz konusu olmaktadır. Gözaltına alınan kişi nezarethanede muhafaza edilir. Gözlemaltına alınan kişi için resmi bir tıbbi kurum söz konusudur. Gözaltında süreler kişi sayısına göre önem kazanırken, gözlemaltında daimen bir kişi söz konusu olmaktadır. Gözaltında bulunanlar serbest müdafilik sisteminden yararlanırken, gözlemaltında şuur tedkiki için bulunanlara re’sen bir müdafiyen tayin edilir. Sonuç olarak; güvenlik kuvvetleri tarafından yakalananların durumunu ifade etmek için daima “*gözalltına alma*” teriminin kullanılması gerekir (Kuyaksil, 2001: 98).

10. BÖLÜM

HESAP VEREBİLİRLİK

10. HESAP VEREBİLİRLİK

Hesap verebilirlik, kamu kurum ve kuruluşlarının faaliyet, işlem ve eylemleri hakkında, bir otoriteye karşı açıklama sorumluluğunun bulunmasıdır. Bu sorumluluğun çerçevesi ancak kurumların görev ve yetkilerinin kullanım usulünü belirleyen, önceden belirlenmiş prosedür ve süreçlerin ortaya konulmuş olması ile çizilebilir. Hesap verebilirlik, sunulan hizmetlerdeki eksiklik ve aksaklıkların belirlenmesi, sebeplerinin ortaya konulması ve sorumluluğunun üstlenilmesini kapsamaktadır. Kamuoyunun güvenini kazanmanın ve artırmanın etkili yollarından birisi de hesap verebilirliktir (Balcı, 2003: 256). Yetki verme sürecini kontrol etme isteği, bir yönetim kavramı olan hesap verebilirlik olgusunu doğurmuştur. Kamu görevlilerinin kendilerine tanınan yetkileri kullanmaları ve kullanılan bu yetkiden dolayı sorumlu tutulmaları gerekir. Temsili demokrasilerde vatandaşlar, kamu gücünü ve mali kaynakları teorik olarak devlet kurumlarına devreder ve buna karşılık da bu güç ve kaynakları kendi adına kullananlardan hesap sorar ve onları sorumlu tutarlar. Hesap soran vatandaşların/halkın karşısında hesap veren devlet kurumları bulunmaktadır.

Polis memurları genellikle polis yetkilerinin kullanılması bakımından kapsamlı bir takdir yetkisine sahiptir. Ne zaman

ve ne kadar güç kullanılacağı, ne zaman tutuklama yapılacağı, kimin aranacağı ya da aranmayacağı vb. konularda bireysel düzeydeki bu takdir yetkisi ve kurumsal düzeydeki operasyonel bağımsızlık, adil ve etkili polisliğin temel önkoşullarıdır. Bu yetkilerin dengelenmesi ve kötüye kullanımının engellenmesi için, polisin yasalar, Devlet ve vatandaşlar karşısında hesap verebilir olması esastır. Hesap verebilirliği; *“Birinin eylem ya da hareketlerini açıklama zorunluluğu”* şeklinde tanımlayabiliriz. Hesap verebilirlik; *“kimin kime, ne zaman, nasıl ve hangi konuda hesap verebilir olduğuna dair bir dizi mevzuat”* gerektirir. Hesap verebilirlik, sorumluluk ve yükümlülük gibi kavramlarla yakından ilişkilidir. Çünkü bir işi yapmanın veya yapmamanın bir kişi ya da kurumla ilişkilendirilmesi anlamına gelir. Ayrıca, hesap verebilirlik görev ihlallerini düzeltme gerekliliğini ifade etmektedir. Etkin hesap verebilirlik için polisin yaptığı veya yapmadığı işlerden mağdur olmuş insanlara etkin şikâyet ve telafi usulleri sunulması gerekmektedir (Osse, 2015: 181).

Hesap verebilirlik ve şeffaflık birbirine bağlıdır: *“Polis faaliyetleri gözleme açık olmalı, düzenli olarak dış aktörlere raporlanmalıdır. Bu zorunluluk bütün olarak kurumun operasyonlarında olduğu kadar bireysel olarak memurların davranışlarında da, özellikle polisin beklenen sonuçları maliyet bakımından verimli bir şekilde gerçekleştirip gerçekleştirmediği konusunda geçerlidir.”* Raporlama usulleri ile yürürlüğe sokulan bu şeffaflık, polisin kurumsal sınırlarının ötesine de geçmelidir. Mahkemeler, parlamentolar, medya ve şikâyet değerlendirme kurulları dâhil olmak üzere, iktidardaki rejimlerden bağımsız denetleme kurumları karşısında hesap verebilirlik, demokratik polisliğin önemli bir ayağıdır. İnsan hakları odaklı polislik hem kurum hem de birey olarak polisin, dışarıdan izlenmeyi ve ikinci taraf görüşü almanın önemini kabul etmesini gerektirir. İrdelenmekten hoşlanmayabilirler ama bunun meşruluğun ön koşulu olduğunu anlamak zorundadırlar.

Polis işlevlerini insan haklarına saygılı ve bunları koruyucu bir şekilde yürütmek için her hükümetin kendi düzenleme ve uygulama usullerini geliştirmesi gerekmektedir. Tek bir tarafın polis ve eylemleri üzerinde, tek başına denetim sahibi olmasını engellemek için hesap verebilirlik işlevinin bir den fazla aktör arasında paylaşılması gücün kontrolü açısından önemlidir. Biz bu çalışmada demokratik ülkelerdeki uygulamaları da göz önünde bulundurarak, hesap verebilirliği dört kısma ayırmış bulunmaktayız (Osse, 2015: 213):

1. İç hesap verebilirlik,
2. Devlete karşı hesap verebilirlik (yürütme, yargı ve yasama),
3. Halka karşı hesap verebilirlik,
4. Bağımsız dış denetim.

10.1. Sivil Otoriteye Bağlılık

Devletler toplumun huzurunu ve düzeni sağlama, insanların mal ve can güvenliğini koruma, yasa hâkimiyetini sağlamak için, kanunları uygulayacak bir kolluk kuvvetine ihtiyaç duyarlar (Fındıklı, 2012: 145). Demokratik ülkelerin vatandaşları kendilerine olabilen en fazla özgürlüğü sağlama için devletlerini yapılandırmışlardır. Aynı şekilde ceza adalet sistemi de bireylerin özgürlüklerini ve güvenliklerini sağlamak gayesi ile geliştirilmiştir (Bıçak, 2002: 268). Demokratik toplumlarda polisin yetkileri ve fonksiyonları katı sınırlamalara tabi tutulmuştur. Kullanımları denetim mekanizmasına bağlıdır.

Demokratikleşmeyle beraber, güvenlik sektöründe arzu edilen en önemli aşamalardan birisi; sivil otoritenin üstünlüğünün benimsenmesidir. Bu da her şeyden önce sivil düşünceye karşı olumlu bir duruş almakla başlayacaktır. Batı demokrasilerinde sivil otoritenin üstünlüğünün sağlanması uzun bir tarihi süreci gerektirmiştir. Bu süreci kelimenin bü-

tün çağrışımlarıyla 'sivilleşme' olarak tanımlamak mümkündür. Sivil kelimesi bir yandan askeri olmayı, üniformalı olmayı ifade etmekte, diğer yandan da kentli olmaya işaret etmektedir. Dolayısıyla sivilleşme ile kentlileşme arasında doğrudan bir ilişki vardır diye biliriz (Aslan, 2006: 49).

Demokratik bir toplumda kolluk, hizmet sunduğu toplum ile işbirliği içinde, etkin bir kamu güvenliği sunarak kişilerin güvenlik ihtiyaçlarına ve kaygılarına cevap verme çabası içindedir. Bu gaye ile kolluğa zor kullanma dâhil bazı yetkiler verilmiştir. Fakat "yetki", "güç" anlamına geldiğinden, her zaman kötüye kullanılabilme tehlikesini de içinde taşıyabilmektedir. Bu nedenle kolluk uygulamalarının şeffaf olması ve kolluğun kamuoyu önünde hesap verebilir konumda tutulması gerekir. Bu ise kolluğun iç ve dış denetimi ile mümkün olur (Yavuzdoğan, 2010: 1231-1232).

Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası 5'inci maddesi devletin temel amaç ve görevlerini; "*Türk milletinin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliğini, cumhuriyeti ve demokrasiyi korumak, kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamaktır*" şeklinde düzenlemiştir. Devletin temel amaç ve görevlerini yerine getirmesinde en önemli kuruluş ise İçişleri Bakanlığıdır. Özellikle günümüz dünyasında güvenlik ve asayişin devlet ve vatandaş açısından önem kazanması, İçişleri Bakanlığının halkın günlük yaşantısı üzerindeki etkisini daha da arttırmıştır (Fındıklı, 2012: 141).

Ülkemizde kolluk hizmetleri çok yapı bir durumdadır. 15 Temmuz 2016 Darbe kalkışması öncesi; genel olarak kolluk hizmetleri şehirlerde polis tarafından yerine getirilirken kırsal alanda bu görevi Jandarma denizlerde ise sahil güvenlik yürütmektedir. Belirtilen üç kurum da hukuksal olarak içişleri bakanlığına bağlı gözüke de Jandarma ve Sahil Güvenliğin askeri yönü daha ağır basmaktaydı. Kolluk hizmetlerini profesyonel ve hassas bir meslek olarak görüyorsak ki modern dünyada algılama bu yöndedir kolluk hiz-

metleri sivil yapıda ve tamamen sivil otoriteye bağılı olarak görevlerini ifa etmelidir (Yavuzdoğan, 2010: 1256).

OHAL Kapsamında Alınması Gereken Tedbirler ile Bazı Kurum ve Kuruluşlara Dair Düzenleme Yapılması Hakkında 668 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname; 27 Temmuz 2016 Çarşamba tarih ve 29783 Sayılı Resmi Gazete de yayımlandı. Kararname ile Jandarma Genel Komutanlığı (Madde: 5-22) ve Sahil Güvenlik Komutanlığı (Madde: 23-36), İçişleri Bakanlığına bağlandı.

Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanununun 4'üncü maddesi, "Jandarma Genel Komutanlığı İçişleri Bakanlığına bağılıdır." şeklinde değıştirildi. Buna göre, Jandarma Genel Komutanlığının kuruluş ve kadrolarıyla konuş yerleri, İçişleri Bakanlığınca düzenlenecek, ancak sıkıyönetim, seferberlik ve savaşta kuvvet komutanlıkları emrine girecek birliklerin, kuruluş ve kadrolarıyla konuş yerlerinin düzenlenmesinde, Genelkurmay Başkanlığının görüşü alınacak.

Jandarma birliklerinin kuruluş ve konuşlarının düzenlenmesinde, mülki taksimat esas alınacak, ancak geçici olarak birden çok ili içine alan bölge teşkilatı da kurulabilecek. Bölge komutanı, bölge teşkilatının konuşlu bulunduğu ilin valisine karşı sorumlu olarak görev yapacak. **Valinin onayıyla askeri görevleri de yapacak.** Jandarma birlikleri, sıkıyönetim, seferberlik ve savaş hallerinde, Bakanlar Kurulu kararıyla belirlenecek bölümleriyle kuvvet komutanlıklarının emrine girecek, kalan bölümüyle normal görevlerine devam edecek. Ayrıca jandarma birlikleri, Genelkurmay Başkanlığının talebi üzerine İçişleri Bakanının, illerde ise garnizon komutanının talep etmesi halinde valinin onayıyla kendilerine verilen askeri görevleri de yapacak. İçişleri Bakanının kararıyla bir il veya ilçenin tamamı, polis ya da jandarma görev ve sorumluluk alanı olarak belirlenecek.

Lüzum görüldüğü hallerde İçişleri Bakanı tarafından, Emniyet Genel Müdürlüğü, Sahil Güvenlik Komutanlığı

ve Jandarma Genel Komutanlığı arasında her kademedeki personel, geçici olarak görevlendirilebilecek. İçişleri Bakanı bu yetkisini il valilerine devredebilecek. Ayrıca, İçişleri Bakanının onayıyla, Emniyet Genel Müdürlüğü, Sahil Güvenlik Komutanlığı ve Jandarma Genel Komutanlığı silah, mühimmat, teçhizat, taşıt ve diğer taşınırlarıyla taşınmazlarını birbirlerine geçici olarak tahsis edebilecek veya bedelsiz olarak devredebilecek. Bu maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar İçişleri Bakanlığınca yürürlüğe konulan yönetmelikle belirlenecek (<http://www.yenisafak.com>).

Böylece ülkemizde sivil iktidarlar, özellikle jandarma aracılığıyla olan, her zaman bir askeri vesayet baskısından kurtulmuştur. Demokratik batı ülkelerinden İtalya, Fransa ve Belçika örneklerinde olduğu gibi kolluk ülke çapında sivil bir otoriteye bağlı hale getirilmiştir. Bun durum Türk demokrasi tarihi açısından önemli bir kilometre taşıdır diyebiliriz. Ayrıca Avrupa Polis Etiği Yönetmeliği'nin 13'üncü maddesinde: "Medeni bir toplumda, polis teşkilatı, sivil yetkililerin sorumluluğu altında çalışmalıdır" denilmektedir (PAB-Polis Etiği, 2002:82).

10.2. Polisin Demokratik Denetimi

Polisi demokratik denetimi deyince, girişte belirtilen Devlete ve Halka karşı hesap verebilirlik kavramlarını birlikte değerlendirmekte fayda görüyoruz. Devlete karşı hesap verebilirliği de Yasama, Yürütme ve Yargı içerisinde sadece Yasama ile sınırlı tutmayı bu alt başlığımız açısından daha uygun gördük.

10.2.1. Yasama: Polis Üzerindeki Parlamento Denetimi

Parlamentolar polisin görevlerini tanımlayan yasaları yaparlar. Halk, seçilmiş temsilcileri aracılığıyla, polisi yönlendiren yasaların "*iyi düşünülmüş, uygun şekilde onaylanmış ve insani*" olmasını, standartların sağlanmasını ve hükümetin polise

yeterli kaynak aktarmasını sağlar. Parlamento denetimi çoğu ülkede, parlamento üyelerinin hükümet üyelerine, emniyet teşkilatından sorumlu olanlar dâhil, soru önergesi verme ve çalışmalarında tüm kamu kurumlarından ihtiyaç duydukları her tür işbirliğinin sağlanması hakkını içermektedir. Kimi zaman özel parlamento komiteleri kurularak skandallar ya da polisle ilgili olaylar soruşturulur. Bazı parlamentolarda polis davranışları ile ilgili meseleler insan hakları komitelerinde görüşülür. Yerinden yönetim sistemlerine sahip ülkelerde bazen kent konseyleri ya da eyalet parlamentoları bu işlevi üstlenir. Parlamantonun önemli rollerinden biri polisin bütçesini değerlendirmek ve onaylamaktır. Bu sayede polisi her yıl çeşitli konular bakımından sorgulama şansı elde edilir. Ne yazık ki bunlar genellikle polis tarafından sınırlı bilgiye dayalı ve elde edilen verileri değerlendirme ve sorgulama konusunda parlamantonun yeterli uzmanlığa sahip olmadığı kâğıt üzerinde uygulamalardır. Polis sıklıkla, bunu kontrol etme yetileri olduğu varsayımıyla suç oranları konusunda sorgulanır. Politikalar genellikle sadece daha fazla para ya da yasal yetki sağlama üzerinden algılanır ve siyasi oyunlar içeriğin önüne geçer. Parlamenterlerin bu uzmanlık eksiklikleri bazen açık celseler yapıldığında ya da STK ve bağımsız uzmanlardan girdi almaya açık olduğunda telafi edilebilmektedir (Osse, 2015: 202-203).

Türkiye’de polis işleri bakanlığına bağlı olup, yürütme içerisinde yer almaktadır. Dolayısıyla tüm kamu yönetimi teşkilatı gibi, polis teşkilatı da siyasi denetim dediğimiz parlamento denetimine tabidir.

Siyasal denetim yoluyla siyasi iktidar, belirlediği temel amaç ve ilkelere ve hukuk kurallarına idarenin uyup uymadığını izleme imkânı bulur. Parlamenter rejimde yürütme organı, kendisine bağlı idarenin faaliyetlerinden dolayı, parlamento önünde sorumludur. İdarenin kötü işleyişinin sorumlusu yürütme organıdır. Türkiye’de parlamento çer-

çevesinde yürütme organı ve ona bağlı idarenin denetimi, soru, genel görüşme, meclis araştırması, meclis soruşturması ve gensoru yoluyla yürütülür. Siyasal denetim; Bakanlar Kurulunun bütün olarak hükümetin genel siyasetinin yürütülmesinden ve ayrıca her bakanın kendi yetkisi içindeki işlerden ve emri altındakilerin eylem ve işlemlerinden sorumlu olması ilkesine dayanır (Örnek, 1988: 266).

Ayrıca parlamenterlerin ve yerel politikacıların kişisel olarak yönetime ilişkin şikayetleri seçmenleri vasıtasıyla öğrenmesi ve bunları ilgili yerlere bildirmesi veya parlamentoda değişik şekillerde dile getirmesi de siyasi denetim olarak kabul edilebilir (Aydın, 2011: 85).

10.2.2. Halka Hesap Verebilirlik

Halka hesap verebilirlik, polis teşkilatlarının hizmet verdikleri topluluğa karşı doğrudan ya da temsilciler aracılığıyla hesap verebilir olmasıdır. BM Davranış Kuralları polisin hizmet ettiği halka karşı hesap verebilir olması gerektiğini belirtiyorsa da, bu hesap verebilirliğin nasıl sağlanacağı konusunda net değildir. BM Davranış Kuralları'nın kabul edildiği kararda şöyle denmektedir: *"Her bir kolluk birimi, (...) burada öngörölmüş olan ilkelere ve standartlara tam olarak uyulmasını sağlamak için öz disiplinini sağlamakla görevlidir ve kolluk kuvvetlerinin eylemleri, ister bir değerlendirme kurulu, bir bakanlık, bir kovuşturma makamu, yargı, bir kamu denetçisi, bir vatandaşlar komitesi ya da bunların herhangi bir bileşkesi şeklinde oluşturulan birim tarafından, isterse de herhangi bir başka denetim kuruluşu tarafından halkın sıkı denetimine açık olmalıdır."* (Davranış Kuralları'nın kabul edildiği 17 Aralık 1979 tarihli ve 34/169 sayılı Genel Kurul Kararı.)

Avrupa Polis Etiği Kuralları madde 58-62 sorumluluk ve polisin kontrol edilmesinden bahsetmektedir. Madde 58'e göre polis *"verimli bir dış denetime tabi"* olmalıdır. Halka hesap verebilirlik, hem önceden (*a priori*) hem de sonradan (*a*

posteriori) olarak, polis teşkilatlarının hizmet ettikleri topluluklara karşı ya doğrudan ya da temsilen hesap verebilirliğini gerektirir.

Polisin farklı biçimlerde halka hesap verebilirliğini geliştirmek genellikle, toplum destekli polislik ile ilişkilidir. Toplum destekli polislik polisin halkın ihtiyaçlarına karşı duyarlılığını artırmayı amaçlayan ve genellikle polisin halkın onay eksikliği olduğu anlayışından yola çıkan bir polislik felsefesidir. Tepki vermeye odaklı polisliğin ötesinde bir polislik biçimi ve kamu güvenliği sorunlarını çözmek için toplumla birlikte çalışmayı gerektirir. Halkın polise erişebilirliğini artırmayı ve daha duyarlı polislik uygulamalarını teşvik etmeyi amaçlar. Bunun halkın polise olan güvenini artıracığı ve halkı polisle işbirliği yapmaya teşvik edeceği savunulmaktadır. Bu sistemler iyi çalıştığında hem polisin verimliliğine hem de hesap verebilirliğine katkıda bulunur. Toplum, doğrudan ya da temsili olarak, polis uygulamalarını bir biçimde denetleyebilmelidir. Bu halk denetimi önemli bir hesap verebilirlik aracıdır. Polis, hizmet ettiği halka karşı doğrudan hesap verebilmelidir. İnsanlar kaygı duydukları konularda, adaletsiz olarak gördükleri konuları şikâyet etmek için ve genel ya da belirli bir polis performansı hakkında geri bildirimde bulunmak için polise yaklaşırlar. Bu yaklaşma ancak, halk polis teşkilatına bir bütün olarak güven duyuyor ve asayişin korunması için herkesin sorumluluğu paylaştığı bir müşterek çaba olarak görüyorsa gerçekleşir. Doğrudan halk-polis temaslarının polis teşkilatının iyi çalışması için hayati önemde olduğu ve halkın polise güvenini ölçmek için birincil parametre olduğu herhalde açıktır (Osse, 2015: 204)

Türkiye’de yeni kamu yönetimi anlayışının etkisi tüm kamu kurumlarına yansıdığı gibi belli oranlarda güvenlik hizmetlerine de yansımıştır. Bunlardan birisi, Toplum Destekli Polislik uygulamaları kapsamında oluşturulan “Kent Güvenlik Danışma Kurulu” dur. İkincisi güvenliğin

kısmen özelleştirilerek polisin yükünü hafifletmeye yönelik, 5188 sayılı Özel Güvenlik Hizmetlerine Dair Kanun'un 4. maddesine düzenlenen "Özel Güvenlik Komisyonu" dur (Kuyaksil, 2013:448-452). Üçüncü olarak; henüz uygulama aşamasında olan, bazı pilot illerde uygulanan "İç Güvenlik Sektörünün Sivil Gözetiminin Geliştirilmesi Projesi" kapsamında oluşturulan "Yerel Önleme ve Güvenlik Kurulu" dur (Kuyaksil, 2016:327-328).

10.3. Polis-Sivil Toplum İlişkisi

Bazı ülkelerde en sıkı polis denetimi medya tarafından yapılır. Özellikle geniş özgürlüklerin olduğu ülkelerde medya ciddi bir erişim ve güce sahiptir. Ülkenin herhangi bir yerinde yaşanan herhangi bir insan hakları ihlali medyanın eline geçerse anında tüm ülkeye duyurulabilir. Ayrıca bazı medya sektörleri, özellikle modern elektronik medya, kimi zaman polis memurlarını rüşvet alırken ya da başka görev ihlalleri sırasında yakalayan gizli operasyonlar düzenler. Ancak bunun tersi de yaşanmaktadır: Medyanın yayınları kimi zaman kâr amaçlı ya da yetersiz ve seçici olabilir... Medyanın etkisi iki yönlüdür. Medya hesap verebilirliğe önemli katkı yapabilirse de bunun için medyanın özgür ve profesyonel, muhabirlerin polis etik ve işlevleri konusunda bilgili olması gerekir. Ancak o zaman medyanın polisin insan hakları ihlalleri ile ilgili raporları hem bağımsız şikâyet organları hem de Sivil Toplum Kuruluşları (STK) için önemli ve içten bir bilgi kaynağı olabilir. BM Davranış Kuralları medyanın şikâyet değerlendirme işlevi üstlenmiş olarak kabul edilebileceğini belirtmektedir (Osse, 2015: 205).

Tanımı konusunda çok çeşitli görüşler bulunan Sivil Toplum Kuruluşlarını geniş ve dar anlamıyla ele almakta yarar bulunmaktadır. *Geniş anlamda*; sivil toplum alanında faaliyet gösteren ve yönetimin bir parçası olmayan her örgütlenmeyi ifade edebilmek için kullanılır. Bu durumda

özel sektör girişimlerinden tutun da birlikler, odalar, kooperatifler, sendikalar, siyasi grup ve partiler, dernekler, vakıflar, sivil toplum kuruluşu kapsamına girmekle sınırlı olmayan ve ortak özellikleri yalnız yönetimin parçası olmamak gibi bir kesimin ifadesinden başka bir anlam taşımamaktadır. *Dar anlamda ise*; yalnız sosyo-ekonomik kalkınmaya dolaylı veya doğrudan katkı sağlamak amacıyla gönüllülük, bağımsızlık, kâr amacı gütmemek ve kişisel çıkarına çalışmamak gibi esaslara dayanan sivil kuruluşlardır (Yıldırım, 2004:51-52).

Polisin insan hakları ihlalleri üzerine çalışan STK'lar da hesap verebilirliğe önemli katkıda bulunabilirler. Ancak polis, medya ve insan hakları grupları arasındaki ilişkiler karmaşıktır. İnsan hakları ile güvenlik arasındaki bu kutuplaşma insan hakları odaklı polislik taleplerini zorlaştırabilir. Halka hesap verebilirlik ile desteklenmiş duyarlı polisliğin, polisin halkın her istediğini yapması demek olmadığı bir kez daha vurgulanmalıdır. Polislik hakkında araştırma yürüten akademisyenlere sağlanan bilgi erişimi polisin şeffaflığı ile ilgili önemli bir ölçüttür. Polis kimi zaman halkla ilişkiler ofisleri kurma konusuna ağırlık verir. Polisin halkla ilişkiler ofisleri hesap verebilirliğe katkıda bulunabilir. Medyanın sorularına cevap vermenin yanında bazı teşkilatlar suç eğilimleri ve suçun engellenmesi hakkında düzenli tavsiye raporları yayımlarlar. Ne yazık ki bunun tersi davranışlar da görülür. Bazı halkla ilişkiler ofisleri temelde herhangi bir bilgi paylaşımından kaçınmaya, halkı ve STK'ları uzak tutmaya çalışırlar (Osse, 2015: 206).

10.4. Şeffaflık ve Güvenlik İlişkisi

Yönetişimde açıklık veya şeffaflık (transparency) hizmet yürütülen iç ve dış müşteriye veya birim ve kurumlara karışılı bilgi, belge ve diğer verilerin açıklanmasını ifade etmek için kullanılan olumlu bir ölçektir. Devlet yönetiminde şef-

faflık, vatandaşların devlet yönetimi hakkında gerekli bilgi edinme ve bilgiye ulaşabilme haklarının anayasal ve yasal normlarla güvence altına alınması demektir. Kamu yönetiminde güvenin yeniden tesisi için yönetilen iradesinin denetim mekanizmasına yansıtma şeffaflık gerekli bir olgudur. Şeffaf bir kamu alanı ulusal düzeyde olduğu kadar yerel planda da önem taşımaktadır. Şeffaflık, kararları alanların ve icra edenlerin kurallara ve düzenlemelere uyması gerektiğini ifade etmektedir. Ayrıca şeffaflık işlem ve kararlardan etkilenenlerin ilgili bilgilere kolayca ulaşmasını da ifade etmektedir. Aynı zamanda yeterli bilginin kolayca anlaşılır bir biçimde ve medya ile sağlanması yönetişimin aradığı yöntemlerden birisidir. Böylece daha çok insan doğru bilgiye ulaşmak suretiyle yönetişimin özü olan katılım için gerekli ortamı yakalamış olacaktır (Yıldırım, 2004:222-228).

Bir demokraside şeffaflık esastır. Hükümet açıklama-
lı, anlatmalı, hukuki geçerlik nedenlerini ileri sürmelidir. Parlamento soruşturabilmeli, gerekli soruları sorabilmelidir. Avrupa'da parlamenter tetkikin uygulanma derecesi her ülkede aynı değildir. Gizlilik meselesi sınırlayıcı bir faktör olabilir, ancak bugünün dünyasında gizli olması gereken çok fazla şey yoktur. Şeffaflık kimin, neyi, nasıl yapmaya yetkili olduğunun açık bir şekilde tarif edilmesi demektir. Bu devlet başkanı, başbakan, savunma bakanı ve parlamentonun genel kurul ve komisyon toplantıları vasıtasıyla birbirleri ile içinde olmasını içerir. Polis ve jandarma açısından aynı şey içişleri bakanı ile geçerlidir (Eekelen, 2008: 64). Şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkelerinin etkin bir şekilde uygulanması gerekir. Bu sayede ülkemizdeki kaynakların etkin, verimli ve tutumlu bir şekilde kullanılması gerçekleşebilir. Ayrıca toplum vicdanını son derece rahatsız eden, hukuk devleti ilkelerini zedeleyen, siyasi otoriteye duyulan güveni zaafa uğratan yolsuzluklarla mücadelede de etkili sonuçlar alınması mümkün olacaktır (Kesim, 2005: 280).

Tüm kamu hizmetlerinde olduğu gibi iç güvenlik hizmetlerinde de sivil otoritenin üstünlüğü ilkesinin benimsenmesi diğer evrensel değerler kadar önemli ve gereklidir. Güvenlik hizmetlerinin kaliteli olarak yerine getirilmesi için en etkin yöntem, sivil otoritenin üstünlüğünü benimsemiş, şeffaflık ve hesap verebilirliği esas alan kurumsal yapılanmalardır. Aksi takdirde, iç güvenlik kurum mensupları, ülkenin tüm sorunlarını kendi bakış açıları ve kurumsal kültür değerleriyle değerlendirmeleri söz konusu olmaktadır. Ülkemizin 1980'lerden sonraki 30 yıllık terörle mücadelesinde bu durum gözükmiştir. Batı demokrasilerinde bizden önce tamamlanan bu süreç ülkemizde, 15 Temmuz 2016'dan sonra Jandarma ve Sahil Güvenlik Komutanlığının tam olarak İçişleri Bakanlığına bağlanması ile tamamlanmıştır.

Diğer kamu hizmetlerinde olduğu gibi iç güvenlik hizmetlerinde de operasyonel anlamda bir gizlilik gereklidir. Bu mutlak ve katı bir gizlilik olması gerektiği anlamına da gelmez. Operasyonel görevlerin başarısı için gizlilik ne kadar gerekli ve önemli ise genel başarı için de açıklık ve şeffaflık o kadar önemlidir. Operasyonel önem taşımayan bazı bilgilerin kamuoyu ile paylaşılması bir tür şeffaflık uygulaması sayılabilir. Nitekim Avrupa Polis Etiği Yönetmeliği 19'ncü maddesinde; *“Polis teşkilatı gizli bilgileri açıklamadan, yerine getirdiği görevleri hakkında halka doğru ve tarafsız bilgi sunmaya hazır olmalıdır. Medya ile ilişkileri düzenleyen bir yönerge hazırlanmalıdır”* diyerek, bilgilerin paylaşılması gerektiğini belirtmiştir (PAB-Polis Etiği, 2002: 82).

Demokratik toplumlarda güvenlik hizmetleri konusunda, halka düzenli aralıklarla bilgi verilmektedir. Her yılsonunda yayımlanan “yıllık faaliyet raporlarında” hizmetin toplam maliyeti, bu harcamaların kişi başına düşen payı ve bunların önceki yıllarla karşılaştırılması yapılmaktadır. Vatandaşlar böylelikle yapılan hizmetin değerlendirmesini yapabileceklerdir. Böylelikle şeffaflığın sonucunda deneti-

min yapılmasına da katkı sağlanmış olacaktır. Ülkemizde tam olmamakla birlikte benzer uygulamalı Emniyet Genel Müdürlüğüne bağlı bazı Daire Başkanlıkları ve İl Emniyet Müdürlüklerinde görmekteyiz. Bu faaliyet raporlarını basarak veya internet sitelerinden ulaşılabilir bir şekilde halkla paylaşmaktadırlar.

Güvenlik güçlerinin zamanla demokratik meşru yönetime karşı bir tehdit haline dönüşmemesindeki güvence, sadece onlar üzerinde sivil gözetim ve denetimin varlığı yeterli olmayacaktır. Buna ek olarak, güvenlik kuvveti mensuplarının eğitim sürecinde milli, ahlaki ve kültürel değerlerimizin yanında çağdaş ve demokratik değerleri de öğrenerek özümsemeleri gerekir. Bu bakımdan, Polis Akademisi Başkanı gibi, Milli Savunma Üniversitesi Rektörünün de sivil bir kişiden atanması olumlu bir gelişmedir.

11. BÖLÜM

OPERASYONEL BAĞIMSIZLIK

11. OPERASYONEL BAĞIMSIZLIK

Devletler, sınırları içinde düzeni ve güvenliği sağlamakla sorumludur. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 1. Maddesi'ndeki eşitlik ilkesinin bir sonucu olarak Devletler güvenliği herkese eşit bir şekilde sağlamalıdır. Devletlerin düzen ve güvenliği sürdürmek için kullandığı sistemlerin, belirli kişileri memnun etmek yerine herkese faydalı olması büyük önem taşımaktadır. Ne var ki, birçok ülkede siyasi müdahale ve ayrımcılık, genel güvenlik ve adalet sisteminin bir parçası olarak insan hakları odaklı polisliği, imkânsız değilse de oldukça zorlaştırmaktadır. Polis, görevlerini yerine getirirken keyfi davranmamalı ve tarafsız olmalıdır. Buna ulaşmak için bir dereceye kadar özerk olmalıdır. Ancak bu özerklik, polisin insanların haklarını olumsuz etkilemesine ve Devlet içinde kontrolsüz güç kullanmasına olanak sağlayamaz. Bunun olmasını önlemek için, yapılan işlerde tamamen şeffaf davranması sağlanarak polisin bir dereceye kadar özerk olmasına ihtiyaç vardır. Çok fazla özerklik aşırı sert polis eylemlerine neden olabilir. Çok sınırlı özerklik ise, polisin herkesin çıkarı yerine iktidardakilerin taraflı çıkarlarını yerine getirmeye çalışmasıyla sonuçlanabilir (Osse, 2015: 111).

Özgür insanlar polisten çok şey beklerler. Özgür toplumlarda polis bir denge unsuru olarak görülür. Gerçekten de polis, bir taraftan insan haklarına saygınlığı sağlama, öte yandan da halkı ve onun müesseselerini korumak amacıyla hükümet tarafından kendisine verilen yasal yetkiyi kullanma durumunda olan bir kimsedir (Alderson, 1989: 15). Devlet üzerine düşen kamu düzeninin korunması ve kollanmasına ilişkin görevlerini kolluğu aracılığıyla yerine getirecektir. Dolayısıyla kolluk görevlileri de, kamu düzenini, toplumun huzurunu, asayişini, kamu hürriyetlerini ve güvenliğini korumak için kendisine yasalarla verilen görev ve yetkileri kullanacaktır (Derdiman, 2007: 1).

Polislik, Devlet ile halk arasında bir dengeleme gerektirir; yani ne sadece Devletin istediğini, ne de sadece halkın isteklerini yerine getirmektir. Polisin siyasi tarafsızlığını, keyfi olmayan, adil ve profesyonelce karar vermesini ve kamu yararına çalışabilmesini sağlamak gerekir. Bunun için polis yöneticileri, kaynaklarını nasıl değerlendireceği ve asayiş sorunlarına nasıl karşılık vereceği konularında, verilen bütçe ve yasal çerçeve doğrultusunda belli ölçüde bağımsız karar verebilmesi için yetkilendirilmelidir. Bu, *operasyonel bağımsızlık* olarak bilinir. Ancak belli derecede özerkliğe sahip bir silahlı teşkilat olarak polis üzerinde bir tür denetim bulunmalıdır. Bağımsızlık, gerek yasa ve politika gerekse kendi hesap verebilirlik yükümlülüğü ile sınırlandırılmalıdır. Polis her istediğini yapamaz (Osse, 2015: 115).

Kanun, polisin çalışmalarını yürüttüğü çerçeveyi çizer ve polisin öncelikleri genellikle yerel güvenlik politikaları tarafından belirlenir. Demokrasilerde, kanunlar ve güvenlik politikalarını halkın temsilcileri formüle eder. Buna bağlı olarak, polis siyasetle yakından ilgilidir. Ne var ki, kanun polisliği bir yere kadar belirler. Polislik, toplumdaki çeşitli çıkarları dengelemeye çalıştığı için doğası gereği siyasi bir eylemdir (Osse, 2015: 111). Bu nedenle ilk polisliğe dikey

bakış açısı ile bakarak, “polis ve devlet” incelenecektir. İkinci olarak, yatay bakış açısı ile bakarak, “polis ve halk” incelenecektir. Son olarak, polisin yasalarla verilmiş görevleri yerine getirirken halka nasıl hizmet sunacağını belirlemede önemli bir role sahip olan “takdir yetkisi” üzerinde durulacaktır.

11.1. Dikey Bakış Açısı: Polis ve Devlet

İnsanların toplum olarak bir arada güven ve huzur içinde yaşamak ihtiyaçları, hürriyet ihtiyacından da eskidir. İnsan toplulukları yüzyıllarca hürriyetsiz yaşaya bilmişlerdir. Ancak, düzensiz ve güvensiz yaşayamamışlardır. Devletlerin en başta gelen görevlerinden biri, toplumun huzur ve güveninin sağlanması görevidir. Toplumun ihtiyacı olan diğer hizmetler zaman içerisinde ortaya çıktığı halde, huzur ve güvenliğin sağlanması ihtiyacı devlet kadar eskidir. Devletin kamu düzenini sağlama ve koruma görevini yürüten ve ayrı bir kamu hizmetlileri olarak teşkilatlandırılmış olan kuruluşlara zabıta denilmektedir (Yaşar, 2006: 19).

Demokratik ülkelerde diğer kamu hizmetlerinde olduğu gibi güvenlik hizmetleri de şeffaflığı ve siyasi otoritenin denetimini beraberinde getirmektedir. Sivil katılım ve denetim hem ülke hem de yerel düzeyde kurumsallaştırılmaktadır. Ülke çapındaki denetim, milli iradeyi temsil eden hükümet tarafından gerçekleştirilmektedir. Hükümet gerekli gördüğü yasal düzenlemeler ile milli güvenlik politikalarını belirler. Mahalli idareler de güvenlik yönetiminde gördükleri eksiklik ve aksaklıkları denetleyerek ve merkezi yönetime bildirerek yönetime katılmış olurlar.

Demokratik yönetimlerde, ‘askeri’ olsun, ‘sivil’ olsun topluma hizmet üreten tüm kurumlar milli iradeyi temsil eden siyasi otoritenin denetimi altındadır. M.K. Atatürk’ün ifadeleriyle “Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir” ve milletin iradesini temsil etme görevi de siyasi otoritenin en üst kuru-

mu olan meclise aittir. Herhangi bir kurumun kendi kurumsal endişelerinin etkisiyle milli iradeye güvenmemesi veya toplumu, kendi menfaatlerini ve kendisine yönelik tehditleri görüp anlayamamakla suçlaması, ortaya panernalist (korumacı) bir yönetim anlayışını çıkarmaktadır. Bu yönetim anlayışına göre bireyler ve dolayısıyla toplumlar kendileri için doğru ve iyi olanın ne olduğunu kendi başlarına bilip karar verecek kadar olgunlaşmamışlardır (Arslan, 2004).

Devlet kurumları doğası gereği devlet gücü ile yakından ilişkilidir ve polis de istisnasız olarak bu kuralın bir parçasıdır. Polis, devletin silahlı gücüdür. Devlete karşı sorumludur, Devlete bağımlıdır ve Devletin yasalarını seçimle ya da başka şekilde iktidara gelenlerin belirlediği şekilde yerine getirmelidir. Devlet, kamunun çıkarlarına göre hareket etmelidir. Bu görüş, Kamu Görevlileri için Davranış Kuralları'nın 1'inci maddesi'nde şu şekilde ifade edilmektedir: *"Bir devlet dairesi, iç hukukta tanımlandığı gibi kamu çıkarlarına hizmet etmek üzere güven gerektiren bir konumdadır. Bu nedenle, kamu görevlilerinin yüksek sadakati, hükümetin demokratik kurumları aracılığıyla ifade edilen ülke çıkarlarına hizmet edecektir."* Şüphesiz bu durum özellikle, yasalar ve düzenin sağlanması için çalışan ve tutuklama, gözaltına alma ve güç kullanma gibi özel yetkilerle donatılmış Devlet memurlarıyla ilgilidir. Bu yetkileri kontrol edebilmek güçlü bir etki kaynağıdır ve kamu çıkarları yerine yanlış kullanılabilir. Nitekim bazı ülkelerde, polis toplum için çalışmak yerine iktidardakilerin partizan, etnik, dini ve diğer çıkarlarına hizmet etmekte ve bu da zaman zaman polis yetkilerinin kötü kullanılması, polisin profesyonel bir kurum olarak gelişmesinin engellenmesi ve hukukun üstünlüğünün bozulmasıyla sonuçlanmaktadır (Osse, 2015: 112). Polis, genellikle iktidarda bulunanların tutum ve değerlerini yansıtacaktır. Eğer iktidardakiler hukukun üstünlüğünün temel ilkelerine saygılı olmazsa insan haklarına uyumlu polislik gelişemez.

Polisin eylemleri ne kadar demokratik olursa olsun yine de demokratik gelişmenin belirleyici unsuru değildir.

Kamu görevlilerinin Devletin temsil ettiği kamu çıkarlarına sadık olmaları, Devletlerin sorumluluklarını etkin ve tarafsız bir şekilde yerine getirebilmesinin ön koşuludur. Böyle bir sadakat oluşturmak ve sürdürmek kolay bir iş değildir. Örneğin, devletler BM Kamu Görevlileri için Davranış Kuralları'nın bir gereği olarak kamu görevlisinin mensubu olduğu (etnik, dini, kültürel) grup yerine kamu çıkarlarına sadık olmasını nasıl güvence altına alacaktır? Bu soru karşısında akla ilk gelen önlem denetim fonksiyonunun yönetim tarafından etkin ve verimli bir şekilde kullanılmasıdır.

Mülki amirler, devlet adına kamu güvenliğini sağlama noktasında, kendilerinden beklenen temel politika belirleme ve bu politikaları hayata geçirme görevini, tamamıyla kolluk amirlerine bırakmamalıdır. Bulunduğu görev alanında güvenliği sağlama görevini kolluk amirleriyle birlikte yerine getirmelidir. Kullanılan yetkilerin, sınırları dışına çıkılarak kişilerin hak ve özgürlük alanlarının ihlal edilmesinin önünde önemli bir süzgeç olmalıdır. Bunun için ülkemizde gerekli yasal altyapı vardır. Önemli olan gerekli iradenin ortaya konularak, denetim görevinin gerektiği gibi yerine getirilmesidir. Kolluğa verilen önleyici yetkilerin mülki amirler tarafından veriliş amacına uygun olarak kullanılması ve denetimin iyi yapılması bile suçun önlenmesi açısından yeterli olmayacaktır. Çünkü ortaya çıkan yeni polislik anlayışı suç, her nasılsa ortaya çıkmış bir olgu olarak değil, sosyolojik bir arka planı olan, hangi sebeplerle ortaya çıktığının araştırılması gereken, yok edilmesine tüm toplumun gönüllü olarak katılması gereken bir olgu olarak ele almaktadır (İB- İHPI Kolluk Uygulamalarının Denetimi, 2009:139).

Türkiye'nin idari yapısı içerisinde, bürokratik yönetimden demokratik yönetime geçerek, katılımcı ve toplum des-

tekli önleyici polislik anlayışını hayata geçirme görevi mülki amirlere aittir. Kent ve İlçe Güvenlik Danışma Kurulları bu gayeyle oluşturulmuştur. Her ilde Valinin koordinesinde, ilin genel güvenliğine ilişkin yürütülecek hizmetlere toplum katılımını ve desteğini sağlamak, güvenliğe ilişkin sorunları yerel düzeyde tespit etmek ve hizmetleri geliştirmek amacıyla Kent Güvenlik Danışma Kurulu oluşturulur (EGMTDPHY, mad.59).

11.2. Yatay Bakış Açısı: Polis ve Halk

Devlet ve devlet organlarının hizmet ettiği halka karşı sorumluları temel bir insan hakları ilkesidir. Bu, Kamu Görevlileri için Davranış Kuralları da dâhil olmak üzere çok sayıda uluslararası standartta belirtilmiştir: *“Ceza adalet sisteminin bütün organlarında olduğu gibi, her emniyet teşkilatı toplumun genelini temsil etmeli ve ona karşı sorumlu olmalıdır.”* Bu durum, polis ve insan hakları alanında da yer almaktadır. Polis reformu ve “polisi demokratikleştirme” üzerine 500 belgenin incelendiği bir çalışmada demokratik polislik için dört norm tanımlanmıştır ve bunların ilkinine göre: *“Polis, çalışma önceliğini bireylere ve özel gruplara vermelidir.”* Diğer normlar; 2) *Polis hükümet yerine yasaya karşı sorumlu olmalıdır.* 3) *Polis, başta demokrasinin göstergesi olan özgür siyasi faaliyetler olmak üzere insan haklarını korumalıdır.* 4) *Polis şeffaf olmalıdır* (Osse, 2015: 112).

Polis ile halk arasındaki ilişkiler çok önemlidir. Karşılıklı güven ortamında güler yüzlü, insana saygılı ve onlara hizmet etmeyi gaye edinmiş ilişkiler sayesinde, polis ile halk bir bütün halinde toplumda güvenin sağlanmasında önemli rol oynayabilirler. Polis devletin vitrini ve eli koludur. Diğer bir ifadeyle polis teşkilatı devletin en önde görünen cephesidir. Özellikle Türkiye gibi çok farklı terörle mücadele eden ülkelerde polisin bu konumu daha da öne çıkmıştır. Terör örgütlerinin arkasındaki ülkeler ve onların yönlendir-

mesinde olan medya organları polisin hukuk dışı yapacağı uygulamaları dört gözle beklemektedirler. Yapılan bir hata haber ajansları ve medya organları vasıtasıyla, tıpkı karşılıklı aynaların içerisindeki görüntünün sonsuza kadar uzaması gibi kamuoyu üzerinde yüzlerce hata ve yanlış gibi olumsuz etki oluşturmaktadır.

Polisin sunduğu hizmetlerden halkın memnuniyeti veya tersi polisin halk nazarındaki görüntüsünü doğrudan etkilemektedir. Bu bağlamda polis halk ilişkileri dendiğinde, polis teşkilatının kendi faaliyetlerini halka tanıtmaya, göstermeye ve görev anındaki halkla temasları kastedilmektedir. Polisin toplumun içinde görev yapması ve insanlarla iç içe olması halkla ilişkilerde önemli yol ve yöntemlerin geliştirilmesini zorunlu kılmıştır. Halkla iyi bir diyalog içinde olan polis teşkilatı, halkın suçu önleme faaliyetlerine katılmasını ve onların desteğini almasını sağlayacaktır. Böylece suçu önlemek ve suç ortaya çıkmışsa onu izleyip suçluları adalete teslim etme sürecinde halkın desteği, polisin performansını ve başarısını artıracaktır (PAB- Halkla İlişkiler ve İletişim, 2011: 26).

Halka karşı sorumlu olmak, polisin halkın her istediğini yapması anlamına gelmez. Aksine, polisin, belirli bir grubun çıkarları yerine genel halkın çıkarlarına hizmet edecek tepkilere dair adil bir değerlendirme yapmasını gerektirmektedir. İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi'ne (OHCHR) göre, ihtiyaçlara karşılık gelen polislik aşağıdakileri güvence altına alır:

- Polis, özellikle suçun önlenmesi ve tespit edilmesi ile kamu düzeninin sağlanması konusunda halkın ihtiyaç ve beklentilerine cevap verir;
- Polis hedeflerine yasal ve insana yakışır bir şekilde ulaşılır;
- Polis hizmet ettiği halkın ihtiyaç ve beklentilerini anlar;

- Polislik faaliyetleri halkın görüş ve isteklerine cevap verir (Osse, 2015: 113).

Polis mensuplarının eğitiminde sivil ve demokratik değerler öncelik almalıdır. Polisin mesleki sosyalleşme sonucu yabancılaştığı toplumla ilişkilerini ve sosyalleşme imkânlarını arttırıcı tedbirler alınmalıdır. Polisin görev yaptığı ve yaşadığı yerlerin bu yönde yapılandırılması sağlanmalıdır. Tüm dış ve iç güvenlik güçlerinin işlevleri huzur ve güvenin kaynağı olmalıdır. Bunu sağlayacak hizmetlerin kalitesi ve niteliği sadece hizmet veren kurumlarca belirlenemez. Bu hizmetlerin toplumun beklenti ve ihtiyaçları dikkate alınarak, toplumun katılım ve eleştirisine açık bir şekilde yerine getirilmesi gerekir (<http://www.ordukentgazetesi.com>).

Çağdaş toplumda polisin başarısı, yakalanan suçluların veya aydınlatılan suçların sayısı ya da oranı ile değil, halk ile geliştirdiği ilişkilerin düzeyi, niteliği ve bunun için gerekli olan halka güven verme ve suçu önlemede halkın hizmete katılımını sağlama derecesi ile değerlendirilmektedir. Polis halk ilişkilerinin iyi olması, toplumun polise isteyerek yardım etmesini ve destek vermesini sağlayacaktır. Halk ile iyi ilişkiler kurabilmenin en etkin yolu, hizmet politikalarının belirlenmesinde ve uzun vadeli planlar yapmakta halka danışma mekanizmalarının işletilmesi ve böylece halkın yönetime katılmasının sağlanmasıdır. Bu durum aynı zamanda hizmet sunan personelin motivasyonunu da olumlu yönde etkiler. Motivasyon da personelin hizmet sunmada başarılı olmasında önemli etkenlerden biridir (Aydın, 2006: 145).

Düzeni sağlama hedefine ulaşmak için polis ve halk birbirine bağımlıdır. Hukukun üstünlüğüne dayalı her demokrasinin temel özelliği, halka uygun adil ve insanca yasalarının olması gerektiği ve karşılığında da halkın polisi emniyet teşkilatının bir parçası olarak kabul etmesidir. Bu nedenle, halk kanunlara uymalı ve uymadığı takdirde düzeltici ön-

lemleri kabul etmelidir. Buna *rızaya dayalı polislik* adı verilir. Bu zaman zaman toplumsal mutabakat olarak adlandırılır; insanların bazı sorumlulukları Devlete devrettiği bir anlaşmadır. Halk ulusal kanunlara uyararak düzen içinde hareket eder ve aksi olduğunda polis müdahalesini kabul ederler. Öte yandan, polis de faaliyetlerini düzenleyen yasalara uygun davranmayı taahhüt eder (Osse, 2015: 113).

Kamu düzenini sağlama fonksiyonu açısından bir sosyal kontrol kurumu olan polis, tüm kurum ve teşkilatlardan daha çok meşru hareket etmek durumundadır. Bazı toplumlardaki siyasal sistem polisin meşruiyetinin, örneğin zor kullanmaya veya başka temellere dayanmasını gerektirebilir. Fakat özellikle polisin güçlü ve etkili olabilmesi meşruiyetinin toplumsal uzlaşmaya dayanmasına bağlıdır. Önemli olan polisin meşru olmasıdır. Ancak zor kullanma veya başka bir temele dayanmaktan ziyade, artık çağdaş ya da post modern toplumun polisinin mümkün merteye gerçek uzlaşmaya dayalı bir meşruiyete sahip olması gerekir. Uzlaşmaya dayalı olmayan meşruiyet tam değil, eksik veya zayıftır (Aydın, 2006: 309-331).

Meşruluk, halkın polise olan güveninde kendini gösterir. Halkın güveni, operasyonel bağımsızlığın ön şartıdır ve polisin etkili ve hesap verebilir olmasının bir sonucudur. Kamu güveninin izlenmesi önemlidir. İnsan haklarına uyumlu polislik etkili ve meşru olmayı gerektirir. Kamuoyunda güven oluşmamışsa, halk adalet ve özel güvenlik için geleneksel ve gayri resmi sistemlere başvurur ve ihkak-ı hak başlar. Birçok ülkede polis görevlerini yasalara uygun olarak yerine getirmez. Meşruluğun tehlikeye girdiği ve halkın güveninin zayıf olduğu durumlarda polis uyumu sağlamak için alternatif araçlara başvurmak zorunda kalır. Bu da, polisin uyumu sağlamak için kuvvet kullandığı, halkın güveninin azaldığı ve polisin tekrar kuvvete başvurduğu bir kısır döngüye yol açar. Örneğin bir gösterinin beceriksizce dağıtıl-

ması gibi meslek kurallarına uymayan polislik, aşırı güç kullanımıyla sonuçlanır ve bunun kendisi de meslek kurallarına ters düşer. Aslında kötü polislik, daha da kötüleşerek kendini besler (Osse, 2015: 114).

Toplumun rızasını sağlayamayan, korku unsuru olup korku yayan, katılımı ve denetimi reddeden, toplumu huzursuz ve tedirgin kılan güvenlik önlemlerini uygulayan bir güvenlik teşkilatı toplumun huzur ve güvenini sağlayamayacağı gibi, toplumsal dayanışma ve barış içinde yaşamayı engeller ve hatta şiddetin üreyip, genişlemesine neden olur. İnsan hak ve özgürlüklerinin kullanılmasında güvence olması gereken polisin, demokratik toplum düzeninin sürdürülmesine ve hukukun üstünlüğüne dayalı uygulamalarla barışın sağlanmasına katkıda bulunması önemlidir. Bunun için de bireylerin ve toplumun, polisin ürettiği tüm hizmetlere katılması ve bu hizmetleri etkilemesi, denetlemesi ve yönlendirmesi gerekmektedir (<http://www.ordukentgazetesi.com>).

Türkiye’de benimsenen toplum destekli polislik (TDP) uygulamaları kendine özgü uygulamalar ile birlikte dünyada uygulanan toplum destekli polislik uygulamalarını da ihtiva eder. TDP, halk içinde görev yapan devletin başvuru noktaları olarak kabul edilmektedir. Toplum destekli polisler halka hizmet götüren onların talep ve önerileri ile dilek ve şikâyetlerini alarak ilgili birimlere veya kurumlara gönderen ana hizmet unsuru olarak faaliyet gösterir. TDP uygulamalarının kurumsallaşması için, hem halk hem de polis tarafından bu felsefenin başarılı olacağı konusunda istek ve inancın olması gereklidir. Uygulamalar, tarafların istekli ve gerekliliğine inanmaları halinde başarılı olacaktır. TDP uygulamaları ülkemizde halk ile devleti yakınlaştırmıştır. Bu uygulamalar polis teşkilatının suç ve suçlulukla mücadelesindeki etkinliğini artırmakta ve dolayısıyla ülke genelindeki sosyal yaşam kalitesini yükseltmektedir (PAB-Halkla İlişkiler ve İletişim, 2011: 180-185).

11.3. Takdir Yetkisi

Bu konuyu sistematik açıdan iki alt başlık olarak incelemenin daha faydalı olacağı düşüncesindeyiz. Bu nedenle birinci alt başlığı “*Genel Olarak Kollukta Takdir Yetkisi*”; ikinci alt başlığa da “*Türkiye’de Kollukta Takdir Yetkisi Örnekleri*” şeklinde isimlendirdik.

11.3.1. Genel Olarak Kollukta Takdir Yetkisi

Bir seçim ve tercih yetkisi olan takdir yetkisinde idarenin en az iki şık veya alternatif arasında bir seçim şansı vardır. Bir idareyi idare yapan, takdir yetkisidir. Çünkü idare, uygulamada karşılaştığı boşlukları hep takdir yetkisine dayanarak doldurmaktadır. Mevzuatın idareye seçme ve hareket serbestisi tanıdığı yerlerde bir takdir yetkisi söz konusudur. Takdir yetkisinden söz edebilmek için; mevzuatın idareye bir olay karşısında izleyeceği yol hususunda ayrıntıya yer vermemiş olması, sorunun çözümünde birden fazla seçenek bulunmaması ve işlemi yapacak idarenin çözüm yolu seçme şansının bulunması gerekir. Takdir yetkisi, mutlak ve sınırsız bir yetki olmadığı gibi, keyfi, kişisel ve duygusal amaçlarla da kullanılamaz. Kamu hizmetinin verimliliği, etkinliği ve kamu yararı ile kişi yararı arasında bir denge kurulması zorunluluğu, takdir yetkisinin sınırlanmasını gerektirir (Fındıklı, 2009: 195).

Polis liderliğinin operasyonel bağımsızlığı, en alt rütbe-ye kadar takdir yetkisi olarak iletilir. Bir polis memuru görev başındayken geniş bir takdir yetkisine sahiptir ve hangi anormal davranışta harekete geçip geçmeyeceğine bireysel olarak karar verir (elbette bu ulusal kanunlar ve politikalar da belirlenmiş çerçeve ile sınırlıdır). Ancak bazı takdirler polisliğin tam da kalbindedir: Her suç polisin harekete geçmesini gerektirmez ve polisin harekete geçmesi her zaman bir sorunun çözümü değildir. Farklı türde polis tepkilerine

yol açacak suçlara bir örnek birinin yasal hız sınırını geçmesidir. Çoğu yetki alanında bu bir trafik suçudur ve polis ceza kesmeye karar verebilir. Ancak bir 'son uyarı' vermeye de karar verebilirler ki bu bazen cezadan daha etkilidir. Polisin kendi takdiri ile davranmasının çerçevesi, o ülkenin yasal sistemine, halkın üzerinde yarattığı güvene, profesyonellik seviyesine, alternatif çözümler bulmakla veya bununla ilgili kurumlara yönlendirmekle ilgili ne kadar eğitildiğine ya da onlara da ne derecede alternatif çözümler veya kurumların sağlandığına bağlıdır (Osse, 2015: 117).

Avrupa Polis Etiği Yönetmeliği 23'üncü madde şu şekildedir: *"Polis, mantıklı karar vermeli, açık, olgun, adil olmalı, iyi iletişim kurabilmeli ve gerektiğinde, liderlik ve yönetim kabiliyetine sahip olmalıdır. Ayrıca içinde bulunduğu sosyal kültürü ve toplumsal problemleri bilmelidir"* (PAB-Polis Etiği, 2002: 83). Bu maddede polisin *"liderlik ve yönetim kabiliyetine"* vurdu yapılarak, takdir yetkisi ve bu yetkiyi kullanabilme becerisine sahip olması gerektiği zımnen belirtilmiştir.

Temelde yasalar geneldir. Her bir özel duruma uymalıdır. Yasaların anlaşılmasında ya da belirsizliği gibi birçok durumlarda bu anlaşmazlık polis tarafından düzeltilmelidir. Polis, yasaları en doğru şekilde uygulamak üzere kararlar vermelidir. İnisiyatif kullanma (takdir yetkisi) gücü polisin kararlar almasının teminatıdır. İş doğru bir şekilde yapmanın, her bireyde var olan mesleki ahlakın derecesine dayandığını unutmamalıdır. İnisiyatif kullanma gücü polise bizzat özerklik yüklemelidir ve birbirinden farklı çözümlerin var olabileceği durumlarda karar almanın önemini polise hatırlatır. Şayet normları kabullenmek en uygun bu yapılmalıdır. Fakat normlara harfiyen uyulmasının uygun olmadığı durumlar da vardır. İnisiyatif kullanma gücü, yasa ve ahlak arasında bir yerde yer almaktadır (Özdemir vd.,2007: 9/12).

11.3.2. Türkiye’de Kollukta Takdir Yetkisi Örnekleri

Cumhuriyet savcısı adına görev yapan kolluk görevlileri herhangi bir şikâyet, ihbar veya doğrudan yaptığı araştırmada bir suçla karşılaşırsa Cumhuriyet savcısına haber vermekle birlikte gerekli önlemleri de alacaktır. Ancak, alınacak önlemlerin neler olacağına olayın uzağındaki yetkililerin karar vermesi veya tedbir önermesi güçtür. Verilen talimatların aksine olaylar değişebilir. Buna bağlı olarak da önlemlerde de değişiklik yapılması gerekebilir. İşte bu anda zabıtanın takdir yetkisini kullanması gerekir. Taktir, bu işte görevlendirilen bir ekiple ekibin amirine, tek memur ise o memurun kendisine aittir (Yaşar, 2006: 380).

Polis Vazife ve Salâhiyet Kanunu (PVSK)’nın 16’ncı maddesi “Zor ve silah kullanma” başlığını taşımaktadır. Bu maddede polisin zor kullanmaya yetkili olduğu belirtilmektedir. Devamında, direnmenin mahiyetine ve derecesine göre ve direnenleri etkisiz hale getirecek şekilde kademeli olarak artan nispette bedenî kuvvet, maddî güç ve kanunî şartları gerçekleştirdiğinde silah kullanılabilceği belirtilmiştir. Maddenin diğer bentlerinde veya fıkralarında polise değişik durumlarda değişik davranış seçenekleri sunulmuştur. İşte bu değişik seçenekler polis için “*takdir yetkisini*” kullanmayı gerektirecek durumlardır.

Polisin karşılaştığı acil durumlarda tereddüde düşüp, kararsızlık çekmesi neticesinde kendine ve başka insanlara zarar gelmemesi için PVSK 16/V’ de takdir yetkisini kullanma durumu açık bir şekilde belirtilmiştir:

“Polis, zor kullanma yetkisi kapsamında direnmeyi etkisiz kılmak amacıyla kullanacağı araç ve gereç ile kullanacağı zorun derecesini kendisi takdir ve tayin eder. Ancak, toplu kuvvet olarak müdahale edilen durumlarda, zor kullanmanın derecesi ile kullanılacak araç ve gereçler müdahale eden kuvvetin amiri tarafından tayin ve tespit edilir.”

Takdir yetkisi ile ilgili başka bir örneği de Disiplin Talimatından vereceğiz. Disiplin Talimatının 4'üncü faslı "emir" ile ilgili olup, 31'inci madde ile 42'inci maddeler arasında yer almaktadır. 40'inci madde, asta sorumluluğu üzerine almak şartıyla takdir yetkisini kullanabileceği belirtilmiştir (EGM-EDB – Disiplin Talimatı, 1988: 15):

Emirler ast tarafından değiştirilemez. Ancak hal ve şartlar emri yapılmayacak bir hale koymuş ise yapılması muhakkak büyük bir tehlikeyi veya ağır bir zarar da (doğuracaksa) ve bütün bunlara rağmen yeni bir emir almaya hal ve zaman (uygun) değilse, (ast sorumluluğu) üzerine alarak emri yeni vaziyete uygun bir tarzda değiştirerek yapabilir. İlk fırsatta amire, yapılmayan veya kısmen yapılan emre dair (bilgi) verir.

12. BÖLÜM

CEZA SORUŞTURMASI

12. CEZA SORUŞTURMASI

Polislikte en temel amaçlardan biri, suçun meydana çıkarılmasıdır. Yargı sistemine bağlı olarak, polisin kendisi ya da bu bir savcı tarafından ceza soruşturması başlatılabilir. Benzer şekilde, bir ceza soruşturması adli bir makam (savcı ya da bir sorgu hakimi) tarafından başlatılabilir veya polis yetkilisi tarafından yürütülür ve daha sonra yargılama için savcılığa teslim edilebilir. Uluslararası yasal çerçevede asgari hakları ele alır ve *adil yargılanma* güvencesini düzenler, böylece Devletin gücünün yurttaşlar karşısında nasıl sınırlandırılacağını tanımlar. Ancak ceza soruşturmasının nasıl yapılması gerektiğine dair ipucu vermemekte, soruşturmanın amaçlarına açıklık getirmemektedir. Bu bölümün odak noktası, halk tarafından işlenen suçların polis soruşturmasıdır. Polis memurlarının kendileri tarafından işlenen ve ceza gerektiren bir suçun, insan hakları ihlalleri de dâhil, soruşturması yapılırken de aynı ilkeler uygulanır (Osse, 2015: 163). Bu bölüm kendi içerisinde üç alt başlığa ayrılmıştır.

12.1. Ceza Soruşturması ve Şüpheli Sorgusu İle İlgili Temel İnsan Hakları İlkeleri

Bu alt başlık altında tespit edilen ilkeler, genel olarak Birleşmiş Milletler (BM) kapsamında yapılan çalışmalardan

çıkarılmıştır. Metnin akıcılığını bozmamak için bunlar her seferinde kaynak olarak belirtilmemiştir. En sık kullanılan bazı normların isimlerini belirteceğiz. Daha fazla ayrıntılı bilgiye ulaşmak isteyenler bu normlara bakabilirler. BM kapsamında faydalanılan norm örnekleri aşağıda verilmiştir. Parantez içerisindeki kısaltmalar, İngilizce kelimelerin kısaltılmış şeklidir:

- İşkenceye Karşı Sözleşme (CAT)
 - Kadına Yönelik Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi (CEDAW)
 - İşkencenin Önlenmesi Komitesi (CPT)
 - İnsan Hakları Komitesi (HRC)
 - Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi (ICCPR)
 - Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (ICESCR)
 - İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (OHCHR)
 - BM İşkenceye Karşı Sözleşmeye Ek Seçmeli Protokol (OPCAT)
 - İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (UDHR)
 - Yasaların Uygulanmasından Sorumlu Olanlar İçin BM Davranış Kuralları
 - Savcıların Rollerine Dair BM Rehber Kuralları
 - Yasa Dışı, Keyfi ve Yargısız İnfazın Etkili Önlenmesi ve Soruşturulmasına Dair İlkeler
 - Zorla Kaybedilmeye Karşı Bütün Kişilerin Korunmasına Dair Bildirge (Osse, 2015: 164-165).
1. *Masumiyet karinesi*: Masumiyet karinesi ilkesine göre, suçun ispatı yükümlülüğü savcınıdır ve kişinin suçluluğu kanıtlanana kadar suçsuz olduğu varsayılır.

Bir suç, makul Şüphelerin ötesinde ispatlanana kadar suç olarak kabul edilmez. Masumiyet karinesi aynı zamanda bu ilkeye uygun bir muamele görme hakkını da getirir. Bu nedenle, mahkemeden/duruőmadan önce peőin hüküm vermekten kaçınmak tüm kamu görevlileri için bir görevdir. Sessiz kalma hakkı, masumiyet karinesinin temel esaslarından biridir.

2. *İŞkence ve diğer zalimane, insanlık dışı ve onur kırıcı muamelelerin kesinlikle yasaklanması: "Gözaltına alınan hiç kimse ifadesi alınırken Şiddet, tehdit veya karar ve yargıyı deđiŐtirebilecek ifade alma yöntemlerine maruz kalmamalıdır."* İŞkence veya diğer baskı yöntemleriyle alınan bilgi mahkemede delil olarak kabul edilmez. BM İnsan Hakları Komitesi "yasaklanan fiili özendirerek, emrederek veya işleyerek" işkence veya zalimane, insanlık dışı ve onur kırıcı muameleyle dahil olan "herkesin sorumlu tutulmasını" net olarak ortaya koymuőtur, "Aynı Şekilde emre itaat etmeyi reddeden kimse cezalandırılmamalı veya olumsuz bir Şekilde muamele görmemelidir." İŞkence, ulusal hukukta ceza gerektiren bir suç olarak tanımlanmalıdır.
3. *Kendi aleyhinde tanıklıkta bulunmaya ya da suç itirafına zorlanmaması hakkı.*
4. *Keyfi olmama:* Soruőturulacak suç, ulusal hukukta ceza gerektiren suç olarak tanımlanmış olmalı ve polis kendi soruşturma yetkisini sadece yasalar çerçevesinde ve ulusal ve uluslararası hukukta belirtilen hükümlere göre kullanabilir. Kullanılan soruşturma yöntemleri yasalara uygun olmalıdır.
5. *Mahremiyet/ Gizlilik hakkı:* "(...) kolluk kuvvetleri, kişilerin özel hayatlarıyla ilgili olabilecek, çıkarlarına ve özellikle itibarlarına zarar verebilecek bilgiler toplarlar. Sadece görevin gerektirmesi durumunda ve adale-

tin sağlanması için açıklanabilecek bu bilgilerin korunması ve kullanılması konusuna çok dikkat edilmelidir (...).”¹⁴.

Ve: “(...) yasayla öngörülen durumlar dışında hiçbir müdahalede bulunulamaz. Devletin yetkisindeki ve Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi (ICCPR)’nin hüküm, hedef ve amaçlarıyla uyumlu olması gereken müdahalelerin temeli yasal olmalıdır”.

6. *Adil yargılanma hakkı*: Şüpheli, taraflar arasında “silahların eşitliği” ilkesine dayanan bir şekilde adil yargılanma hakkına sahiptir. Adil yargılanma için profesyonel bir soruşturma yapılmış olması gerekir. Bir şüpheli kendi haklarını bilme hakkına sahiptir:

- Kendisine yöneltilen suçlamaları bilme,
- Tercüman,
- Savunmasını hazırlamak için yeterli zaman ve olanaklar,
- Avukat,
- Derhal bir yargıç önüne çıkarılma.

Şüphelinin sorgusundan sorumlu polis memurları bu hakları şüpheliye sorgu öncesinde açıklamalıdır. Bazı ülkelerde bu, bir savcı veya yargıç tarafından da yapılmalıdır.

7. *Yargılamanın gecikmemesi*: Yargılamanın makul bir zaman içinde yapılması gerektiğinden soruşturmanın derhal ve hızla yürütülmesi gerekir. Bu elbette göreceli bir konudur. Soruşturma aylar (veya yıllar) sürebilir ve sonuç olarak şüpheli, yasal olarak, uzun zaman boyunca duruşma öncesi gözaltında tutulabilir.

8. *Kötü muamele ve diğer hak ihlalleri konusunda şikâyetle bulunma hakkı ve tazminat hakkı, iç hukukta tanımlanmış*

olmalıdır: Őikâyetler, etkili bir çözüml getirebilmek için yetkili makamlarca derhal ve tarafsız bir Şekilde soruŐturulmalıdır. İnsan Hakları Komitesi, Őikâyetlerin sayısıyla ilgili istatistikler ve bunlara nasıl çözüml getirildiğinin kayıt altına alınması gerektiğini belirtmiştir.

9. *Sorgulamanın özelliklerinin ve yerinin kaydedilmesi:* Sorgulamayı yapan kişinin kimliği ve var olan diğer kişilerin kaydı tutulmalıdır. Tüm sorgulamaların yeri ve zamanı kaydedilmeli ve bu bilgi aynı zamanda adli veya idari soruŐurmada kullanılmak üzere ulaşılabilir olmalıdır. Hücre hapsini önleyici hükümler olmalıdır. Gözaltı mekânı her türlü işkence ve kötü muamele ekipmanından arınmış olmalıdır. Sorguların süresi ve sorgular arasındaki zaman aralığı kaydedilmelidir.
10. *Ayrımcılık yaŐaĐı:* Tüm insan hakları ilkelerinin merkezinde yer alır. Adalete erişim ve masumiyet karinesi de dâhil olmak üzere adil yargılanma hakkı, kadın erkek herkesin eşit hakkı olmalıdır. Kadınlar mahkemeye doğrudan erişim hakkına sahip olmalı, tanıklık yapabilmeli ve aile içi sorunları da kapsayacak bir Şekilde hukuki destek alabilmelidir.
11. *İnceleme ve gözlem:* "Tüm taraf Devletler sorgu kuralları, yönergeler, yöntemler ve uygulamaları sistemli olarak dikkatle izlemeyi sürdürmelidirler..." Bu geniş kapsamlı maddeye göre, polis sorgularının sistematik bir yöntemi olması gerektiğinin sorgu memurlarına öğretilmesi ve düzenli olarak değerlendirilmesi gerekir.
12. *Uluslararası standartlar Devletin belli tip suçları soruŐturmasını gerektirir.* Bunlar:
 - Irkçılık/ayrımcılık. Bu suçlar cezalandırılmalıdır. Polisin bu tür suçları araştırması gerekir.
 - Kadın ticareti ve fuhuş için kadın sömürüsü.

- Çocukların istismar ve sömürüsü, yasa dışı bir şekilde bir noktadan diğerine gönderilmesi.
- Yargısız, keyfi ve toplu infaz.
- Zorla kaybedilmeler.

13. *Polis eğitiminde, özellikle sorgulama sürecinde polis etiği ve insan hakları üzerinde durulmalıdır.*

Silahlı olmayan uluslararası çatışma ile ilgili suçların kovuşturma ve cezaları, adil yargılanma ilkelerinin tekrarlandığı Cenevre Sözleşmesi 2. Protokolü'nün 6. Maddesi'nde ele alınır.

Türkiye'de "Ceza Soruşturması ve Şüpheli Sorgusu İle İlgili Temel İnsan Hakları İlkeleri" oluşturulurken, yukarıda bahsedilen Birleşmiş Milletler normları haricinde Avrupa Birliği müktesebatından da yararlanılmıştır. Yakalama Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği (YGİY)'nin 4'üncü maddesine göre *şüpheli*; soruşturma evresinde, suç şüphesi altında bulunan kişiyi ifade eder. Kişinin özgürlüğü Devlet tarafından suç nedeniyle kısıtlandığı anda, kişi hakları başlar. Bu nedenle özgürlüğü kısıtlanan kişinin hemen hakları hatırlatılmalı, hatta öğretilmelidir. Yakalanan şüphelinin haklarını bilen bir hukukçu olması halinde dahi, hakların hatırlatılması zorunludur. Kolluk görevlisi yakalama sırasında, hakkın hatırlatıldığını ispat etmek mecburiyetindedir. Şüpheli hakları, Aktif ve Pasif haklar olarak ikiye ayrılmaktadır (Güzel, 2006: 77-84).

1) *Aktif Haklar*: Şüpheli hakkında işlemlerin yapılması sırasında, bizzat şüphelinin hazır bulunarak işlemlere katılması ve şüphelinin kendisini savunması sırasında tanınan haklardır. Bu hakları şöyle sıralayabiliriz: a)- Haklarını öğrenme hakkı, b)- İsnadı öğrenme hakkı, c)- Yakınlarına haber verme hakkı, d)- Susma hakkı, e)- Müdafiden yararlanma hakkı, f)- Müdafaasını hazırlamak için gerekli zamana ve kolaylıklara sahip olma hakkı, g)- Tanıklara soru sorma hakkı.

2) *Pasif Haklar*: Şüphelinin veya sanığın bizzat kendisinin hiçbir işlem yapmadan sadece insan olması nedeniyle sahip olduğu haklardır. Anayasa ve kanunlarda olması gereken haklar olarak değerlendirilir. Bu haklar tabi haklar olup, Devlet organlarının mutlaka uyması gereken haklardır. Bu hakları Şöyle sıralayabiliriz: a)- Adil yargılanma hakkı, b)- İŞkence ve kötü muameleye tutulmama hakkı, c)- Olağanüstü mahkeme yasağı ve tabi yargıç önünde yargılanma hakkı, d)- Bağımsız mahkeme önünde yargılanma hakkı, e)- Davanın açık surette dinlenmesini isteme ve hükmün açık olarak verilmesini isteme hakkı, f)- Hâkimin tarafsız olmasını talep etme hakkı, g)- Suçsuzluk (Masumiyet) karinesi, h)- Özel hayatın gizliliğine saygı gösterilmesini isteme hakkı, ı)- Makul sürede yargılanma hakkı, j)- Silahlarda eşitlik istemesini isteme hakkı.

12.2. Ceza Soruşturması Nasıl Yapılmalı

12.2.1. Giriş

Uluslararası insan hakları standartları polisin neyi yapmaya izinli olmadığını söyler, fakat polisin ne yapabileceğine dair bir Şey söylemez. Bu boşluk ulusal düzenlemelerle, Standart Operasyon Prosedürleri (SOP'lar) ve eğitim ile doldurulabilir. Özellikle daha karmaŐık bir doğası olan ceza soruŐturmalarıyla ilgili, polis bazen bir soruşturmayı profesyonel olarak nasıl yürüteceğini bilemeyebilir. AŞağıda profesyonel soruşturmanın bazı ilkeleri kısa ve öz bir Şekilde ele alınacaktır (Osse, 2015: 166-168).

12.2.2. Soruşturmanın Amacı

Soruşturmanın amacı, ne olduğuna dair gerçeği elde etmek için bilgi toplamak olmalıdır. Toplanan bilgiler "taktiksel ipucu" (soruşturmayı yönlendirmek için taktiksel olarak kullanılan bilgi parçaları) sağlar. Taktiksel ipucu örnekleri: Şüphelinin giydiği ayakkabı, olay yerine ait, sadece suç-

lu tarafından bilinen ayrıntılar ve bilgiler. Taktiksel ipuçları delil ile aynı olmayabilir. Delil sadece, birinin suçunu ispatlamak için mahkemede kullanılan uygun bilginin parçalarıdır. Şüphelinin suçlu olduğuna mahkemeyi ikna etmek için delil olarak kullanılan bilgilerin, kanunlarda belirtilen yasal gereklilikleri karşılaması gerekir. Elbette ki şüpheli, gerçeklerin araştırılması amacını paylaşmaz; zira ceza soruşturması genellikle çıkarları çatışan iki (ya da daha fazla) taraf içerir.

Ülkeler delillerle ilgili gereklilikler konusunda farklılık gösterir. Bu gereklilikler genellikle yasal “delil” kurallarında yer alır. Genel bir kural olarak “tek bir delil, delil olmak için yeterli değildir” denebilir. Bir itiraf, ikna edici de olsa, asla delil olarak yeterli değildir. Delilin her parçası daima en az bir diğer bilgi kaynağı tarafından desteklenmelidir. Bu özellikle, şüpheli veya tanığın sorgusu sırasında elde edilen deliller açısından önemlidir. Çünkü bu tür bilgiler kolaylıkla çarpıtılabilir. Yanlış yorumlanır, sorgulanan kişinin “karar ya da muhakeme kapasitesini” engelleyecek şekilde elde edilir. Bu nedenle daima doğrulanmalıdır. “Makul şüphelerin ötesinde” şüphelinin suçlu olduğunun ispatlanması gerekir. Bazı ülkelerde, örneğin Hollanda’da, delilin “yasaya uygun ve ikna edici” olması için ek şartlar vardır.

Ceza Muhakemesi Kanunu Modeli, ceza gerektiren bir suçun ruhsal ve fiziksel unsurlarının “makul şüphelerin ötesinde” kanıtlanması hakkındaki hükmü içerir. Ayrıca, ispat standartlarının gereğini karşılamak için, ispat yükünün (makul şüphenin ötesinde) savcıda olduğunu belirtir. Ceza Muhakemesi Kanunu Modeli, bir itirafın işkence, zalimane, insanlık dışı veya onur kırıcı muamelede bulunularak veya zorla alındığı ispatlanırsa, *o itirafın delil olarak kabul edilemeyeceğini* belirtir. Bu özel kuralın altında yatan neden, işkence yoluyla alınan itirafların genellikle çatışma sonrası ülkelerde yaygın bir uygulama olmasıdır. Başka bir kural, bir şüphelinin cezai sorumluluğuna karar veren yargıç ya da yargıçların, cezai

sorumluluğun değerlendirilmesinde verecekleri hůkmůn *sadece bir itirafa bağlı olmaması* gerektiğidir. Mahkeme “ceza sorumluluk” bulmak için *mutlaka baŐka delillere de dayanmak* zorundadır. Sanığın kendi lehine tanıklık yapacak kiŐileri çağırma ve tanığa soru sorma hakkı vardır. Eđer bir savunma avukatına sahipse veya kendisine ücretsiz avukat tayin edilmiŐse, avukat sanığın savunması için tanık çağırabilir.

İŐkenceye KarŐı BirleŐmiŐ Milletler SۆzleŐmesinin 15’inci maddesi, iŐkence sonucu elde edildiđi belirlenen her tůrlů beyanların hiçbir kovuŐturmada kanıt olarak kullanılamayacađını belirtmiŐtir. Bu tůr beyanlar sadece, iŐkence yapan aleyhine kanıt olarak deđerlendirilebileceđi ifade edilmiŐtir. 10’uncu madde de ise, iŐkence konusunun eđitim boyutu ele alınarak; *“infaz gۆrevlileri, idari personel, gۆvenlik gۆrevlileri, sivil yada askeri personel, tıp personeli ve ilgili ۆteki gۆrevlilerin yetiŐtirilmesinde iŐkence konusunda tam bilgi verilmesi ve eđitim yapılması sađlanır”* denilmektedir (Kuyaksil, 2002: 71).

12.2.3. Soruşturmanın Başlaması

Bir soruŐturma bir suç iŐlendiđine dair *makul bir Őűphe* oluŐtuđu zaman baŐlar. Polisin iddia edilen eyleme iliŐkin bilgisi olması gerekir, insan hakları perspektifinden bakıldığında daha da ۆnemlisi, polisin hangi eylemin suç olarak değerlendirildiğini bilmesi gerekir. Bu hukuki bir konu olduğu kadar kůltůrel ve tutumlarla da ilgili bir konudur. Eđer polis bir Őeyi suç olarak adlandırılmamıŐ bir *“olağan davranıŐ”* olarak algılıyorsa, ona karŐı tutum almak durumunda hissetmeyecektir. Bu ۆzellikle hassas gruplar ve kadına karŐı Őiddet sۆz konusu olduğunda polisin tutumunu belirlemektedir. Bu Őekilde çok sayıda suç, suç olarak adlandırılmamakta; polisin pasif yaklaŐımıyla sonuçlanmaktadır. Polisin pasif tepkisi ya da eylemsizlik, bazen rűŐvetle ya da diğer yollarla sağlanır. Aslında organize suç ۆrgۆtleri ve diğerleri polisin suça gۆz yumması için ciddi kaynak harcamaktadır. İnsan hakla-

rı perspektifinden bakıldığında bu tür yolsuzluklar, polisin pasif kaldığı diğer durumlar kadar gündem teşkil etmelidir.

Polis iddia edilen suçun işlendiği sonucuna şu yollarla varır:

- Gözlem,
- Suçu bildiren bir mağdur ya da tanık,
- Teslim olan suçlu,
- Sessiz delil (örneğin, kırık pencere, bir ceset).

Polis tüm suçları soruşturmaz. Bazı suçlar, toplum onları suç olarak kabul etmediği, suç olmaktan çıktığı, polis için önceliği olmayan suçlar olduğu ya da polisin bir soruşturma başlatacak zamanı olmadığı, göz ardı edilir. Bazı ülkelerde soruşturma başlatma kararı polis ya da savcılığa aittir. Diğer ülkelerde, bir soruşturma, suç işlendiğinden polisin haberdar edilmesiyle başlar. Savcının görevi farklı ülkelerde değişkenlik gösterir.

Türkiye’de soruşturma evresinin görevi, kovuşturmayı hazırlamaktır. Bu faaliyette en önemli unsur delillerdir. Delillerin ele geçirilmesi, kaybolmasının önlenmesi ve kovuşturmaya kadar el altında tutulması gerekir. Soruşturma evresinin görevi, delilleri arayıp bulmak ve koruma altına almaktır. Toplanan delillerden iddiaların asılsız olduğu kanaatine ulaşırsa, olay mahkeme önüne taşınmayacaktır. Bu nedenle araştırmalar sonucunda, başlangıçtaki basit şüpheyi kuvvetlendirecek, şüpheliye bir suç isnat etmek de bu evrenin görevidir (Centel ve Zafer, 2012: 207).

Türkiye’de soruşturma evresinin başlayabilmesi için, önce bir suçun işlendiği izlenimini veren halin (CMK 160/1) kovuşturma makamı tarafından öğrenilmesi gerekir. Suç işlendiği öğrenilince, C. Savcısının bizzat araştırma yapması veya adli kolluğa araştırma emri vermesi söz konusu olur. Soruşturma evresindeki araştırma koruma ve sonuç çıkarma görevleri-

nin yapılabilmesi için ön Şart suç iŐlendiĐinin öğrenilmesidir. Suçun öğrenilmesi aşağıda örnek olarak belirtilen yollardan biri ile olabilir (Yenisey ve Nuhoglu, 2014: 316-318):

- Araştırma yaparak kendiliğinden öğrenme,
- Şikâyet ve benzeri kurumlar yoluyla öğrenme,
- İhbar yoluyla öğrenme,
- Gizli haber verme,
- Suç duyurucu rapor,
- Şüpheli ölümün ihbarı yoluyla öğrenmedir.

12.3. SoruŐtırma Yöntemleri

Bu alt başlıkta, suçun aydınlatılması için kullanılan soruŐtırma yöntemlerine kısaca değinilmiştir. Özellikle bilgi toplama, adli tıp ve suç mahalli konuları ele alınmıştır (Osse, 2015: 169-170).

12.3.1. Bilgi Toplama

İlgili bilgiyi toplamaya yönelik her yöntem, soruŐtırma yöntemi olarak adlandırılabilir. Bu bilgi, toplumun tüm üyelerinin erişebileceği gazeteler, telefon rehberleri, internet, vb. “açık kaynaklardan” edinilen “alenî” bir bilgi olabilir. Polis ayrıca belediye yönetimi ve sadece polis tarafından yasal yöntemlerle kullanılan, örneğin muhbirler gibi, gizli kaynaklar da kullanılabilir. SoruŐtırma yöntemlerine örnekler (Osse, 2015: 169):

- Tanıkla görüşme,
- Çevredeki insanlara soru sorulması,
- Suç canlandırması,
- YüzleŐtirme (potansiyel suçluların fotoğraflarının gösterilmesi veya sıraya dizilmesi yoluyla teŐhis edilmesi),

- Ev araması,
- Şüpheli sorgusu,
- Üst araması,
- Telefon dinlenmesi (telefon, faks, e-posta, internet),
- Gizli ajanlar (sivil polis),
- Gözetleme,
- Muhbirler,
- Adli tıp.

Soruşturma yöntemleri, bilgiye erişme yönünden ne kadar etkili olduğuna ve müdahale düzeyine bağlı olarak değişir. Genel kabul görmüş iki kural vardır:

1. Belli bir soruşturma yöntemini uygulamak için gereken yetkilendirme, müdahale düzeyine bağlı olarak değiştirilmelidir. Müdahaleci soruşturma yöntemlerinin soruşturma öncesinde ya da sonrasında meşruluğu, *bağımsız bir yargı denetimi* gerektirebilir. Soruşturmacı sistemde ceza soruşturması, belli soruşturma yöntemlerinin kullanımını da içeren polis faaliyetleri için yetki veren *sorgu hâkiminin sorumluluğundadır*.
2. Bir soruşturma yöntemi sadece *önceden belirlenen belli bir amaç için*, örneğin belli bir suçun bilgilerini edinmek için kullanılmalıdır. *Can ve mal güvenliğine en az zarar gelecek şekilde* yapılmalıdır. Kişilerin evlerinin aranması gerekli delil aramasıyla kısıtlanmalı ve haneye tecavüz düzeyine varmamalıdır.

Bu noktada polis kendine bazı sorular sormalıdır: Soruşturma yöntemi işlenen suç ile orantılı mı, bilgi toplamak yasal ve zorunlu mu ve soruşturma için daha az müdahale içeren bir yöntem var mı?

12.3.2. Adli Tıp

Adli Tıp bilgisi fotoğraflar, parmak izleri, DNA, belirli bir suç için kullanılan aletlerin izleri, bilişim teknikleri, kimyasal analizler, yangın incelemesi vb. gibi aslında gerçek suç hakkında şüpheliden ya da tanıklardan alınmayan her tür “fiziksel” bilgiyi içerir. Özel teknik eğitim almış polisler, genellikle temel adli tıp soruşturması (parmak izleri, izler vb.) yürütür. Bu tür bilginin toplanması genellikle olay yeri ile sınırlandırılmıştır, ancak bu zorunlu değildir.

Gelişmekte olan birçok ülkede, adli tıp bilimi soruşturmalara yardımcı olmak için pek fazla kullanılmıyor. Bu, soruşturmayı yürüten görevlilerin adli tıp yöntemlerinin vakayı daha hızlı bir şekilde çözmelerine inanmamasından ve polis merkezlerinde adli tıp yöntemleri konusunda bilgi ve olanak eksikliğinden kaynaklanıyor. Buna ek olarak, bazı ülkelerde mahkeme adli tıp verilerini delil olarak kabul etmiyor. İnsan hakları savunucuları çoğu zaman, soruşturmanın ağırlıklı olarak şüpheli sorgusuna dayanmasını önlemek amacıyla, adli tıp bilgisi kullanımının artmasını (örneğin adli tıp kapasitesi ve imkânlarının gelişmesini) tavsiye etmiştir. Adli tıp bilgisi daha nesnedir ve manipülasyona daha az açıktır. Ancak, her zaman olduğu gibi, polisin bu bilgiyle ne yapacağı sorusu önem taşır. Eğer adli tıp bilgisi şüphelinin suçlu olduğunu doğrulayacak tek bilgiyse, bu adil yargılanma ilkesine aykırı bir durum oluşturur. ‘Sessiz’ olarak adlandırılan adli tıp verileri, ne olduğunu bütünüyle açıklama konusunda tek başına yeterli değildir; neden-sonuç ilişkisinin açıklanmasında ve suçlunun kimliğinin ortaya çıkarılmasında adli tıp verilerinin yorumlanması gerekir (Osse, 2015: 170).

Tıbbi muayene gibi belirli adli tıp teknikleriyle ilgili olarak, polis çoğu zaman uzmanların yardımına ihtiyaç duyar. Ancak bu uzmanlar çoğu zaman tarafsız değildir: bir kısmı

polis için çalışırken bir kısmı da bir mahkeme tarafından görevlendirilmiştir. Uzmanlar, bir soruşturma ile ilişkili tüm alanları değerlendirmeye alır. Bunlar arasında akademisyenler, psikologlar, muhasebeciler, bilişim uzmanları olabilir. Hatta bazı soruşturmalarda, yeni bilgiler edinme ve mevcut bilgiyi yorumlamaya yardımcı olması için el yazısı uzmanları ve telepatistlere (uzaktaki bir olayı görmeden hissedebilen) ihtiyaç duyulabilir. Adli tıp uzmanları, soruşturmayı yönlendirmek ya da delilleri güçlendirmek için kullanılabilir. İkinci durumda, şüpheli, delilin yorumlanması için ikinci bir görüş talep etme hakkına sahiptir.

Adli tıp biliminin önemi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine (İHAM) ülkemiz aleyhine yapılan başvurular üzerine ihlal kararı verilen davalarda çok net bir şekilde görülmektedir. İHAM kararlarında; suçların soruşturulmasında teknolojinin imkan sağladığı modern teknik ve yöntemlerin kullanılmadığı, olay yeri krokilerinin çelişkiler içerdiği, adli raporlarda ayrıntıya yer verilmeyerek genel ifadelerle yetinildiği, tıbbi muayenelerin olayın gerektirdiği ciddiyetle yapılmadığı, parmak izi incelemesi, gen karşılaştırması, kan lekelerinin cinsi ve grubunun tayini gibi işlemlerin yapılmadığı, otopsi işlemlerinin resimlenmediği, kayda geçirilmediği gibi eksiklikler tespit edilmiştir (Bıçak, 2011: 90-91).

12.3.3. Suç Mahalli (Olay Yeri)

Olay yeri dinamik ve kolaylıkla değişebilen bir mekândır. Olay yerine ilk ulaşan görevli sayısız ayrıntı ile ilgilenmek zorundadır. Olay yeri suçla ilgili fiziki delillerin en çok elde edilebileceği yerdir. Suçu araştıracak görevlilere bir başlangıç noktası, kurban ve şüphelinin kimliğini tespit etmede ve suçun işleniş sırasında neler olduğunu belirlemede tahkikatlara öncülük eder. Olay yerinden temin edilecek fiziki deliller suçun açığa kavuşturulmasında anahtar rolü oynar.

ya bilir. Olay yerine ilk ulaşan ekibin öncelikli görevi, suçun açıklığına kavuşturulmasına ve suçluya ulaşılmasına esas teşkil edecek potansiyel delillerin kaybolmasını ve zarara uğramasını engellemektir. Bunun yanında ilk görevli, tahkikatı yapacak görevlileri yanılığya uğratması muhtemel hiçbir materyali olay yerine eklememelidir. Olayı her safhasında ayrıntılı ve titizlikle not tutmanın önemi göz ardı edilemez. İyi not tutmak, önemli hususları kayıt etmek ve olağan bir gözlem bilgi kaybını minimuma indirgemenin en önemli yollarıdır (Sander, 1997:11).

Suç mahalli, polisin suçun işlendiği ya da delilin toplanacağı yer olarak referans aldığı noktadır. Bir suç için birden fazla olay yeri olabilir (örneğin birisi evde öldürülmüş, ancak cesedi başka bir yere götürülmüş olabilir). Olay yeri, delil toplamak açısından çok büyük önem taşır, çünkü burada, neler olduğuna ve orada kimin olduğuna dair ipuçları verebilecek ayak izleri, parmak izleri, DNA bilgisine ulaşılmasını sağlayan saç vb. gibi deliller bulunabilir. Bu nedenle, polis soruşturma yürütürken olay yerinin güvenli olması büyük önem taşır. Olay yerinin güvenliği, polis dâhil hiç kimsenin buraya girmemesi, herhangi bir şeye dokunmaması veya delil oluşturabilecek şeyleri yok etmemesi ve karıştırmaması anlamına gelir. Olay yerini kordon altına almak ve soruşturma devam ettiği sürece korumak yaygın bir uygulamadır. Alınan ilk notlar, izler hızla kaybolduğundan son derece önemlidir. Polisin özellikle bu aşamada ceza soruşturması tekniklerini geliştirmesi soruşturma açısından büyük avantaj sağlar. 'Somut' adli tıp verilerinin önemi göz ardı edilemez (Osse, 2015: 169-170).

13. BÖLÜM

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

13. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

İnsanoğlu bazıları kabul etmese de Hz. Âdem ve Havva'dan çoğalan 7,5 milyara yaklaşan geniş bir ailedir. Bu aile yeryüzü köyünde değişik mahallelerde oturmaktadır. Bir mahalenin yaptığı iyi şeyler görülerek duyularak örnek alınarak taklit edilmektedir. Kötü şeyler de saklanmamakta, herkes tarafından duyulmakta ve bilinmektedir. Kötü şeylerle ilgili olarak da ayıplama, uzak durma, ticari ilişkileri, geliş gidişleri kesme gibi yaptırımlar söz konusu olmaktadır.

Dünyanın neresinde olursa olsun, medeniyet dediğimiz teknik ve kültürel gelişmeler, kendilerinden bir önceki nesillerin birikimi üzerine gelişmektedir. Bugün uzaya fırlatılan uydularda, tekerleği bulan insanın hissesi vardır. Dünya insanlık tarihinde değişik medeniyetler doğmuş, gelişmiş ve tarihe karışmıştır.

Bugün kendileri tarafından, insanlığın geldiği son noktası olarak vasıflandırılan Batı Medeniyeti, diğer milletler ve devletlerce de ileri medeniyet seviyesi olarak kabul edilmektedir. Bu durum Batılılara diğer devletleri ve milletleri hakir görme, aşağılama hakkını vermemelidir. Çünkü Endülüs İslam devleti ve o dönem tercüme yapılan İslam bilginlerinin eserleri olmasaydı, sırf Protestan Ahlakıyla

bugünkü Bat Medeniyeti ortaya çıkmazdı. Diğer milletler çalıştığı ve Batılılar kendilerini yenileyemediği müddetçe, Batı Medeniyeti de çökecek ve tarihteki yerini alacaktır. Hatta yozlaşmaya başladığını, kendi insani değerlerinden uzaklaşmaya başladıklarını, Suriye'den, Afrika'dan ve diğer yerlerden ülkelerine gelen göçmenlere karşı davranışları medya haberlerinde gösterilmektedir.

Bugün İnsan Hakları olarak dile getirilen insani değerler yalnız Batı'nın değil tüm insanlığın ortak medeniyet tarihinin ortaya çıkardığı ortak değerlerdir. Dolayısı ile geçmişimize uygun düşen bu değerlere sırt çevirmemeliyiz, sahip çıkarak bütün insanlık ailesinin yararlanmasına çalışmalıyız. Bazı devletlerin veya kesimlerin kendi politik çıkarları için bu değerleri bizim iç işlerimize müdahale etmek için kullanmış olmaları bu değerlere karşı olumsuz bir tutum takınmamıza neden olmamalıdır. Millet olarak tarihteki eski onurlu rollerimizi, içinde bulunduğumuz çağın gereklerine göre yeniden üstlenmek istiyorsak, İnsan Haklarına dayalı, Kamu Özgürlüklerini her bakımdan tanıyan bir demokratik rejim içerisinde yaşamak zorundayız.

Türkiye, tarihi ve kültürel temelinde yatan ilkelere bağlı kaldıkça ve onları içinde bulunduğu çağın ihtiyaçlarına göre geliştirdikçe, İnsan Hakları, Kamu Özgürlükleri ve demokrasi konusunda örnek olarak gösterilen bir konuma gelecektir. Nitekim 15 Temmuz 2016 ruhu bunu dosta düşmana ve bütün dünyaya karşı göstermiştir.

Demokratik hukuk devletinde, şiddet içermeyen bütün inanç ve düşünce sistemleri ve bunlara dayanan hayat tarzları karşısında devlet, eşit mesafede durur. Siyasal karar alma yetkisi halkın demokratik usullerle seçilmiş temsilcilerine aittir. Sivil ve askeri bürokrasi halkın siyasi sorumluluk yüklediği hükümetlerin demokratik yöntemlerle belirlediği politikaların uygulanmasıyla görevlidir. Demokratik hukuk devleti düşüncesi, çoğunluk iradesinin mutlak egemenliği

düşüncesiyle de bağdaşmaz. Seçime dayalı çoğunlukla iktidara gelenlerin bile, temel özgürlükleri ve hukuk devleti güvencelerini ortadan kaldırma hakkı yoktur.

Ülkemizde; Olağanüstü Hal ilan edilmesinin sebebi, FETÖ, PKK ve DEAŞ gibi örgütlerin ortak saldırılarına karşı etkin mücadele edebilmek, kolluk güçlerini daha etkin kılabilmek içindir. Olağanüstü hal uygulaması hukuk içerisinde kamu düzenine karşı suç işleyebilecek kimselerin bazı hakların kısıtlanmasıdır. Yoksa genel anlamda vatandaşların özgürlük alanlarını keyfi bir şekilde toptan daraltılması değildir. Yani hukuka ve insan haklarına aykırı bir uygulama değildir. Ülkemiz olağanüstü hal uygulaması içerisinde “hukuk devleti” olma vasfını korumakta ve devam ettirmektedir. Çünkü bu tedbirler Anayasadan ve ona dayanılarak daha önce çıkarılmış mevzuata göre alınmaktadır.

Batı demokrasilerinin, hukuk devleti ve insan hakları açısından geçirmiş olduğu, feodal yapı ve insanlık tarihinde unutulmayacak acı izler bırakmış engizisyon mahkemeleri ve kendileri açısından ortaçağ karanlığı dönemlerini özellikle bizim ülkemiz yaşamamıştır. Milletimiz kendine özgü sosyokültürel ve inanç yapısı ile toplumda en alttakiler ve en üsttekiler arasında aşırı bir gerginlik ve sınıf ayrımcılığı yaşamamıştır. Bir Fransız İhtilali'nin oluşmasını sağlayacak sosyal yapı zemini oluşmamıştır. Bu durum doğal olarak bizim ülkemizin özgürlük ve haklar mücadelesi açısından batıdaki gelişmelerden farklı bir yapı göstermesine neden olmuştur.

15 Temmuz 2016 tarihi Milletimizin tarihi açısından zoraki 1215 Magna Charta Libertatuma (Büyük Şart) benzetilmeye çalışılan 1808 Sened-i ttifaktan çok daha önemlidir. Gelecek nesillerin bu tarihi ve verilen bedelleri unutmamaları için, başta İstanbul, Ankara, Malatya, Muğla vb. illerimizde bedel ödenen yerlerde, kullanılan silahlar, tankla ezilen araçlar, şehit olan vatandaşlarımızın ve gazilerimizin yaptığı kahramanlıkları anlatan resimler ve

sinevizyon gösterim salonları yapılmalıdır. Bu müzelere ilk, orta ve lise öğretim öğrencileri belli bir plan dahilinde tıpkı ÇANAKKALE ŞEHİTLİĞİNİ gezmeye götürüldüğü gibi gezdirilmeli ve rehberler eşliğinde bilgilendirilmeli, bilinçlendirilmelidirler.

Türkiye’de demokratik hukuk devleti anlayışının yerleşmesi, farklı dünya görüşlerine veya sosyokültürel yapıya sahip kesimlerinin barışçı bir şekilde bir arada yaşayabilmelerinin ve ortak bir vatandaşlık anlayışının geliştirilebilmesinin ilk basamağını oluşturmaktadır. Bu nedenle siyaset ve kamu hayatı her birey ve guruba (şiddet içermemek şartıyla) açık olmalıdır.

Hükümetlerimiz, Avrupa’nın çifte standardına, oyalmalarına, Türkiye aleyhine çalışan terör örgütlerine yardım ve anlayış göstermelerine rağmen, hukuk devleti ve insan hakları konusunda Avrupa’daki gelişmeleri takip ederek Avrupa Müktesebatını ülkemize kazandırılmasına çalışılmaktadır. Ancak bu yeniliklerin toplum hayatında uygulamaya dönüştürülmesi, sırf yasal düzenlemelerle gerçekleştirilemez. Kanun uygulayıcıları da görevlerini bu gelişmelere uygun olarak ve benimseyerek yapmalıdır.

En önemli diğer bir konu da vatandaşlarında eğitim yoluyla bilinçlendirilerek, kendisine verilen haklara sahip çıkarak benimsenmesinin sağlanmasıdır. Eğitimde, milli değerler yanında, kişiliği gelişmiş, kendi aklını kullanarak, kendi kararlarını kendisi verebilen, demokratik kişiliğe sahip, girişim ruhuna (teşebbüs-ü şahsi) sahip bireyler yetiştirilmesi hedeflenmelidir. Yoksa mutlak itaat anlayışı ile her verilen emri sorgulamadan uygulayan nesiller ne kadar akıllı olursa olsun ülkeyi 17/25 Aralık ve 15 Temmuzla götürürler. Bu açıdan, Polis Koleji, Polis Akademisi, Güvenlik Bilimleri Fakültesi, Askeri Liseler gibi sorgulamadan mutlak itaatçi kişiliklerin yetişmesine sebep olan eğitim kurumlarının kapatılması isabetli olmuştur.

KAYNAKÇA

- AKARSU Bekir (2013), "Sunuş", *Toplumsal Olaylarda Adli ve İdari Süreç*, Ankara: EGM-Güvenlik Daire Başkanlığı Yayın No:05.
- AKSU Abdulkadir (2004), "Suçla Mücadele Yaklaşımımız Toplum Destekli Güvenlik Hizmeti", *Polis Dergisi*, Yıl:10, Sayı:42, ss. 7-8, Ekim-Kasım-Aralık 2004, Ankara: EGM Yayını.
- AKINTÜRK Turgut (1997), *Temel Hukuk*, Eskişehir: AÜ Açık Öğretim Fakültesi Yayını.
- ALA Efgan (2014), "Sunuş", *Sessiz Devrim:Türkiye'nin Demokratik Değişim ve Dönüşüm Envanteri (2002-2014)* s.45-46, Ankara: Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı Yayınları: 4, Genişletilmiş 4. Baskı, s.17-18.
- ALAÇ A. Erkan (2004), "Halkın Katılımı ve Toplum Destekli Polislik Üzerine", *Polis Dergisi*, Yıl:10, Sayı:42, ss.23-5, Ekim-Kasım-Aralık 2004, Ankara: EGM Yayını.
- ALDERSON J., (1989), *İnsan Hakları ve Polis*, (Çeviri: İhsan KUNTBAŞI), Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü: 232.
- APAN Ahmet (2004), "Toplum Destekli Polislik", *Polis Dergisi*, Yıl:10, Sayı:42, ss.13-18, Ekim-Kasım-Aralık 2004, Ankara: EGM Yayını.
- ARDA Erhan, Necla KILIÇGEDİK, Selahattin BAKAN, İsmail BAKAN ve Barbaros KEMER (2003), *Sosyal Bilimler El Sözlüğü*, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- ARSLAN Zühtü (2004), "Demokratik Siyasal Sistemlerde Sivil Otoritenin Üstünlüğü; Konferans Sunusu, *Uluslar arası İç Güvenlik Yönetimi Konferansı*, 22-23 Ocak 2004, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü: Ankara.
- ARSLAN Zühtü (2006), "11 Eylül Sonrasında Yeni Güvenlik Anlayışı: İnsan Hakları ve Demokratik Kolluk", *Polis Bilimleri Dergisi*, Yıl:8 Sayı: 2, Ankara: Polis Akademisi Yayını.
- ARSLAN Zühtü (2006), "İdeoloji, Türk Militarizmi ve Post Militarist Açılımlar", *Doğu Batı Dergisi*, Sayı: 28, Ağustos, Ankara.

- AYDIN A. Hamdi (1996), *Polis Meslek Hukuku*, Ankara: Doğu Matbaacılık.
- AYDIN A.Hamdi (2006), *Kamu Yönetimi ve Polis*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- AYDIN A. Hamdi (2011), *Yönetim Bilimi*, 4. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- AYDINER Gökhan, (2004), "Toplum Destekli Polislik Anlayışı ve Türk Polis Teşkilatında Uygulanması", *Polis Dergisi*, Yıl:10, Sayı:42, s.11-12, Ekim-Kasım-Aralık 2004, Ankara: EGM Yayını.
- BAHAR H. İbrahim (1998), *Poliste Demokrasi ve İnsan Hakları*, Demokrasi ve İnsan Hakları Serisi:II, Ankara: Türkiye Demokrasi Vakfı.
- BALCI Asım (2003), "Kamu Yönetiminde Hesap Verilebilirlik Anlayışı", *Kamu Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar*, (Editörler: A. BALCI, N.K. ÖZTÜRK, A. NOHUÇU ve B.COŞKUN), Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- BALTA T. Bekir (1964), *Kısa İdare Hukuku I*, Ankara: TODAİE Yay. No. 74.
- BMİHYKİHM / Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiseri İnsan Hakları Merkezi, (2000), *Yasaların Uygulanması İçin İnsan Haklarına İlişkin Uluslararası Kurallar*, (Çeviri: Mesut GÜLMEZ), Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü:286.
- BAŞLAR Kemal ve KUYAKSİL Ali (2001), *İnsan Hakları ve Kamu Hürriyetleri (1)*, Ankara: Polis Akademisi Başkanlığı Yayınları.
- BERKTAY Fatmagül (2000), "Kadınların İnsan Hakları: İnsan Hakları Hukukunda Yeni Bir Açılım", *İnsan Hakları*, (Editör: Korkut TANKUTER), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, ss. 349-372.
- BIÇAK Vahit (2002), "Demokratik Toplumda Polis Etiği", *Polis Meslek Etiği*, (Editörler: İ. BAL – M.B. ERYILMAZ) Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
- BIÇAK Vahit (2011), *Suç Muhakemesi Hukuku*, Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- BİHB / Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı (2006), *İnsan Hakları, Temel Bilgiler, Koruma Mekanizmaları, İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları*, Ankara: Matus Basımevi.
- BİLEN Mürüvvet (T.Y.), *Sağlıklı İnsan ilişkileri*, 5. Baskı, Ankara: Armoni Ltd.Şti.,
- BMİHYKİHM / Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiseri İnsan Hakları Merkezi, (2000), *Yasaların Uygulanması İçin İnsan Haklarına İlişkin Uluslararası Kurallar*, (Çeviri: Mesut GÜLMEZ), Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü:286.
- CENTEL Nur ve ZAFER Hamide (2012), *Ceza Muhakemesi Hukuku El Kitabı*, 3. Baskı, İstanbul:Beta Basım Yayımları.
- ÇEÇEN Anıl (2000), *İnsan Hakları*, Ankara: Savaş Yayınevi.

- DARENDE M. İhsan (27.11.2015), "Hukuk ve Demokrasi", <http://www.ankahukuk.com/makale/hukuk-ve-demokrasi-r84/>; Erişim Tarihi: 22.05.2016)
- DAVUTOĞLU Ahmet (2014), "Önsöz", *Sessiz Devrim:Türkiye'nin Demokratik Değişim ve Dönüşüm Envanteri (2002-2014)* s.45-46, Ankara: Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı Yayınları: 4, Genişletilmiş 4. Baskı, s.13-15.
- DERDİMAN R. Cengiz (2007), *Polis Yönetimi ve Hukuku*, 3. Baskı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- EEKELEN Williem van (2008), "Avrupa Güvenlik Sistemlerinin Birbirine Uyumu", ss.62-67, *Güvenlik Sektörü Yönetimi: Türkiye ve Avrupa*, Güvenlik Sektörü Çalışmaları Dizisi:4, Ankara: TESEV Yayınları.
- EGM TEMÜH DAİRESİ BAŞKANLIĞI (2007), *İnsan Hakları Eğiticiler İçin Kılavuz*, Ankara: Başkent Klişe Matbaacılık.
- EGM / Emniyet Genel Müdürlüğü, (2009), *Emniyet Genel Müdürlüğü Toplum Destekli Polislik Hizmet Standardı ve Uygulamaları*, 3. Basım, Ankara: Başak Matbaacılık.
- EGM-EDB / Emniyet Genel Müdürlüğü, Eğitim Daire Başkanlığı (1988), *Polisin Disiplinine, Merasim ve Topluluklardaki Rolüne ve Polis Karakolları Teşkilatı ile Vazifelerine Dair Talimatname*, Ankara: Emniyet Genel Müdürlüğü Basımevi.
- EGMTDPHY / Emniyet Genel Müdürlüğü Toplum Destekli Polislik Hizmetleri Yönetmeliği, 18/02/2009 tarihli Bakan Oluru ile.
- ERDOĞAN, Mustafa (1996), *Anayasal Demokrasi*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- ERDOĞAN, Mustafa (2015), *İnsan Hakları teorisi ve Hukuk*, 4. Baskı Ankara: Orion Kitabevi.
- ERDOĞAN R. Tayyip (2014), "Önsöz", *Sessiz Devrim:Türkiye'nin Demokratik Değişim ve Dönüşüm Envanteri (2002-2014)* s.45-46, Ankara: Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı Yayınları: 4, Genişletilmiş 4. Baskı, s.9-12.
- EREN Hasan, Nevzat GÜNAYDIN, İsmail PARLATIR, Talat TEKİN ve Hamza ZÜLFİKAR (1988), *Türkçe Sözlük, Cilt:1*, Ankara: Türk Dil Kurumu Basımevi.
- ERYILMAZ M. Bedri (2002), "Suçun Araştırılmasının Amacı; Suçun Önlenmesi mi Kişi Hak ve Özgürlüklerinin Korunması mı?", *Türkiye'de Devlet, Toplum ve Polis*, (Ed. Hasan H. ÇEVİK, Turgut GÖKSU), Ankara: Seçkin Yayıncılık, s. 233-249.
- FINDIKLI Remzi (2000), "Polislik Mesleğinin Özellikleri ve Mesleki Kimlik Olgusu", *Polis Bilimleri Dergisi, Cilt-2, Sayı: 5-6*, Ankara: Polis Akademisi Yayını.
- FINDIKLI, Remzi (2001), *İdare Hukuku*, Ankara: Özen Yayıncılık
- FINDIKLI Remzi (2009), *İdare Hukuku*, Ankara: Selim Kitabevi.
- FINDIKLI Remzi ve H. Hüseyin ÇEVİK, (2003), *Devletin Yapısı ve Nitelikleri*, Ankara: Polis Akademisi Yayınları.

- FINDIKLI Remzi (2012), *Devletin İdari Yapısı ve İşleyişi*, Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
- GİRİTLİ İsmet ve Tayfun AKGÜNER (1985), *İdare Hukuku Derslerine Giriş*, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- GÖKSU Turgut (2011), *Toplum Psikolojisi*, Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
- GÜNDOĞAN Kadir, KOÇ Cihan ve ÖZBUDAK Coşkun (2007), *Açıklamalı – İctihatlı – Örnekli Kolluk Hukuku*, Ankara: Kartal Yayınevi.
- GÜZEL İdris (2006), *Kolluk Rehberi*, İstanbul: Ulus Basım Yayım.
- <http://www.yenisafak.com/gundem/jandarma-ve-sahil-guvenlik-icislerine-baglandi-2500565>; (Erişim Tarihi: 08.12.2016).
- http://www.ordukentgazetesi.com/news_print.php?id=11661; (E. Tarihi:29/12/2016)
- <http://www.sosyalbilge.com/index.php/vatandaslik-ve-insan-haklari/484-demokrasinin-temel-ilkeleri>; (Erişim Tarihi: 02.05.2016)
- <http://www.aydinyaka.com/index.php/tum-makaleler/34-cagdas-toplumlarda-kitlehareketleri.html>; (Erişim Tarihi:20.05.2016)
- <http://www.milliyet.com.tr/ingiltere-dahi-sorunu-cozemiyor/sami-kohen/dunya/dunyayazardetay/13.06.2008/875917/default.htm>; (Erişim Tarihi:18.05.2016)
- <http://www.nkfu.com/sosyolojide-toplumsal-kategori-nedir/>; (Erişim Tarihi:19.05.2016)
- <http://www.sosyalbilge.com/index.php/vatandaslik-ve-insan-haklari/484-demokrasinin-temel-ilkeleri>; (Erişim Tarihi: 22.05.2016)
- <http://www.yenisafak.com/gundem/jandarma-ve-sahil-guvenlik-icislerine-baglandi-2500565>; (Erişim Tarihi:08.12.2016).
- İB / İçişleri Bakanlığı (2009), *İnsan Hakları Prensipleri Işığında Kolluk Uygulamalarının Denetimi*, Ankara: İçişleri Bakanlığı Genel Yayın No:655.
- J.O.K /JANDARMA OKULLAR KOMUTANLIĞI (2003), *İnsan Hakları*, Ankara: Öğretim Başkanlığı Yayınları, Seri No:03-08.
- KAPANİ Münci (1981), *Kamu Hürriyetleri*, Ankara: AÜHF Yayını.
- KARATEPE, Şükrü (1988), *İdare Hukuku*, İzmir.

- KDGM/Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı (2014), *Sessiz Devrim:Türkiye'nin Demokratik Değişim ve Dönüşüm Envanteri (2002-2014)* s.45-46, Ankara: Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı Yayınları: 4, Genişletilmiş 4. Baskı.
- KEPENEKÇİ Yasemin (2000), *İnsan Hakları Eğitimi*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- KESİM Erdoğan (2005), "Bir Etik Davranış Olarak Hesap Verebilirlik (Hesap Verme Sorumluluğu), ss.269-281, *Siyasette ve Yönetimde Etik Sempozyumu*, Adapazarı: Sakarya Üniversitesi Yayını.
- KIZILÇELİK Sezgin ve Yaşar ERJEM (1996), *Açıklamalı Sosyoloji Sözlüğü*, 4. Baskı, Konya: Saray Kitabevleri.
- KUÇURADİ İonna (1996), "Felsefe ve İnsan Hakları", *İnsan Haklarının Felsefi Temelleri*, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- KUTKAN Mahmut ve Battalgazi TANRIVERDİ (2003), *İnsan Hakları*, Ankara: Jandarma Basımevi Müdürlüğü.
- KUYAKSİL Ali (1993), "Yönetimin Hukuka Bağlılığı", *Türk İdare Dergisi*, Yıl:65, Sayı:399, Haziran, Ankara: İçişleri Bakanlığı Yayını, ss. 125-137.
- KUYAKSİL Ali (2001), "CMUH'nda Gözaltı (Nezaret) ve Gözlemaltı (Müşahede)", *Türk İdare Dergisi*, Yıl: 73, Sayı: 431, Haziran 2001, Ankara: İçişleri Bakanlığı Yayını.
- KUYAKSİL Ali (2001), "Türkiye'de Demokrasi ve Terör Dengesinde İnsan Hakları", *Polis Dergisi*, Yıl:7, Sayı: 27, Ankara: Emniyet Genel Müdürlüğü Yayını, s.118-123.
- KUYAKSİL Ali (2002): *İnsan Hakları Bilgileri*, Ankara: Eylül Kitap ve Yayınevi.
- KUYAKSİL Ali (2007), "Hukuk Devleti Kavramı ve Türkiye'de Gelişimi" *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:4, Sayı:1-2, Kahramanmaraş: KSÜ Basımevi, s.29-43.
- KUYAKSİL Ali (2010), "Yeni Kamu Yönetiminin Türk Polis Teşkilatına Yansımaları", *5.Kamu Yönetimi Sempozyumu Türk Kamu Yönetiminin Yapısal ve İşlevsel Sorunlar*, (Ed: Orhan GÖKÇE ve M. Akif ÇUKURÇAYIR), ss.313-325, Konya: Dizgi Ofset.
- KUYAKSİL Ali (2012), *İnsan Hakları*, Gaziantep: Adakitapevi.
- KUYAKSİL Ali (2013), "Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı ve Yerleşme Perspektifinden İç Güvenlik Hizmetlerine Bir Bakış", ss. 437-455, *II. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu "Yönetim-Ticaret-Siyaset" Bildiriler Kitabı*, (Editörler: Ahmet H. AYDIN, İsmail BAKAN ve Mahmut YARDIMCIOĞLU), Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Basımevi.
- KUYAKSİL Ali (2016), "İç Güvenlik Sektörünün Sivil Gözetiminin Geliştirilmesi Projesi Kapsamında Gaziantep Uygulaması", ss. 319-334, *Yerleşme / Merkezileşme Tartışmaları, 9. Kamu Yönetimi Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, (Editörler: Selma KARATEPE, Ender AKYOL, Canan E. İNAN, Işıl ARPACI, Ayşe ÇOLPAN KAVUNCU ve Nazlı NALCI ARIBAŞ), Ankara: TODAİE Yayını.

- KUZU Burhan (1995), "Türkiye'de Anayasal Planda ve Uygulamada İnsan Hak ve Hürriyetlerine Genel Bir Bakış", *İnsan Hakları Sempozyumu 10-11 Aralık 1994*, İstanbul, 1995.
- KÜÇÜK Adnan (2004), "Hukuk Devleti, Demokrasi ve Temel Hak ve Hürriyetlerin Güvencelenmesi", *Liberal Düşünce Dergisi*, Yıl: 9, Sayı: 35, Yaz-2004, ss.201-219. Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu Yayını.
- KÜZECİ Elif (2004), "İnsan Haklarının ve Kamu Özgürlüklerinin Güvencesi Kavramı" *İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri*, (Ed.:Ayşe Tülin YÜRÜK) s.185-206, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayın No:1590.
- MUMCU Ahmet (1992), *İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri*, Ankara: Savaş Yayınları.
- MUMCU Ahmet (2004), "İnsan Hakları ve Kamu Özgürlüklerinin Sınırlanması" *İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri*, (Ed.:Ayşe Tülin YÜRÜK) s.171-184, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayın No:1590.
- NALBANT Atilla (2013), "AİHS Çerçevesinde İnsan Haklarının Korunması I", *İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri*, (Ed. Ayşe I. KATAKAŞ ve İlhan G. ŞEN), 2. Baskı, Ankara: Anadolu Üniversitesi Yayın No: 2990.
- ONAR, S. Sami (T.Y.), *İdare Hukukunun Umumi Esasları*, Cilt I, Üçüncü Baskı, İstanbul: Hak Kitabevi,.
- OSSE Anneke (2015), *Polislik Faaliyetlerini Anlamak İnsan Hakları Savunucuları İçin Bir Kaynak*, (Tercüme: Tüğba ANDAÇ, Zeynep BAŞER, Fatih GENÇKAL, Zeynep GÜLTEKİN, Nagehan GÜRBÜZ ve İlknur URKUN) İstanbul: Bion Matbaacılık.
- ÖRNEK Acar (1988), *Kamu Yönetimi*, İstanbul: Pano Bassan.
- ÖZDEMİR Yavuz, ÇOR Yaşar ve ÖZKAN Şafak (2007), *İnsan Hakları Eğiticiler İçin Kılavuz*, Ankara: Başkent Klişe Matbaacılık.
- ÖZERKMEK Necmettin ve Haydar GÖLBAŞI (2010), "Toplumsal Bir Olgu Olarak Şiddet", *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, Yıl: VIII, Sayı: 15, Sayfa: 23-37, Mart 2010, Diyarbakır: Akademik Araştırma ve Dayanışma Derneği (AKADER) Yayını.
- ÖZTÜRK Nurullah (2002), "Polis ve Halkla İlişkiler", (Ed: Hasan Hüseyin Çevik; Turgut Göksu), *Türkiye'de Devlet Toplum ve Polis*, s. 329-341, Ankara Seçkin Yayınları.
- PAB / Polis Akademisi Başkanlığı (2002), *Polis Etiği*, Ankara: SFN
- PAB / Polis Akademisi Başkanlığı (2011), *Halkla İlişkiler ve İletişim*, Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
- POLİS ÇEVİK KUVVET YÖNETMELİĞİ: *Resmi Gazete*, Tarihi: 30.12.1982, Sayısı: 17914
- POLİS VAZİFE VE SALAHİYET KANUNU: Kabul Tarihi: 4/7/1934, Kanun Numarası: 2559, Yayımlandığı *Resmi Gazete*: Tarih : 14/7/1934 Sayı : 2751

- POLİTAM /Polis Lisans Tamamlama (T.Y.), "İdarenin Görevleri (II): Kolluk Faaliyeti", *İdare Hukuku Ders Notları*, Erzurum: ATA-AÖF.
- POLİTAM /Polis Lisans Tamamlama (T.Y.), "Zor (Güç, Kuvvet) Kullanma", *Kolluk Hukuku Ders Notları*, Erzurum: ATA-AÖF.
- RESMÎ GAZETE (27.07.2016) : OHAL Kapsamında Alınması Gereken Tedbirler ile Bazı Kurum ve Kuruluşlara Dair Düzenleme Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname; Sayı: 668, Resmi Gazete Sayı: 29783 (Mükerrer).
- SARIBAY A. Yaşar (2000), *Kamusal Alan Diyalojik Demokrasi Sivil İtiraz*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- SANCAR Mithat (2006), "Modernlikteki Barbarlık - Uygarlıktaki Şiddet", <http://www.birikimdergisi.com/guncel-yazilar/97/modernlikteki-barbarlik-uygarliktaki-siddet#.VyimDE9JmUk>; Erişim Tarihi:03.05.2016)
- SANDER Ender (1997), *Olay Yerinde Kriminalistik*, 2. Baskı, Ankara: Yardımcı Ofset.
- ŞAFAK Ali ve ŞAFAK Ahmet Ş. (2005), *Güvenlik Kuvvetleri ve Polis Mevzuatı*, Ankara: Selim Kitapevi, 9. Baskı.
- ŞAFAK Ali ve BIÇAK Vahit (2005), *Ceza Muhakemesi Hukuku ve Polis*, Ankara: Roma Yayınları, 6. Baskı.
- ŞEN İ.Gökhan (2013), "Türkiye'de İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri: 1982 Anayasasının Öngördüğü Temel Hak ve Özgürlükler Rejimi", *İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri* (Ed. Ayşe I. KARAKAŞ ve İ. Gökhan ŞEN), Ankara: Anadolu Üniversitesi Yayın No:2990.
- TANÖR Bülent (1994), *Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu*, İstanbul: BDS Yay.3. Basi.
- TANÖR Bülent ve Necmi YÜZBAŞIOĞLU (2002), *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- TEMÜH Daire Başkanlığı (2007), *İnsan Hakları Rğiticiler İçin Kılavuz*, Ankara: Başkent Klşe Matbaacılık.
- TEZİÇ Erdoğan (1998), *Anayasa Hukuku*, 5. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları.
- TOSUN Gülgün (2001), "Türkiye'de Devlet-Sivil Toplum İlişkisi Bağlamında Demokrasinin Pekişmesinin Önündeki Engellere İlişkin Kuramsal Ve Pratik Bir Yaklaşım", *Ege Akademik Bakış*, Cilt:1, Sayı:1, S.224-243.
- TR02-JH-01, AB Eşleştirme Projesi, (2005), *İfade Almada Standartların Belirlenmesi İçin Görüş ve Tavsiyeler Kılavuzu*, Ankara: Kurs Notları Klasörü.
- TÜRKÖNE Mütaz'er (Ed.), (2003), *Siyaset*, Ankara: Lotus Yayınevi.

- UYGUN Oktay (1992), *1982 Anayasası'nda Temel Hak ve Özgürlüklerin Genel Rejimi*, İstanbul: Kazancı Yay.
- UYGUN Oktay (1996), *Türkiye'de Demokrasi ve İnsan Hakları*, Ankara: TODAİE Yay.
- UYGUN Oktay (2000), "İnsan Hakları Kuramı", *İnsan Hakları*, (Editör: Korkut TANKUTER), İstanbul: Cogito Yapı Kredi Yayınları.
- ÜNAL şeref (2001), *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi İnsan Haklarının Uluslararası İlkelere*, Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları no:89.
- WEBER Max (2006), *Meslek Olarak Siyaset*, (Çeviren: Mehmet SERT, Afşar TİMUÇİN), İstanbul: Chiviyazıları Yayınevi.
- WÜRTERBERGER Thomas (2008), *Tehlike Kavramı ve Alman Uygulaması Ekseninde KOLLUK HUKUKU*, (Tercüme ve Yorum: Feridun YENİSEY), Ankara: EGM Basımevi Şube Müdürlüğü.
- YAKALAMA, GÖZALTINA ALMA VE İFADE ALMA YÖNETMELİĞİ, : *Resmi Gazete*, Tarihi: 1.06.2005, Sayısı: 25832, Ankara.
- YAŞAR Yılmaz (2006), *Polis Meslek Hukuku*, 25. Baskı, Ankara: Mustafa Kitabevi.
- YAVUZDOĞAN Seçkin (2012), " İngiltere'de Bağımsız Kolluk Şikâyet Sistemi ve Türkiye'de uygulanabilirliği", *"Dokuz Eylül Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:12, Özel Sayı, 2010 s.1231-1256.
- YENİSEY Feridun (1994), *İnsan Hakları*, 2. Baskı, Polis Okulları Ders Kitabı, Ankara: Emniyet Genel Müdürlüğü Basımevi.
- YENİSEY Feridun ve NUHOĞLU Ayşe (2014), *Ceza Muhakemesi Hukuku*, İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları.
- YILDIRIM İbrahim (2004), *Demokrasi Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- YILDIZ Zekeriya (2003), *Politika Sözlüğü*, İstanbul: Timaş Yayınları. 4/7/1934 tarih ve 2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu'nun Madde 2/6/2007 tarihli değişik 16'ıncı maddesi.